خاوەنی ئیمتیاز: دەزگای ئایدیا   لێپرسراوی دەزگا: ئەنوەر حسێن

سەرپەرشتیارانی پرۆژەی چاپکردنی کتێب

د. لوقمان ڕەئوف   ئەرسەلان حەسەن

باوان عومەر   بابان ئەنوەر

مێژوی پەیەدە

وەرگێڕانی
ماجید خەلیل

2017

خاوەن ئیمتیاز: دەزگای ئایدیا
لێپرسراوی دەزگا: ئەنوەر حسێن

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ئایدیا
زنجیرە (181)

ناوی کتێب: مێژوی پەیەدە
بابەت: مێژوویی
ناوی نووسەر: سەرحەد ئێرکمێن، جۆن کەیڤس، جۆناتان سپایر
وەرگێڕانی: ماجید خەلیل
بەرگ: ئومێد محەمەد
دیزاینی ناوەوە: جەلیل حسێن
تایپ و هەڵەچن: زریان رەحیم- کەیوان عمر- نیاز کمال
چاپخانە: حەمدی
ساڵی چاپ: 2017
چاپ: یەکەم
تیراژ: 500 دانە
نرخ: 2000 دینار
لەبڵاوکراوەکانی: دەزگای ئایدیا بۆ فکرو لێکۆڵینەوە

www.ideafoundation.co
ideafoun@gmail.com
www.facebook.com/dezgai.idea
07701955a044 - 0533220180
سلێمانی - گردی سەرچنار- نزیک کۆمەڵگەی بەهاران

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردن (1250)ی ساڵی 2017ی پێدراوە

مێژووی پەیەدە

وەرگێڕانی
ماجید خەلیل

2017

پێڕست

پێشەکی وەرگێڕ.. 7
ڕێکخستنە سیاسییەکانی کورد لە سوریا.................................. 11
یەکەم: کۆمەڵە زانیارییەکی گشتی دەربارەی کوردانی سوریا..... 12
دووەم: سەرنجێکی گشتی لەسەر ئۆپۆزسیۆنی کورد لەسوریا...... 27
سێهەم: زانیاری لەسەر پارتە سیاسییە پێشەنگەکان لە سوریا...... 33
کوردانی سوریا و پارتی یەکێتی دیموکراتی (پەیەدە)................. 61
دەستپێکی دروستبوونی پەیوەندییەکان و ڕۆڵی سیاسی و......... 61
هەرێمە کوردییەکان لە سوریا.. 65
رامیارییە ناوخۆییەکانی کورد لە سوریا.................................. 71
پەیەدە: بەرەیەکی بریکارە، یان سەربەخۆیە؟........................... 75
پەیەدەو رژێمی ئەسەد.. 76
پەیەدەو پەکەکە.. 83
پەیەدەو ئەنەکەسە... 89
پەیەدە و کورد و ناوچەکە.. 96
سوریای پەرتکراو، باڵانسی هێزەکان..................................... 103
دابەشبوونی سوریا چۆن رویدا؟.. 105

پێشەکی وەرگێڕ:

کورد لە خۆرئاوای کوردستاندا، بەهەمان سروشت و سیاسەتی کۆڵۆنیالیزمی سەرەتای سەدەی بیستەم دوچاری میرایەتی و میزاجی سیاسی نەتەوە سەردەستەکانی ناوچەکە بووە. بەشێکی بەرین لە خاکی کوردستان کە دروست خۆرئاوای کوردستانی گەورە دەگرێتەخۆ لەئێستادا و نزیکەی سەدەیەکە بە نەزمە جیاوازەکانی تۆتالیتاری، توندڕەوی، ترساندن، توانەوە و تیرەتیرەکردن مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت و داگیرکراوە.

کوردانی سوریاش وەك پارچەکانی دی لەژێر رامیاری باوی وڵاتانی هەرێمیدا، هەم تەرحیلکراون، هەم تەعریب و تەعزیبی کەلتوری و فەرهەنگی بەشێك بووە لەدیارترین مێژوی رابردویان. کوردانی سوریا لەبەرئەوەی بەشێکی زۆریان کوردی سونی مەزهەب و قسەکەری زاراوەی کرمانجن، بەشێکی کەمیشیان ئێزیدی باوەڕن. ئەمەش هۆیەك بووە تا بندەستبوونیان لە سایەی نەتەوە و مەزهەبێکی جیاوە، کە خۆی لە عەرەب نەتەوەی، عەلەوی مەزهەب دەبینێتەوە زیاتر بپلیشێنەوە، چونکە بەدرێژایی ئەزمونی حوکمڕانی سوڵتان و میر و دیکتاتۆر و رۆحانییەکانی رابردو لەخۆرهەڵاتی ناویندا، بەبێ خوێندنەوەی هیچ نەزمێکی ئەخلاقی، ئاینی و هیچ دەستورێکی لیبراڵ و پێشکەوتوخواز دین و دیانەت و کەمینەبوون بووەتە هۆی چەوساندنەوەو چەمانەوەی مافەکانی مرۆڤ.

کورد لە سوریا بەشێکی دانەبڕاون لە کوردانی کوردستانی گەورە و مێژوشیان گرێدراوی تێکڕای تایبەتمەندییەکانی نەتەوەی کوردە لەروی ئابوری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و سیمای فەرهەنگییەوە. هەربۆیە هەر لەم میانەشدا تەڤگەری نەتەوەیی کورد و بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد لەم بەشەی کوردستانیشدا بەردەوام شانبەشانی پارچەکانی تر لەبرەو بڕیاری خەبات و بوێری نەتەوەیدا بووە. ڕێکخستنە سیاسییەکانی کورد لەخۆرئاوادا دیارترین رابردویان دەگەڕێتەوە بۆ (کۆمەڵەی خۆیبوون). مێژوی (کۆمەڵەی خۆیبوون) تێکئالاوە لە مێژوی کوردانی باکورو خۆرئاوا. تا ئەو کات ئەم ڕێکخستنە دارایی پێشکەوتوترین و رونترین گوتاری نەتەوەیی و گفتوگۆی تێر و تەسەل بووە، لەهەمبەر پرسی کوردستانی گەورە.

ئەوان لەنێو کوردانی خۆرئاوادا چەندین چالاکی و گەمەی سیاسی و تایبەتمەندی بزوتنەوەیەکی سیاسی و فەرهەنگییان هەبووە. کۆمەڵەکە بەدرێژایی سییەکانی سەدەی رابردو، لە چلەکانیشدا لەبەرگ و بۆی یانە و کۆمەڵەی جیاجیادا بوونیان هەبووە. لەپاش سەربەخۆبوونی سوریاش لەژێر دەسەڵاتدارییەتی فەرەنسادا.

ئیدی کوردانی خۆرئاوا پێکراوی زلترین زەبری توانەوەو تراژیدیای بندەستکردن و سەرکوتکردن بوونەوە. ئەوان ئیدی بەدەستور، بەیاسا، بە لەشکر و فەرهەنگ، بەپلان و مەکری جدی، بە بەرنامە دەستکرا بەخنکاندنی دەنگی

نەتەوەییان. لەکاردانەوەی ئەوەدا نەتەوەی کورد، وەك هەموو پارچەکانی دی پارتی (دیموکراتی کوردیان) لەخۆرئاوا راگەیاند.

ئەم پارتە لەسەردەستی روناکبیرترین، سیاسیترین، چالاکترین توێژی خوێندکار و خوێندەوار و گەنجی ئەو قۆناغەدا هاتەبوون. پارتەکە گرێدرابوو بە هەست و هێما نەتەوەییەکانی کوردەوە و هەمیشە پەیوەندی لەگەڵ پارچەکانی تردا لەوپەڕی پتەوی و پاکیدا بووە، بەڵام پلان و پلاری نێونەتەوەیی و هەرێمی، ژەنگ و ژەهری ناوخۆ و ناکۆکی و پەرتەوازەیی، هاوکات نەسازانی رامیاری زەمانە لەگەڵ چارەنوسی کوردانی ئەم پارچەیەدا ئەم پارتەی بەلاوازی و لاڵی لەئاست تەڤگەری کورداندا هێشتەوە.

پاش شۆڕش و راپەڕین، هەستانی گەلانی سوریا لە 2011 دا، هێزێکی نوی کە سەرەتاکانی دەگەڕایەوە بۆ دەستپێکی دووهەزارەکان لەدایکبوو. ئەم هێزە بەناوی (پارتی یەکێتی دیموکراتی)، بە بەرگ و بۆنی پەکەکە، بە ئەجێندا و ئامانجی کوردستانی سوریا رێکخستن و هێز و هیمەتی چڕکردەوە. مێژوی پەیەدە، وەك رێکخستنێکی نوێ و رێبازێکی رەق لە روانگەی تێکگەیشتن و شرۆڤەی سیاسیەکانەوە ئێستا لەناو روداوەکاندا بڵندترین دەنگ و رەنگی هەیە.

هێزێکی راهێنراوی خێرا و بەتین لە گردبوونەوەی لاوان و بەویقار لەجەنگەکان، بڕیاری لەروداوەستانی ئەوانی تر لەئێستادا پێش هەموو پارتەکانی تر، هەنگاوەکانی خەباتی پەنجا ساڵەی ئەوانی دی بەجێهێشتوە.

گورجی لە دەرکەوتنی ئەم هێزەدا شیاوی خوێندنەوە و لەسەر وەستانە. تائێستا میدیا و میتۆدی پەروەردەیی کورد، مێژوی کورد لەروی رێکخستنناسی کوردییەوە فرە لاوازە. هەربۆیە پێویستە دەستبەرین بۆ لێکۆڵینەوە و پرسە زانستییەکانی تایبەت بەمێژوی کورد و رابردوی رێکخستنە کوردییەکان.

بەتایبەت ئاشنایەتی کورد بە مێژو رابردوی پەیەدە ئێجگار گرنگ و جێبایەخە. هەربۆیە لەم هەوڵەدا سی لێکۆڵینەوەی تێروتەسەل لەسەر رابردوی رێکخستنە سیاسییەکانی سوریا بە پەیەدەشەوە لەگەڵ خوێندنەوە بۆ رابردو و ئامانج و ئاسۆکانی کاری پەیەدە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی، هیوادارین ئەم کتێبە وەك یەکەم کتێبێك، کە لەسەر ئەم تەڤگەرە بەکوردیی بەردیدە دەکەوێت. بتوانێت بنچینەیەك بێت تا لێکۆڵینەوە و خوێندنەوە و راڤەی زیاتر لەم بارەیەوە بکرێت، کەلێنێکی گچکە لە خەبات و هەوڵی رێکخستن ناسیمان روناکبکاتەوە.

ڕێکخستنە سیاسییەکانی
کورد لە سوریا

نوسینی: پڕۆفیسۆری یاریدەدەر
سەرحەد ئێرکمێن

یەکەم: کۆمەڵە زانیارییەکی گشتی
دەربارەی کوردانی سوریا

1-1: دیمۆگرافیا و نشینگەکانی کورد لەسوریا

زانیایگەلێکی جۆراوجۆر لەمەڕ ژمارەی دانیشتوانی کورد لەسوریادا بوونیان هەیە. وەك ئەوەی جوڵانەوەی ئۆپۆزسیۆنی سوریا لەم دواییانەدا هاتۆتەپێشی و کاریگەریی لەسەر روداوەکان دادەنێت. ئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن، کە رێژەی کورد زۆر زیاترە لەو رێژەیەی سالآنی پێشوتر میریی ئاشکرای کردوە.

بزوتنەوەی بەرهەڵستکارانی سوریا وادادەنێت کە رێژەی دانیشتوانی کورد نزیکەی سێ ملیۆن و نیو بۆ چوار ملیۆن هاووڵاتی دەبێت لەنێو تێکڕای هاووڵاتیانی سوریادا.

ئەم زانیاریانە تەنیا بریتین لەو بانگەشانەی بزوتنەوەکە، کە لەمیدیا و ئینتەرنێت و دیدارە فەرمییەکاندا باسیان لێوە دەکرێت.

هەرچەند تاوەکو ئێستا ئامار و سەرژمێرییەکی ورد لەسەر بنەمای زمانی دایك و نەتەوایەتی لەسوریادا نەهاتوەتە گۆڕێ، تەنیا لەسەر بنەمای دابەشبوونی دانیشتوان بەسەر ئاستەکاندا سەرژمێریی ئەنجامدراوە. هاوکات بەشێکی ئێجگار زۆر لەکورد لەو وڵاتەدا خاوەنی پێناس و ناسنامەی هاووڵاتیبوون نین. لەبەرئەوە ئەستەمە بگەینە ژمارەیەکی ورد و دروست لەم بارەیەوە.

لەلایەکی ترەوە، وەك ئەوەی لەراپۆرت، کتێب و بابەتەکاندا نیشاندراوە. رێژەی کورد لە شەستەکاندا بریتیبووە، لە 10%و بەگشتی 8-9%ی تێکڕای دانیشتوانی سورپایان پێکهێناوە. لەراستیدا رەوشی دیمۆگرافی و شێوەی دانیشتوانی کورد لەسوریا لەئاکامی رێککەوتننامەیەکی نێوان فەرەنسا و تورکیا واژۆکراوە لە لەندەن.

ئەم رێککەوتنە مێژوەکەی بۆ ساڵی 1921 دەگەڕێتەوە. ئیدی بەرەبەرە لەنێوان ئەو دوولایەنەدا رەوشەکە شێوەی خۆی گرتوە، لەپاش رێککەوتنی ناوبراو سی لەو شوێنانەی کە زۆرترینی دانیشتوانەکەی کوردبوون لەچوارچێوەی خاکی سوریادا مانەوە.

ئەو شوێنانەیش بریتیبوون: لە جەبەلولئەکراد، ناوچەکانی دەوروبەری لەگەڵ کۆبانێ (عەینولعەرەب)، جەزیرە (حەسەکە).

هەندێك لەو دانیشتوانەی، کە کەوتبوونە سنوری خاکی تورکیاوە، درێژکراوەی دیمۆگرافی هەموو ئەو هەرێمە کوردییانەن، کە کەوتبوونە باشوری خۆرهەڵاتی تورکیاوە. ئەو شوێنانەش زۆربەی زۆری دانیشتوانەکەیان کوردزمانن. ناوچەکانی دی، کە لەپاشماوەی خاکی سوریادا بوون، لەمێژە و بەدرێژایی چەندین سەدە کوردەکان تێیدا ژیانیان گوزەراندوە.

بۆ نمونە (جەبەل ئەلئەکراد) وا بە ناوبانگە کە لەپێش جەنگی خاچبەدەستەکانەوە کورد تێیدا بوونی هەبووە. ئەو جەنگەی لەسەدەی یازدەوە لەناوچەکەدا قەوماوە. لەراستیدا ناوچەگەلێکیش، کە بە شاخی عەلەوییەکان ناسراوە، ناوچەی حەما و دەوروبەری دانیشتوانی کورد تێیاندا بوونیان دەگەڕێتەوە بۆ سەدەکانی رابردو، هەموو ئەو راستیانە لە لێکۆڵینەوە مێژوییەکاندا ئاماژەیان پێدراوە.

لەنێو ئەو ناوچە باسکراوانەدا ناوچەی جەزیرە (پارێزگای حەسەکە)مان هەیە، کە زۆرینەی دانیشتوانی کورد لەوێدا نیشتەجێن، لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا کورد نەیتوانیوە زۆرینەی دانیشتوانی ئەو پارێزگایە پێکبهێنێت. نشینگە سەرەکییەکانی پارێزگای حەسەکە کە کوردی تێدایە، بەدەر لەئاوابیە کوردنشینەکان، بریتین لە ناوەندی پارێزگای حەسەکە، سەرێکانی (رەئسولعەین)، عامودا و دەرباسییەن.

دووەم، ناوچەی نیشتەجێبوونی کورد، کە بچوکترە لەناوچەی پێشو، ناوچەی سەرێکانییە (رەئسولعەرەبە)، دروست دەکەوێتە بەشی خۆرهەڵاتی ئەو شوێنەی کە روباری فورات تێیدا دەرژێتە نێو خاکی سوریاوە. هەرچەند کە دەوروبەری ناوچە کوردییەکان بە دانیشتوانی عەرەبی تەوقدراون، بەڵام کەمینەی عەرەب لە شارۆچکەی کۆبانێ (عەینولعەرەبدا) بەرینترین شوێنی نیشتەجێبوونی عەرەبەکانە لەناوچەکەدا. بەمپێیە کۆبانێ (عەینولعەرەب) وەك گەورەترین شارۆچکەی ناوچەکە.

کورد زۆرینەی خەڵکەکەی پێکهێناوە. لەلایەکی ترەوە (جەبەل الاکراد) ناوچەیەکی شاخاویە. لەوی عەفرین وەك ناوچەیەکی سەر بە پارێزگای حەلەب، کە ناوچەیەکی چەقگرتوە، کوردان لەوێش بوونیان بەدرێژایی ئەدلەب و جەرابلوس درێژبووەتەوە.

1-2 : دانیشتوانی کورد لە سوریا

وەك دەبینرێت کورد لە هیچ پارێزگایەکی سوریدا زۆرینە نین، هاوکات لە بەشەکانی باکوری سوریاشدا کورد رێژەیەکی بەرچاو لەدانیشتوانی ئەو وڵاتە پێکدەهێنن. کەواتە گەر جوگرافیای سوریا بەڕوانگەیەکی ورد تێیدا وردبینەوە. دەبینین کوردان بەشێوەیەکی چڕ لەپارێزگای حەسەکەدا لەباکوری وڵاتدا و هاوکات لە کۆبانێ (عەینولعەرەب) لەو خاڵەیدا کە فورات دەڕژێتە سوریاوە، لەگەڵ عەفریندا، کە دروست دەکەوێتە نێو سنوری پارێزگای حەلەبەوە بوونیان هەیە. بەم جۆرە کورد لەو شوێنانەدا زۆرینە و لەهەندی شوێنی تردا وەك یەکەیەکی رەگەزی و تائیفی کەمینەبوونی خۆیان سەلماندوە. هەرچەند دانیشتوانی کورد زیاتر لە پارێزگاکانی (حەلەب، دیمەشق و لازقییە)دا چڕبوونەتەوە، بەڵام لەهەریەك لەشارەکانی (حمس و حەما)شدا بوونیان هەیە. بەڕەچاوکردنی شوێنی نیشتەجێبوونی کوردان و دابەشبوونیان لەشارەکاندا بەمشێوەیە لەخوارەوەدا ئاماژەیان پێدەدەین.

1. شاری حەلەب:

ناوەندی شار، کوردەکان لەدێر زەمانەوە بۆ ناوەندی شار کۆچیانکردوە. لەناوەندی حەلەبدا دوو ناوچە و گەڕەکی سەرەکی هەن، کە دانیشتوانەکەی کوردن. یەکێك لەوانە گەڕەکی ئەشرەفیەیە. ئەوی دیکەیان گەڕەکی شێخ مەقسودە. هەرچەند هیچکام لەو ناوچانە بە تەواوی دانیشتوانەکەی کورد نین. زانیارییەکی وردیش لەبەردەستدا نییە. کە باس لەناوچەیەکی حەلەب بکات، بەوەی کە تەواوی دانیشتوانەکەی کوردبن.

عەفرینیش هەڵکەوتو لە 65 کیلۆمەتری باکوری خۆرئاوای ناوەندی حەلەبەوەیە. عەفرین پێکهاتوە لەناوەندی شار و شارۆچکەگەلێك و چەند ئاواییەکی فراوان لەناوچەکەدا. تێکڕای دانیشتوانی عەفرین 250 هەزار کەس دەبن، حەفتا هەزار لەوان لەناوەندی شاردان. زۆرینەی زۆری دانیشتوانی عەفرین کوردن، هەروەها ئێزیدی زمانانی ئەوێش کە بە کرمانجی قسەدەکەن، وەك کورد دێنە ئەژماردن، لەگەڵ ئەوانیش عەرەبگەلی سوننی هەن، کە لەناوچە دێهاتییەکانیدا نیشتەجێن، لە کۆبانێ (عەینولعەرەب)یش کوردان بوونیان هەیە. کۆبانێ هەڵکەوتو لە165 کیلۆمەتری باکوری خۆرهەڵاتی ناوەندی شاری حەلەبدایە.

کۆبانێ (عەینولعەرەب) دانیشتوانەکەی کوردی سەردەمە دێرینەکانن. هاوکات عەرەبیش لە گەڕەکگەلێکی ئەو ناوچەیەدا بوونیان هەیە، بەڵام ناوەندی شارەکە تاڕادەیەك تێکڕا کوردزمانن و ڕێژەیان

لەناوەندی شاردا نزیکەی حەفتا هەزار کەس دەبێت. تێکڕای دانیشتوانەکەش بە خەڵکی دێهاتەکانی دەوروبەرەوە دەگەنە 200 هەزار کەس. جەبەل سیمانیش دانیشتوانەکەی لە 12 هەزار قسەکەری کرمانجی زمانی ئێزیدی پێکهاتون، کە دەکەوێتە باشوری ناوەندی شاری حەلەبەوە.

2. حەسەکە:

پارێزگای حەسەکە، هەڵکەوتوە لەناوچەی یەکتربڕی سێگۆشەی سنوری عێراق، تورکیا و سوریا. حەسەکە دەکەوێتە باکوری خۆرهەڵاتی سوریاوە و تێکڕای دانیشتوانی بەگوێرەی ئاماری 2011 دەگاتە 1512000 کەس. بەمپێیە تێکڕای دانیشتوانی ناوەندی پارێزگای حەسەکە نزیکەی 190000 کەس دەبن. عەرەبی سوننی زۆرینەی دانیشتوانی ناوەندی شار پێکدەهێنن، هاوکات دییان و وردەکانیش لەوێدا دەژین، هەروەها هەندێك کوردی ئێزیدیش هەر لەناوەندی شاردا بوونیان هەیە.

قامیشلۆ، سەر بەبەڕێوبەرایەتی پارێزگای حەسەکەیە. قامیشلۆ دروست لەسەر رێی نوسەیبینە، لە 80 کیلۆمەتری باکوری خۆرهەڵاتی حەسەکەدا شوێنی گرتوە، لەئێستادا کریستیان، عەرەبی سوننی، هەندی لە ئەرمەنییەکان شانبەشانی زۆرینەی دانیشتوانی کورد لەوێدا ژیان دەکەن. ئاشورییەکانیش لەرابردودا لە قامیشلۆ ژیاون. تێکڕایی دانیشتوانی ناوەندی شاری

قامیشلۆ و ئاواییەکانی دەوروبەری نزیکەی 400000 هاووڵاتی دەبن. کوردەکان حەفتا لەسەدی تێکڕایی دانیشتوانی شارەکە پێکدەهێنن. هەرچەندە کە ناوەندی شاری قامیشلۆ تێکڕا کوردەکان پێکیانهێناوە. عەرەبە سوننییەکانیش 20% دانیشتوانی شاری قامیشلۆیان پێکهێناوە، ئەوان بەزۆری لەئاواییەکانی دەوروبەری شاردا جێگیربوون. زۆربەی ئەم عەرەبانەی قامیشلۆ لەخێڵ و هۆزە عەرەبییەکانن، کە لەرابردودا لەلایەن میرییەوە لەوێدا نیشتەجێکراون. بەمپێیە 10%ی دانیشتوان، کە دەمێننەوە زیاتر کریستیانەکانن، ئەوان بەزۆری لەناوەندی شاری قامیشلۆدا دەژین. عامودایش شارۆچکەیەکە سەر بەشاری قامیشلۆیە و دەکەوێتە خۆرئاوای قامیشلۆوە بە 30 کیلۆمەتر.

عامودا، پێکدێت لە ناوەندی شارۆچکەکە، لەگەڵ 156 دێهات لەدەوروبەریدا. تێکڕای دانیشتوانەکەی 100000 هاووڵاتی دەبن، ئەم شارۆچکەیەش کوردەکان هەم لەناوەند، هەم لەئاواییەکانی دەوروبەریدا زۆرینە پێکدەهێنن، هاوکات عەرەب و کوردی ئێزیدیش لەوێدا ژیان دەکەن. شارۆچکەی قەحتانییەیش سەر بەشاری قامیشلۆیە، شارۆچکەکە دەوروبەری تێکڕا 125000 هاووڵاتی دەبن، 25000 کەس لەناوەندی شارەکەدان، لەوێ کورد، عەرەب، کریستیان، ئێزیدی پێکەوەدەژین. دێهاتەکانی ئەوی پێکهاتون لە 140 ئاوایی، کەتێکڕای دانیشتوانیان 100000 هاووڵاتی دەبێت.

مالیکییە دەکەوێتە سنوری خۆرئاوای باکوری خۆرهەڵاتی سوریاوە. تێکرای دانیشتوانی بە ئاوایییەکانیشەوە نزیکەی 200000 هاووڵاتی دەبن، نزیکەی 50000 لەناوەندی شاردان. عەرەبی سوننە 10% دانیشتوان و کریستیانەکان 30% تەنها لەناوەندی شارەکە پێکدەهێنن. هاوکات لە ئاوایییەکانیشدا دیسان عەرەبی سوننی هەن، کە لەم دواییانەدا هێنراونەتە ئەوێ. جەوادییەیش شارۆچکەیەکە سەر بەمالکییەیە. وەك شارۆچکەیەکی گچکە 5000 هاووڵاتی تێدایە، کە نیوەیان کوردن، نیوەکەی تر عەرەبی سوننەن. سەرێکانی (رەئسولعەینیش) تێکرای دانیشتوانەکەی 50000 هاووڵاتی دەبن. زۆربەی دانیشتوانەکەی کوردن، دواتر کریستیان و عەرەبی بۆ هێنراوە و نیشتەجێکراون.

دەرباسییە، شارۆچکەیەکی گچکەی سەر بە سەرێکانییە (رەئسولعەین)ە. تێکڕای دانیشتوانەکەی 90000 کەس دەبن، لەوانە 30000 کەسیان لەناوەندی شارۆچکەکەدان، هەرچەند کورد زۆرینەی دانیشتوانی ناوەندی شارن، عەرەبە سونییەکانیش لە دێهاتەکانی دەوروبەردا بوونیان هەیە.

3. دیمەشق:

لەروی مێژوییەوە ژمارەیەکی زۆری کورد لەشارەکەدا هەمیشە بوونیان هەبووە، بەڵام لەشەستەکاندا بەهۆی گرفتە ئابورییەکانەوە، کۆچی ناوخۆیی کوردان لەو

ناوچانەوەی دانیشتوانی کورد بوون، دەستپێکردوە بۆ شارەکە. ئیدی بەدرێژایی ئەو قۆناغە دیمەشق بووەتە پەناگەی ژمارەیەکی بەرچاو لە کوردانی کۆچکردو. ئەم رەوتی کۆچکردنە سەرلەنوی بەهۆی هۆکارگەلێکی ئابورییەوە دیسان لە 2004دا زیاتر پەرەیسەند، لە ئاکامی ئەمەدا کوردانی سوریا نزیکەی %10-15ی پێکهاتەی دانیشتوانیان لە دیمەشقدا گردبوونەوە. بەمپێیە لەکۆی 2835000 دانیشتوانی شاری دیمەشق، نزیکەی 250000 هاووڵاتی کورد بوونیان هەیە.

کورد لەدیمەشقدا دابەشبوون بەسەر بەشە جیاوازەکانی شارەکەدا، بەڵام زۆربەی ئەوان لە گەڕەکی روکنەدین، یان حەی ئەلئەکرادی لێوار شاری دیمەشقدا ستاریان گرتوە، ناوچەکە لە دیمەشقدا بە(زۆرۆڤا) ناسراوە.

4. پارێزگای لازقییە:

کورد لەناوچەیەکدا بەناوی (جەبەل ئەلئەکراد) نیشتەجێن، ئەو ناوچەیە جیاوازە لەو (جەبەل ئەلئەکرادە) ی کە لە عفریندا کوردانی تێدا نیشتەجێن. لەناوەندی شاری لازقییەدا زۆر گەڕەکی کوردنشین هەن، کە کاتی خۆی لە جەبەل ئەکرادەوە هێنراونەتە ئەوی.

1—3: سەرنجێکی گشتی لەبارەی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و سیاسی کورد لە سوریادا

کورد لە سوریا بەشێوەیەکی گشتی توێژی هەژارنشینی سوریان. بەوهۆیەوە کە رەوشی سروشتی جەزیرە لەبارە

بۆ کشتوکاڵ، ئیدی خەڵکی کورد سەرقاڵی و سەلیقەی خۆیان لەکێڵگە کشتوکاڵییەکاندا بەسەردەبەن. هەرچەند کوردەکان بەچڕی لەپارێزگای حەسەکەدا نیشتەجێن، کە دەوڵەمەنترین شوێنە لەبوونی سەرچاوە نەوتییەکاندا، بەڵام بەهۆی سیاسەتی میرییەوە. هیچ سەرمایەگوزارییەك لەوناوچەیەدا بوونی نییە، لەگەڵ ئەوەشدا دەخوازرێت و کارکراوە، بۆ ئەوەی لەپێناو هاوسەنگی دیمۆگرافی و لەچوارچێوەی پڕۆژەگەلێکی ستراتیژیدا عەرەب لەو دەڤەرانەدا سەقامگیربکرێن. لەئاکامی هەردوو سیاسەتی ئابوری و کاری ئەندازەی کۆمەڵایەتی دەبینین بەشێکی زۆری کوردان ئەوەیان پەسەندکردوە، کە پەیوەندی نزیکیان لەگەڵ حکومەتی ناوەندیدا گرێبدەن. ئەمەش بۆ ماوەی چەندین ساڵە درێژەی هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا بزوتنەوەی نەتەوەیی کوردی لەم ساڵانەی دوایدا هیچ بەرەوپێشچوونێکی ئەوتۆی بەخۆوە نەبینی. وەك ئەوەی کە سنوری وڵاتان لە پاش جەنگی جیهانی یەکەم لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا دیاریکراوە. کەمتر لە کوردانی عێراق و تورکیا خراونەتە ناو سنوری سیاسی سوریاوە. ئەودەم سوریا و ئەو بەشە گچکەیەی کوردستانیش لەژێر فەرمانرەوایی و فەرەنسادا بوو. هەرچەند دوای ئەوەی راپەڕینی کورد لە تورکیادا لە بیست و سییەکاندا سەرکوتکرا، بەڵام لەسوریادا (کۆمەڵەی خۆیبوون) دروستکراو هاوکات گەلی لەکوردەکانیش وەك پەنابەر

رویان لە وڵاتی سوریا نا. سیاسەتی سوریا وەهابوو هەموو رەگەز و نەتەوە جیاوازەکان، کە دەهاتنە ناو سوریا پێناس و ناسنامەی هاووڵاتی سوریای پێدەدان. سوریا مەبەستی بوو کەمینەکان لەبەرامبەر زۆرینەی عەرەبی سوننیدا زاڵبکات، ئەم رەوشە لە بیستەکانەوە تا ساڵی 1946 درێژەی هەبوو. سیاسەتی فەرەنسا رەوایەتیدەدا بەکەمینەکان لەسیاسەت و سوپادا بەشداربن، هەرچەند بەڕەوای نەدەبینی قوتابخانەی کوردی، ناساندنی زمانی کوردی وەك زمانێکی فەرمی بسەپێنرێت، لەگەڵ بەڕێوبەرایەتییەکی کوردیشدا نەبوو بۆ ئەو ناوچانەی کە زۆرینەیان کوردن. بەمجۆرە کەنارگیربوونی کوردان، لەپاش ئەم پڕۆسە سیاسیەی فەرەنساوە دەستیپێکرد. بەم حاڵەشەوە تاناوەندی پەنجاکان کورد گرفت و گیرۆدەییەکی ئەوتۆ روی لێنەکردبوو، بەڵام پاش ئەوەی حزبی بەعس ساڵی 1956 هاتە سەر تەختی دەسەڵات، ئیدی سەرئێشەی جدی کورد لێرەوە دەستیپێکرد. بۆ نمونە ناسیۆنالیزمی عەرەبی زیاد پەرەیسەند، ئیدی کۆت و پێوەند لەسەر زمانی کوردی، فێرکردنی کوردیی و میدیای کوردیی توندکرا. راستییەکەی ئەوەیە لەکۆتایی پەنجاکاندا و لەو شوێنانەی کورد تێیدا نیشتەجێبوو، نەوت دۆزرایەوە، ئیدی نەوت بووە فاکتەر و کێشەی سەرەکی نێوان کورد و عەرەب. ناسیۆنالیزمی عەرەبی بەکاریگەری کۆماری عەرەبی یەکگرتو، کە ساڵی 1958

لەنێوان سوریا و میسر پێکهاتبوو ئێجگار پەرەیسەند. ئیدی سەدان ئەفسەری پایە بڵندی کورد لە ریزەکانی سوپادا وەدەرنران. ئەم رەوشە جموجوڵی سیاسی لەناو کورداندا خستەخۆ و پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا بەکاریگەری پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق دامەزرا.

لەسەرەتاوە پارتەکەی جێگەی سەرنج و سۆزی هەستی گەلی لەکوردان بوو، بەڵام هەر زوو پارتەکە لە هێز و پێز داماڵراو گەلی بەرپرسی دیاریان شانبەشانی (نورەدین زازایی) سکرتێری پارتەکە لەساڵی 1960 دا قۆڵبەستکران. بەمجۆرە لە کۆتایی پەنجاکان و سەرەتای شەستەکانەوە کێشەی کوردی بووە گرفتێکی فرە هەستیار لەنێوان کورد و رژێمدا. بەمشێوەیە حکومەتی سوریا کوردی وەك لەمپەر لەبەردەم یەکگرتویی خاکی سوریا دەزانی و بەهەڕەشە تەماشای دەکردن، هاوکات چەندین کۆت و بەند و گەمارۆی سیاسی توندی خستەسەر کورد.

بەگوێرەی تەواوی سەرژمێری و گوزارشتەکان لە دەسپێکی شەستەکانەوە، تا ئەمڕۆ هێشتا کێشەی نێوان کورد و حکومەتی ناوەندی چارەسەر نەکراوە. کاتێك راپەڕینی کورد لەعێراق لە نیوەی شەستەکاندا لەسەرکەوتن نزیکدەبوویەوە، ئەوەبووە مایەی نیگەرانی حکومەتی سوریا. هەربۆیە پلانێکی ستراتیژی تەواویان دانا تابتوانن بەسەر کورداندا جێبەجێیبکەن.

وەك بەشێکی پلانەکە بڕیاری دابەشکردنی سەروەتی خاوەن موڵکەکانی کوردییان دا، ئەم دابەشکردنە

گوایە لەچوارچێوەی ریفۆرمی زەویوزاردایە، لەئاکامدا دەرکەوت کە 43% زەوییەکان سەرپشککران، ئەم ریفۆرمی زەویوزارە زیاتر لە حەسەکەدا بوو، ئەوەش رونە کە کورد لەو پارێزگایەدا بەئامانج گیرابوو.

سەرەڕای ئەم پلانی ریفۆرمی زەویانە، بەگوێرەی ئامارەکان لەساڵی 1962دا ریفۆرمی زەوییەکان هێنەری کێشەگەلێکی جدیی بوون بۆ ناوچەکە. یەکێکی تر لە پلانەکان لەبواری سەرژمێری و حساباتی ناوچەکەدا، بریتیبوو لەوەی بزانرێت چەند کورد لە سنوری تورکیا و عێراقەوە دەربازی سوریا بوون. دواجار عەرەباندنی ناوچەکە ئامانجی سەرەکیبوو، بەتایبەت ئەو ناوچەیە کە زەنگینبوو بە بەرهەمە کشتوکاڵییەکان.

سەرژمێرییەکان مەبەستیانبوو، بەکوردان بسەلمێنن، کە بەلایەنی کەمەوە لەساڵی 1935وە نیشتەجێی سوریان، بۆئەوەی بتوانن ببنە خاوەنی رەگەزنامە، هەرکوردێك نەیتوانیایە ئەوە بسەلمێنێت ئەوە لەمافی هاووڵاتیبوون بێبەشدەکرا. سەرژمێرییەکان کە لەو شوێنانەدا جێبەجێدەکران کە رەگەز و تیرەنەتەوەییە جیاکانی لێبوو. بەمپێیە نزیکەی 120 هەزار کورد مافی هاووڵاتیبوونیان لێ زەوتکرا. بەمجۆرە لەسەردەمی (حافز ئەسەد)دا رێوشوێنی توند لەهەمبەر کوردان گیرایەبەر. زمان، ناونیشانی کورد سڕایەوە. ناوە کوردییەکان گۆڕان، عەرەب و هۆزە عەرەبیەکان هێنران و لەناوچە کوردییەکان بەتایبەت لەسنوری عێراق و تورکیادا نیشتەجێکران و هێڵێك نیشتەجێی عەرەب وەك خاڵی جیاکەرەوەی کوردی بەشەکان دروستکراو ناونرا عەرەب زۆن.

بە روانین بۆ کێشەکانی ئێستای کوردی سوریا. ئەوە دەبینرێت، کە کاریگەریی ئەو کەمەربەندە عەرەبییە ئێستاش لەناوچەکەدا لە گۆڕێدایە. هەرچەند لەسەرچاوە نێونەتەوەییەکانەوە ئەوە رادەگەیەنرێت کە 350 هەزار کوردی سوریا خاوەنی رەگەزنامەی وڵاتی خۆیان نین. بەمەش روبەڕوی کێشە بوونەتەوە و نیگەرانن لە راست و دروستی سەرژمێری و بوونی سەرژمێرییەکی واقیعی.

هاوکات وادەردەکەوێت کە لە لێکۆڵنەوەکانی رابردودا، بەتایبەت لە دیکۆمێنتەکانی ئەمریکادا ئەم پرسە وەك سەرئێشەیەکی جدی باسی لێوەکراوە. هەرچەند تائێستا ژمارەیەکی ورد لەبەردەستدا نییە، بەڵام ئەوە زانراوە، کە زۆرینەی کوردان لەسوریادا بیانین و لەوڵاتی خۆیاندا بە بێگانە ناودەبرێن، یاخود وەك میوان. ئەوانە کە بەشدارنابن سەرژمێریدا ناودەبرێن. یاخود هەر زارۆیەکی سوریی لەو خەڵکانەی، کە پێیان دەوترێت بیانی هاوسەرگیری بکات. ئەوا دیسان هەلی بەدەستهێنانی زەوی و خاوەندارییەتی بۆنابێت. هاوکات مافی ئەوەیان نییە، ببنە دکتۆر و ئەندازیار و لەو بوارەدا خزمەتبکەن، هەروەها ناتوانن لەدامەزراوە گشتییەکاندا کاربکەن و کاربەدەستبن. هاوسەرگیریشیان بەشێوەیەکی فەرمی ناناسرێت و مافی سیاسیشیان وەك مافی دەنگدان پێڕەوا نابینرێت. ئەوان بەشێوەیەکی فەرمی و یاسایی ناتوانن هاموشۆی ناوەوە و دەرەوەی سوریا بکەن، چونکە ناتوانن ببنە خاوەنی پاسپۆرتی وڵاتی خۆیان. رەوشی ئەوانەی کە ناونوس نەکراون فرەخراپترە، تەنانەت خاوەنی شوناسنامەی فەرمی خۆیان نین.

ئەم کاریگەرییە سەرلەنوی بە کاریگەریی بەهاری عەرەبی زیندوبووەتەوە. بۆ نمونە یەکێك لە کارەکانی رژێمی بەشارئەسەد کە ئەنجامیدا بریتیبوو لەوەی کە مافی هاوولاتیبوون و پێناسی رەگەزنامەی دایە هاوولاتیانی کورد، ئەوانەی کە تا ئەوکات خاوەنی هیچ نەبوون، لەگەڵ ئەوەشدا دەوترێت هەموو ئەو کوردانەی داوای هاوولاتیبوونیان کردوە لەدوای بڕیارەکەوە تەنها 35 هەزار کەس دەبن.

دووەم: سەرنجێکی گشتی لەسەر ئۆپۆزسیۆنی کورد لەسوریا:

لەئێستادا پارتە کوردییەکانی سوریا، لە هەوڵ و هیمەتی ئەوەدان لەو بێسەروبەرییە قوتاربن، کە ساڵانێکە پێوەی گیرۆدەن. بزوتنەوەی ئۆپۆزسیۆنی کوردیی سوریا بەبەردەوامی لەخەباتدا بوون بۆ رێبەرایەتیکردن و دەسەڵات، جوڵانەوەی کورد لەسوریا لەو کاتەوەی پارتی دیموکراتی کوردستانی سوریا پاش ماوەیەکی کەم بندەستکراو سەرکردەکانی گیران ئیدی بێنەزمی رویلێکرد، پارتی لە 14ی جونی 1957دا دروستکرابوو. گرفتی سەرەکی جوڵانەوەی کورد لەوکاتەوە نا رێکخراوەیی، کێبەرکێی سەرۆکایەتی، پەیوەندی لەگەڵ هێزە دەرەکییەکان بووە هۆی ئەوەی، کە جوڵانەوەی کوردی ببێتە جوڵانەوەیەکی نارێکخراوی لاواز، کە پێکهاتەیەکی نارونی هەبێت. هاوکات بەهۆی فشارەکانی رژێمی سوریا و شوێن پێقایمکردنی رژێم لەنێوپارتەکاندا، هەمیشە ناجێگیریی و پشێوییەك لەنێوپارتەکاندا بوونی هەبووە. هاوکات جیابوونەوە و دابەشبوون و تەنگژەی نێوان پارتی و یەکێتی لە کوردستانی عێراق، هۆیەك بوو تا لەنێو پارتەکانی سوریاشدا ئەو تەنگژەیە رەنگدانەوەی هەبێت. هەربۆیە هەریەك لەپارتە کوردییەکانی سوریا لەسەر بنەمای پەیوەستیان بەپارتی و یەکێتییەوە لەناوخۆدا دوچاری پێکدادان لەگەڵ یەکتریدا بوونەوە. هاوکات تەنیا کاریگەرییەکانی بزوتنەوەی کوردیی

عێراق لەسەر کوردانی سوریا نەبوو، بەڵکو لەمێژەو لەوکاتەوەی کۆمەڵەی خۆیبوون دەربازی تورکیا بوون و رویان لەسوریا نا، هەر لەبیستەکانەوە، گروپێکی کوردانی سوریا هەمیشە دۆز و کێشەی کوردانی تورکیایان بەهەندوەرگرتوە و لەپێناو ئەجێندایاندا برەویان پێداوە، ئەوان بەردەوام لەلایەن کوردانی تورکیاوە کاریگەرییان لەسەر دروستبووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پاش دروستبوونی پارتی دیموکراتی کوردستانی سوریا، ئیدی تەرکیزی ئەم گروپە لەنێو کوردانی سوریا زیاتر کەوتەسەر کێشەی کورد لەتورکیا. دیسان پاش کۆتایی هەفتاکان، لەماوەی پشتیوانی (حافز ئەسەد) بۆ پەکەکە، دیسان کێشەی کورد لە تورکیا کاریگەری و روانگەیەکی ئێجگار گرنگی لە نیازی کوردانی سوریادا داگیرکرد. هۆکارەکەش ئەوەبوو کە رژێمی بەعس هەوڵیدەدا بەپشگیریکردنی پەکەکە کێشەی کورد لەناوخۆی وڵاتەکەیدا بنێرێتە دەرەوە و تورکیای پێوە سەرقاڵبکات. بەمەش سەرنجی کوردانی سوریای بۆ خۆی رادەکێشا و تارادەیەکیش توانی لەم پێناوەدا سەرکەوتن بەدەستبهێنێت.

هەروەك دەبینرێت زۆرێك لەکوردانی سوریا پەیوەندیان کرد، بە ریزەکانی پەکەکەوە و چەندین کاری چەکدارییان دژ بەتورکیا ئەنجامدا. دواجار پەکەکە پشتیوانی راستەوخۆی لەلایەن رژێمی سوریاوە لەدەستدا، ئیدی لە 2000 بەدواوە لەنێو کوردانی سوریا جوڵانەوەیەکی کوردی وابەستە بە پەکەکە دروستبوو. ئەوەش بەهۆی بەرەوپێشچوونی پەیوەندییەکانی تورکیا

و سوریاوە بوو. ڕێکخراوەکە بە(پەیەدە) ناسرا. ئیدی ئەمەش ئەو هەستەی گەڵاڵەکرد، کە گرفتی کوردی گرفتێکی میحوەریە و لە رابردووەوە تائێستا هەیە و بەردەوامیشە. بەمجۆرە دوو گوتاری سیاسی لەسوریادا سەریانهەڵدا یەکێکیان گوتارێك لە قوڵایی سوریا و دۆزی کوردا بوو. یەکێکی تریشیان چۆن وابەستەیە بە دۆزی کورد لەسوریا بەوجۆرەش تەرکیزی لەسەر دۆزی کوردانی تورکیایە. لەلایەکی ترە داگیرکردنی عێراق لەساڵی 2003دا زۆر پێشبینی نوێی لەلای کوردانی سوریا گەڵاڵەکرد، لەکاردانەوەی ئەو رەوشەدا پارتە کوردییەکانی سوریا، کە لە پرسیار و وەڵامی هەرێمێکی فیدڕاڵی وەك کوردانی عێراق بوون، لە ساڵی 2004دا راپەڕینێکیان لە قامیشلۆدا ڕێکخست. هەرچەند بانگەشەی ئەوەکرا، کە رووداوەکان بەشێوەیەکی خۆکرد لە خۆرئاوادا گەشەیانکردوە، بەڵام ئەوە دەبینرا، کە ئامادەکارییەك لەگۆڕێدا هەبوو، ئامادەکارییەك کە پێش بەرپابوونی پڕۆسەکە کاری بۆکرابوو، ئەوەش بەخوێندنەوە بۆ رەوشەکە دەتوانرا هەستپێبکرێت. تەنانەت لە دوو هەزارەکاندا ناتوانین بڵێین لەناو کوردانی سوریادا لێکدابڕانێك لەگەڵ رابردویان دروستبووە، بەڵکو سروشتی بزوتنەوەی کوردی بەجۆرێك لەجۆرەکان لە سوریادا هەر هەبووە، هەرچەند کە قۆناغی نوێی کوردان وەك واقیع لە دوای راپەڕینەکانی بەهاری عەرەبییەوە سەریهەڵدا لە بەهاری 2013دا. ئیدی پارتە کوردییەکان لەو راستییە گەیشتن کە ئاتاجیان بەوەیە رێکبکەون، لەسەرئەوەی کە چییان

گەرەکە و ئەجێندایان چییە. هەرچەند کە پێکدادانی نێوان پارتەکان و کێبەرکێی نازانستی، ئەوانی راکێشایە ناو زۆر گرفتەوە کە لەناو رێکخراوێکی تازە دروستکراودا. ئەوە لەجیاتی ئەوەی سەرقاڵی بەرەوپێشبردنی گوتارێکی رون و رەوان بن لە خەباتەکەیاندا. هەربۆیە دەبینرێت ساڵانێکە پارتییەکان لەچوارچێوەی رێکخراوێك دان، بەڵام لەپرۆسەکەدا شکستیانهێناوە و هەریەکەیان بەئاراستەیەکدا کەوتوە.

پەیوەندی نێوان پارتەکان، کەلەنێوان هاوپەیمانی گەلێکی جیاوازدان لەناوخۆیاندا سەریهەڵداوە، بەڵام ئۆپۆزسیۆنی عەرەبی پەرت و لێکدورن. هەرچەند پارت و کەسایەتیگەلێکی دیاریکراو لەنێو ئەنجومەنی نیشتیمانی سوریادا هەر لەسەرەتاوە بوونیان هەبوو. ئەوان ئامانجیان بوو بە نەزمێکی جیاواز لە خەباتەکەیاندا و بە ئەجێندایەکی سیاسی نوێ لە شوناسی سیاسییاندا وەك ئەو مۆدێلەی لەکوردستانی عێراقدا هەیە، گروپگەلی ئۆپۆزسیۆنی جیاواز دروستبکەن، بەڵام ئەوان لەناوخۆیاندا دوچاری بەریەککەوتن و پێکدادان بوونەوە. لەسەرەتاوە پارتگەلێکی دیار لەژێر تەنها سەقفێکدا گردکرانەوە. ئەمانە بۆ کۆمەکی و دەستگرۆیی حکومەتی هەرێمی کوردستان، ئەمە لەمانگی پێنجی 2011دا بوو.

بەمجۆرە بزوتنەوەی نیشتمانی کورد لە (کۆنفرانس) ێکدا کە بەتەواوی پارتگەلێکی شێوە جیاواز و گوتار دوری لەدەورخۆدا گردکردەوە. ئەوە هەمووی لەچوارچێوەی ئەو هەوڵانەدا دروستببوو. دوابەدوای

ئەوە پارتگەلێکی دیاریکراوی کوردی لەوانە بزوتنەوەی موستەقبەل و یەکێتی ئازادی پەیوەندییانکرد بە بزوتنەوەی ئۆپۆزسیۆنی عەرەبییەوە. لەراستیدا هەریەك لەم ئۆپۆزسیۆنە و ئۆپۆزسیۆنە کوردییەکان لە کێبەرکێدان لەگەڵ یەکتریدا. هەرچەند کە بەهۆی گوتاری عەرەبی ئۆپۆزسیۆنەکەوە. ئەم پارتانە ریزەکانی ئۆپۆزسیۆنی عەرەبی جێدەهێڵن و کەڵکەڵەی هاوپەیمانیەتیەکی تایبەت بەخۆیان لەکەللەیان دەدات. لەراستیدا لەپرسی پێکهێنانی هاوپەیمانییەتیدا گوتاری سیاسی و ئامانجی هاوبەش پێوەر نەبووە، بەڵکو پارتە سیاسیەکان دوای پێوەرێك کەوتون کە کی نەیاری پارتەکەی ئەوانە و چۆن دابڕاون لە پارتە کوردییەکەیان و نەفی ئەوانە دەکەن، کە لەپارتەکانیان جیابوونەتەوە.

بۆنمونە پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا کە لەلایەن عەبدولحەکیم بەشارەوە سەرۆکایەتی دەکرێت، لەدروستبوونی هاوپەیمانیدا گروپەکەی عەبدولرەحمان ئەلوەجیهی بەرکەنارکرد، هەروەها (پەیەدە) رێگەینەدا رێککەوتن بەشداربێت لەپرۆسەکەدا، ئەم هێزە پێشتر لە (پەیەدە) جیاببوویەوە. لەراستیدا هەموو پارتە کوردییەکان هەستی ئەوە لە مێشکیان دروستبوو، کە هەموان لەژێر چەتری یەك رێکخراوی مەزنتردا یەکبخرێن و بازنەیەکی نیشتمانی بەرین دروستبکەن، ئەوەش بەهۆی کاریگەرییەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق و کاریگەریی لاوازی پێگە و نەناسرانەوەیانەوە بوو لەئاستی نێونەتەوەیدا.

ئیدی لەچوارچێوەی ئەم نەخشەیەدا سێ بازنە و چەتری کۆکەرەوە دروستبوون، ئەوانیش بریتیبوون لە: ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد (کەنەکە)، ئەنجومەنی نەتەوەیی، کە دواتر ناونرا ئەنجومەنی خەڵکی کوردستانی خۆرئاوا، یەکێتی هێزە دیموکراتییەکانی کورد لەسوریا. هەرچەند کە لە کۆتایی هەموو ئەو بەرەوپێشچوونانەدا، کە لە شەش مانگی دوای ئەوانە رویاندا، تەنها (کەنەکە) توانی وەك ئەنجومەنێکی رێکخراوەیی فرەلایەن شێوەی خۆی بگرێت، ئیدی هەموو ئەوانی تر تەنها لەشێوەی پارتێکی باڵادەست و تاکلایەنە بەدەرکەوتن. ئەمڕۆ ئەنجومەنی نەتەوەیی لەژێر کۆنترۆڵی (پەیەدە) دایە و یەکێتی هێزە دیموکراتییەکانی کوردیش وا لە ژێر هەیمەنەی بزوتنەوەی موستەقبەلدایە. هەرچەند کە هەریەك لەوانەش بانگەشەی بازنەیەکی فراوان و هەمەلایەن لەنەزمی ککارکردنیدا دەکات، بەڵام لەروی پراکتیکەوە ئەوە نابینرێت، بەڵکو هیچ تایبەتمەندییەکی ئەنجومەنیان لەنێواندا نییە.

سێهەم: زانیاری لەسەر پارتە سیاسییە پێشەنگەکان لە سوریا

وەك لەزانیارییەکانی خوارەوەدا ئاماژەی پێدەکرێت، کە زۆربەی زۆری پارتە کوردییەکان لە هەمان سەرچاوە و ریشەوە سەرچاوەدەگرن. دەرگیرییە یەك لەدوو یەکەکانی نێوان ئەندامانی پارتەکان دەرهاویشتەیەکی لێکەوتەوە کە هەیمەنە و پێوەستەگی رژێمی سوریا زیاتر بێتە گۆڕی، لەئاکامیشدا زۆرێك لە پارتی سیاسی کە لەروی ئایدیۆلۆژی و سیاسیشەوە لێك جیانین دامەزرێنران. یەکەم دابەشبوونی پارتایەتی لە کوردستانی سوریادا کە رویدا بەسەر پارتی دیموکراتی کورددا هات لەسوریا، پارتی 1957 دامەزرا، بەڵام لە ساڵی 1965 جودابوونەوە لەنێو ریزەکانیدا رویدا. ئیدی لەئاکامی ئەم دابەشبوونەدا دروست وەك باکوری عێراق دوو پارتی سیاسی سەرەکی سەریانهەڵدا. ئەوانیش بریتیبوون لە پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا، لەگەڵ پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی کورد لەسوریا. دوا بەدوای ئەمە پارتەکانی دی لەم دوو پارتەوە لەکات و شوێنە گونجاوەکاندا جودابوونەتەوە و دروستبوون، یاخود هاوپەیمانیان پێکهێناوە و دیسانەوە پارتی نوی لەپشتی هاوپەیمانیەکاندا سەریهەڵداوە.
بەمپێیە وەك لەخوارەوەدا ئاماژەی پێدەکرێ 12 بۆ 14 پارتی سیاسی لە پشتی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریادا هاتونەتەدەری. تەنانەت دەوترێت، کە 17

پارتی سیاسی بوونیان لەئەمڕۆدا هەیە، بەڵام سیان لەوانە تەنها هەرناویان لەگۆڕەپانەکەدا هەیە، لە خوارەوەدا دەتوانرێت بنەمای هێز و ئایدیۆلۆژیای سیاسی و شێوەگیربوونی 14 پارتی سیاسی کوردی بخوێنرێتەوە.

1. پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی کورد لەسوریا:

ئەم پارتە لەپارتی دیموکراتی کورد لە سوریا ساڵی 1965 جیابووەتەوە، لەوکاتەوە تائێستا وەك پارتێکی پێشەنگ لەسوریادا بوونی هەیە. (عەبدولحەمید حاجی دەروێشی) رێبەری پارتەکە یەکێکە لەسیاسییە دیار و بەناوبانگەکان لەنێو کوردانی سوریادا. ئەو لە دروستبوونی پارتەکەیەوە بەردەوام سکرتێری گشتی بووە. واتە ماوەی 47 ساڵە بەردەوامە، لەگەڵ گەلێ لە رێبەر و کەوادیرەکانی پارتەکانی تردا پەیوەندی کەسی و تایبەتی هەیە، تەنانەت لەگەڵ پارتەکانی تورکیادا. هاوکات دەروێش لەگەڵ یەکێتی نیشتیمانی کوردستاندا پەیوەندییەکی لەمێژینە و ئێجگار پتەوی هەیە. بۆ نمونە (عەلی شەمدین) نوێنەری پارتەکەی و نوێنەری (کەنەکە) یە لە باکوری عێراقدا، لەئێستادا لە شاری سلێمانییە. هاوکات پارتەکە ئەندامی بزوتنەوەی نیشتمانی کورد و ئەنجومەنی نیشتمانی کوردە لە سوریادا. تێڕوانینە سەرەکییەکانی پارتەکە لەسەر بابەتە هەمەجۆرەکان لەم خاڵانەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

1. حکومەتی نوێی سوریا پێویستە هەمەلایەن بێت و هەموو گروپەکان لەخۆبگرێت.

2. پێویستە لەسوریادا سیستمێکی لامەرکەزیی پێکبهێنرێت.

3. پێویستە مافە کەلتوری و سیاسییەکانی کورد لەدەستوری بنچینەیی سوریادا بناسرێن.

4. پارتەکەیان دژی هەموو دەستتێوەردانێکی دەرەکییە بۆ ناوخۆی سوریا.

2. پارتی یەکسانی کورد :

پارتەکە پاش جیابوونەوەیان لە پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی کورد ساڵی 1992 دامەزرا. (عەزیز داوی) رێبەری پارتەکە بوو، ئەو ئەندامی مەکتەبی سیاسی پێشوی پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی بوو. ئەو پاش ململانێیەکی سەخت بۆ رێبەرایەتیکردنی پارتەکەی پێشو، ئیدی وازیهێنا و خۆی و چەند هاوەڵێکی نزیکی بڕیاری جیابوونەوەیان دا. ئایدیۆلۆژیایەکی سەرەکی، یاخود جیاوازییەکی رێکخراوەی لەنێوان ئەم پارتەو پارتەکەی تریدا نەبوو. ئەم پارتەش لەئێستادا ئەندامی بزوتنەوەی نیشتیمانی کورد و ئەنجومەنی نەتەوەیی کوردە (کەنەکە).

3. پارتی نیشتیمانی کورد لەسوریا:

ئەم پارتەش بەهەمانشێوە لە پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی کورد لەسوریا جیابوویەوە، لە ساڵی 1998 دامەزرا. (تاهیر سەعدون) رێبەری پارتەکەیە، ئەم پارتەش لە ئاکامی سەرۆکایەتیکردن و ململانێی پۆست و کورسی دروستبوو، لەئێستادا ئەندامی هەردوو بزوتنەوەی نیشتیمانی کورد و (کەنەکە)یە.

4. پارتی ئازادی کورد لەسوریا:

هەموو ئەوانە بوون کە رەوتی چەپڕەوییان لەنێو پارتی دیموکراتی کورد لەسوریادا پەسەندبوو. ئیدی بەتەواوی پارتەکەیان بەجێهێشت. پارتەکە لەمەیدانی سیاسیدا هەر بەناوی ئازادییەوە ناسێنراوە. گروپەکە بەڕێبەرایەتی (سەڵاح بەدرەدین) کە بەرەوتی چەپ ناسرابوون (یەکێتی گەل)یان پێکهێنا، ئەم سەرکردەیە بۆخۆی ئەندامی پێشوی (پارتی دیموکراتی کورد) بوو لە سوریا، لە ساڵی 1980 دا (سەلاح بەدرەدین) ناوی پارتەکەی گۆڕی بۆ (پارتی یەکێتی گەلی کورد). ئەم پارتە جارێکی تر ساڵی 1991 دابەشبوو. پارتە جابووەکە ناوی خۆیان پاراست و پاشماوەکان ناوی خۆیان نا پارتی یەکێتی، لەساڵی 1994 گروپێك کە ناوی خۆیان نابوو (پارتی یەکێتی دیموکراتی کورد) لە یەکێتی جیابوونەوە، دواتر لە ساڵی 2005دا ئەندامگەلێکی دیاریکراوی (پارتی چەپی کورد)، کە رێبەرایەتی دەکرا لەلایەن (حەیرەدین موراد) و پارتی یەکێتی خەڵکی کورد بە سەرۆکایەتی

(موستەفا جومعە) پەیوەندییانکرد بەهێزەکانیانە. بەمجۆرە ئازادییان پێکهێنا. ئیدی پێنج پارتی سیاسی کەلە یەکێتی گەلەوە هەڵتۆقیبوون توانیان بەرێبەرایەتی (سەلاح بەدرەدین) ئەم کارەبکەن، لە ساڵی 2005دا (حەیرەدین موراد) وەك سکرتێری گشتی ئازادی دیاریکرا. (موستەفا جومعە)یش کە رەوتێکی تری پارتەکە بوو ساڵی 2008 دەستگیرکرا. دواتر ساڵی 2011 لەگەڵ (موحەمەد حوسەین، سەعدون موحەمەد) ئازادکرا. هەموو ئەمانە لە کۆنگرەی ئۆکتۆبەری 2011ی پارتەکەدا. (موستەفا جومعە)یان وەك سکرتێری گشتی پارتەکە هەڵبژارد. هەر کە مەکتەب سیاسی نوی راگەیەنرا، (بەشار ئەمین)یش بووە جێگری سکرتێری گشتی پارتەکە.

(حەیرەدین موراد) و گروپەکەی پارتەکەیان بەجێهێشت. بەم جۆرە دوو پارتی ئازادیی لەژێر هەمان ناودا سەریانهەڵدا. (حەیرەدین موراد) هێزوپێزی خۆی لەماوەیەکی کورتدا لەدەستدا و کورسیەکەی خۆی چۆڵکرد، بۆ موستەفا حەیدەر ئۆسۆ. بەکورتی و بەپوختی لەئێستادا دوو پارتی ئازادی هەن، یەکێکیان (موستەفا جومعە)و ئەوی دیکەیان (موستەفا حەیدەر) رێبەرایەتییان دەکەن. پارتی ئازادی یەکێکە لەهێزە کاریگەرییەکانی گۆڕەپانی سیاسی لەئێستادا، ئەو کاریگەریەشی لە راپەڕینی 2004ی قامیشلۆدا نیشاندا، هاوکات یەکێکبوو لەو هێزانەی توانی لە راپەڕینی 8ی حوزەیرانی 1980 رۆڵێکی ئێجگار گرنگ لە بانگهێشکردنی هەوادارانی ببینێت دژ بەخۆپیشاندان، دژ بە رژێمی

بەشار ئەسەد. ئەو بانگهێشتکردنەش شانبەشانی هەوڵی بزوتنەوەی موستەقبەل و پارتی یەکێتی کورد بوو. لەئێستاشدا ئەم هێزە ئەندامی هەردوو بزوتنەوەی نیشتیمانی و ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردییە.

5. پارتی چەپی کورد:

ئەم پارتەش لە یەکێتی گەلەوە سەرچاوەیگرتوە. وەك لەسەرەوە ئاماژەمانپێدا. پارتەکە نەیارانی یەکێتی نیشتیمانی لەنێو پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقدا دروستیانکرد. ساڵی 1997 کە کاتێك (سەڵاح بەدرەدین) ناوی پارتەکەی خۆی گۆڕی، بەشێك لە کەسە دیارەکانی نێو ئەم پارتە ئەوەیان پەسەندکرد، کە بمێننەوە و خۆیان وەك (پارتی چەپی کورد) ئاشکرا بکەن. (موحەمەد موسا موحەمەد) هەم وەك دامەزرێنەر، هەمیش وەك رێبەری پارتەکە دادەنرێت. ئەم رەوشە بەردەوامبوو تا لە بەهاری 2012دا دوبارە لەناوخۆی پارتەکەدا لێکترازان رویدا.

لەئاکامی ململانێ و کێبڕکێی ناوخۆی بۆ پۆست و رێبەرایەتی پارتەکە، دوو پارتی چەپی کورد سەریانهەڵدا. یەکێکیان بەڕێبەرایەتی (موحەمەد موسا موحەمەد) و ئەوی تریان نوێنەری پارتەکە لەباکوری عێراق، (شەلال جیدۆ) رێبەرایەتییەکەی گرتەئەستۆ. موحەمەد موسا رێبەری پارتی چەپی کورد (کۆنگرە) بوو، ئەوی تری شەلال ناوی پارتی چەپی کورد (کۆمیتەی ناوەند)ی بوو. پارتەکەش بەهەمانشێوە ئەندامی هەردوو بەرەی کەنەکە و بزوتنەوەی نیشتیمانی کوردە.

6. پارتی یەکێتی دیموکراتی کورد لەسوریا:

یەکێکە لەو پارتانەی، کە لە پارتی یەکێتییەوە دروستبووە. پارتەکە بەشداری گەلی لە خۆپیشاندانە فراوانەکانی دژ بە رژێمی بەشار ئەسەد کردوە. ئەم پارتە بەبەراورد بە دوو ساڵی رابردو لەئێستادا توانای هێزێکی کاریگەرەو بەپێی پێویست دەتوانێت لە خۆپیشاندانەکانی حەلەب، عەفرین، کۆبانیدا رۆڵی هەبێت.

هەرچەند پارتەکە بە مردنی (ئیسماعیل عومەر)، کە یەکێك لە رێبەرە دیارەکانی لە 2010دا بەشێوەیەکی بەرچاو هێزو پێگەی خۆی لەدەستدا. دوابەدوای مردنی ئەو (محێدین شێخ عەلی) کە لە1993 وە سکرتێری پارتەکەبوو، کرا بەڕێبەری پارتەکە. ناوە دیارەکانی تری ناو ئەم پارتە کامەران بیکیس، موحەمەد عەلی موحەمەدە کەناسراوە بە (ئەبو سابیر). لە ئێستادا ئەم پارتە ئەندامی هەردوو ئەنجومەنی بزوتنەوەی نیشتیمانی و ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردە.

7. پارتی یەکێتی کورد:

ئەم پارتە هەرچەند ناوە کورتکراوەکەی (کوپ) ە، بەڵام لە سەرچاوەکان و ئاماژەکاندا هەر بەیەکێتی ناسراوە. پارتەکە ساڵی 1999 دامەزراوە و یەکێکە لە پارتە کاریگەرەکانی ناو خۆپیشاندانەکان، رێبەری پارتەکە (ئیسماعیل حامییە). پارتەکە لەو شوێنانەی، کە کورد زۆرینەیە رۆڵێکی بەرچاوی لە رێکخستن و گردبوونەوەی ناڕەزاییەتییەکانی خەڵك هەیە.

پارتەکە بەسانایی دەتوانێت هەوادارانی خۆی کە زۆرینەیان توێژی گەنج و لاون، تەنها لە ماوەیەکی کەمدا بڕژێنێتە نێو شەقامەکان و ناو خەڵکەوە. پشتیوانیکردن لە راگەیەنراوی دیمەشق لە رابردودا و هاوکات پەیوەندیکرد بە هاوپەیمانییەتییەکەوە، کە بە یەکێتی نەتەوەیی هێزەکان بۆ گۆڕانی دیموکراتی ناودەبرا. ئەم رێکخراوە لەپاش بەرپابوونی پرۆتستۆکانەوە یەکێکە لە رێکخراوە نەیارەکانی ئەنجومەنی نیشتیمانی سورییەکان. هەرچەند پارتەکە لەمانگی هەشتی 2011دا خۆی لەم رێکخراوەدا کشاندەوە. دیارترین کەسە دیار و بەرچاوەکانی ناو پارتەکە بریتین لە: ئیسماعیل حامی رێبەری پارتەکە، عەبدولباقی یوسفی نوێنەری پارتەکە لە باکوری عێراق، سەعدەدین مەلای ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتەکە، حەسەن ساڵح، فوئاد عەلی کۆ لەگەڵ ئیبراهیم بیرۆ.

دیسان ئەم پارتەش ئەندامە لە هەردوو بزوتنەوەی نیشتیمانی کورد و ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد لەسوریادا. دەتوانین تێڕوانین و بابەتە سەرەکییەکانی پارتەکە بەمجۆرە ئاماژە پێبکەین:

- پارتەکە پێداگریدەکات، لەسەر پێویستی گۆڕانکاری لەسیستمی سیاسی سوریادا، بەڵام جاڕی روخان و گۆڕینی رژێمی بەرزنەکردوەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا بەڕاشکاوی لەبگرەو بەردەی ئەوەدایە، کە چیدی رژێم شەرعییەتی یاسایی نەماوە.

- باوەڕیوایە کێشەی کورد پێویستە لەچوارچێوەیەکی دیموکراسیدا چارەسەربکرێت.

- باوەڕیوایە زمانی کوردی پێویستە، وەك دووەم زمانی فەرمی لەسوریادا و لەیاسای بنچینەیی وڵاتدا بناسرێت و لەو شوێنانەدا، کە کورد زۆرینەن خودموختاری بەکوردان لەدەستوردا جێگیربکرێت.

8. پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا:

دیارترینی ئەو پارتانەیە کە پاشماوە و خاوەنی کەلەپوری یەکەم پارتی کوردییە، کە لەلایەن کوردانی سوریاوە دروستکرا. وەك پێشتر ئاماژەمانپێدا یەکەم پارتی کوردیی لە 14ی مانگی شەشی 1957دا دروستکرا. لەو رابردوەوە تائێستا پارتەکە دوچاری چەندین لێکترازان و دابەشبوون بووەتەوە، لەئێستادا ئەو پارتە بەهێزە نییە، کە لەرابردودا هەبوو. هەرچەند لەئێستادا 3 پارتی سیاسی کورد هەن کە خاوەنی هەمان ناون، بەڵام ئەلپارتی، لەنێو ئەو سی پارتەدا، کە هەمان ناویان هەیە، لەهەموویان بەهێزتر و دیارترە، ئەلپارتی لەلایەن (عەبدولحەکیم بەشارەوە) سەرۆکایەتی دەکرێت.

یەکێك لەگرنگترین تایبەتمەندییەکانی پارتەکەی ئەوەیە، کە رۆڵی پێشەنگ دەگێڕێت لەنێو ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد لەسوریا. رۆڵگێڕانەکە لە دوو هەزارەکانەوە توانیویەتی پارتەکانی دی بهێنێتە نێو بەرەکە و ستاریان پێبگرێت. یەکێکی تر لەتایبەتمەندییە گرنگەکانی بریتییە لەبوونی پەیوەندییە نزیکەکانی لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقدا.

(عەبدولحەکیم بەشار) وەك یەکەم سەرۆکی ئەنجومەنەکە لەماوەی دامەزراندنییەوە بەفەرمی دیاریکراوە. هاوکات کەسی یەکەمی گردبوونەوەکانە لەگەڵ کەنەکەدا. ئەگەرچی لەتورکیا، یان لەهەر وڵاتێکی تردا دانوستان ئەنجامبدەن. سەرەڕای ئەندامییەتی لە ئەنجومەنی نیشتیمانی سوریادا، پارتەکە ئەندامی بزوتنەوەی نیشتیمانی کوردیشە لەسوریادا. گرنگترین تێڕوانینەکانی پارتی لەسەر بابەتە سەرەکییەکان بریتین لە:

- پێویستە هەریەك لە (قامیشلۆ، عەفرین) بکرێنە پارێزگا.

- هەموو کوردانی سوریا، ئەوانەی کە خاوەنی پێناس و رەگەزنامەنین، پێویستە رەگەزنامەیان پێبدرێت.

- پێویستە زمانی کوردی وەك زمانی فەرمی بناسرێت.

- هەموو دەستتێوەردانێکی دەرەکی مایەی جەنگ و دژوارییەکانی ناوخۆیە.

- پێویستە پشتیوانی گەنجان و لاوان بکرێت، تابرژێنە سەرشەقامەکان لەپێناو خواستی بەدەستهێنانی ئازادی و دیموکراسیدا.

- لەرێگەی بەرگریی چەکدارییەوە ناتوانرێت ناوچە کوردییەکان بپارێزرێن، تەنانەت ئەگەر پارێزراشن، ئەو هێزە چەکدارییانە ناتوانن رەوشەکە رابگرن.

- تەنها چارەسەر بۆ دۆخی سوریا بریتییە لە فیدراڵیزم.

9. پارتی دیموکراتی کوردی سوریا:

لەدروستبوونی پارتەکەوە ساڵی1997 تاوەکو ئێستا ڕێبەری پارتەکە (جەمال باقی مەلا موحەمەد) بووە. پارتەکە ئەندامە لە هەردوو بزوتنەوەی نیشتیمانی کوردی و ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردیدا.

10. گروپی نەسرەدین ئیبراهیمی پارتی دیموکراتی کورد لە سوریا:

ڕەوتێکە لە پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا جیابووەتەوە. پاش ئەوەی لەکێبەرکێی سەرۆکایەتی ناو پارتە ڕەسەنەکە شکستیانهێنا، ئیدی جیابوونەوە و بەباشیشیانزانی لەژێر هەمان ناودا درێژە بەکاری سیاسییان بدەن. بەهەمانشێوە ئەم پارتەش ئەندام و بەشدارە لەهەردوو بەرەی ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردی و بزوتنەوەی نیشتیمانی کورد لەسوریادا.

11. گروپی عەبدورەحمان وەجیهی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا:

ئەم پارتەش ساڵی 2004 پاش جیابوونەوەی لەپارتی دیموکراتی کورد لەسوریا خۆی ڕاگەیاندوە. ڕێبەری پارتەکە (عەبدوڕەحمان وەجیهە)، کە یەکێکە لە ڕێبەرە پێشوەکانی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا. پاش جودابوونەوەیان پاشکۆی ئەلپارتییان لەخۆنا، ئەمەش تەنها لەپێناو ئەوەی خۆیان لەپارتەکانی دی جودا بکەنەوە. لەراستیدا پاش جودابوونەوەی گروپەکەی

نەسرەدینیش لە2007دا لەئێستادا لەسوریادا دوو گروپ بەناوی ئەلپارتییەوە بوونیان هەیە.

بۆیە بەم گروپەیان دەوترێت پارتەکەی ئەلوەجیە. پارتەکە لەلایەن پەیەدەوە دامەزرا، ئەمەش بەهۆی خراپی پەیوەندییەکانیانەوە بوو لەگەڵ پارتەکەی بەشار، پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا، کە ئەندامە لە یەکێتی هێزە دیموکراتییە کوردییەکاندا. ئەم هێزەش خۆی لەخۆیدا دژ و نەیاری کەنەکەیە. هەربۆیە ئەم گروپە جیابوویەوە لە کۆتایی مانگی دووی 2012دا پەیوەندیکرد بە (کەنەکە) وە، بەڵام پاش مردنی رێبەرەکەیان لەمانگی پێنجی 2012دا، ئیتر تارادەیەکی زۆر پارتەکە هێز و توانای خۆی لەدەستدا.

12. بزوتنەوەی موستەقبەلی کورد لەسوریا:

پارتەکە نوێنەرایەتی بزوتنەوەیەکی نوێ دەکات لەناو رامیاری کوردانی سوریادا. (مشیل تەمۆ) دامەرزێنەر و گرنگترین رێبەری پارتەکەیە. ئەو لە 7ی ئۆکتۆبەری 2011دا کوژرا. کارکردنی لە پارتی یەکێتی گەلی کورددا بۆ زیاتر لە 20 ساڵ، ئەم پارتە (سەلاح بەدرەدین) دروستیکردبوو، ئەوەبووە هاندەر و پشتیوانی تابێتە کادێرێکی پێشکەوتو. (ئیدی تەمۆ) لە ساڵی 1999 توانی پارتی یەکێتی گەل بەجێبهێڵێت و سەرەتا رێکخراوێکی ناحکومی بەناوی کۆمیتەی ژیانەوەی کۆمەڵگەی مەدەنی دامەزراند. ئەم کارەی هاوشان بوو، لەگەڵ گەلێ چالاکی دیکەدا، هەروەها سەکۆی کەلتوری

بەدرخانی لە قامیشلۆ ڕێکخست. شانبەشانی ئەم دوو پێکهاتەیە لەچالاکیدا دواجار لە 29ی پێنجی 2005دا توانی بزوتنەوەی موستەقبەلی کوردی دابمەزرێنێت.

تەمۆ سیاسەتوانێکی چالاك بوو. ناوبراو لە مانگی پێنجی 2009 وە بۆ ماوەی 3 ساڵ ، پاش دادگایکرانی زیندانکرا و لەمانگی شەشی 2011دا لەلایەن رژێمی سوریاوە ئازادکرا. ئەمە وەك بەئاگاهاتنەوەیەك بوو لەبەرامبەر پەرەگرتنی رووداوەکانی ناوخۆی سوریادا. تەمۆ دوو مانگ پاش ئازادکردنی هەوڵی تیرۆرکردنی درا، بەڵام زۆر بەئەستەم توانی لەمەرگ قوتاری بێت. مانگێك دوای هەوڵی تیرۆرکردنی ناوبراو بریندارکرا، بەڵام دواجار لە هەوڵی تیرۆرکردنیدا، پێوەدەبێت و لەشاری قامیشلۆدا دەکوژرێت، هاوکات کوڕ و کچێکیشی لەو هەوڵی تیرۆرەدا بریندارەدەکرێن. بزوتنەوەی موستەقبەل پێش زۆربەی پارتەکان پەیوەندی لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی عەرەبی سوریادا دامەزراند. بەبەشداری لە گردبوونەوەی ئۆپۆزسیۆن لەئەستەمبوڵ لە16ی حەوتی 2011 دا پارتەکە بوو بە بەشێك لە کۆنفرانسی سەربەخۆیی نەتەوەیی. لەراستیدا تمۆ سەرۆکی پێشوی هەمان گردبوونەوەی ئۆپۆزسیۆن بوو لەشاری قامیشلۆدا. لەگەڵبوونی ئەم چالاکییانەی تەمۆدا، بەڵام ئامادەیی و مافی کوردان لەدوا گردبوونەوە و راگەیاندنی ئۆپۆزسیۆندا نەناسێنرا.

پاش کوشتنی تەمۆ، ئەندامگەلێکی پارتەکە لەمەراقی هێز و باڵادەستیدا کەوتنە کێشمەکێش و بەکارهێنانی هێز لەنێو پارتەکەدا. بەرهەڵستکاری لە دژ (ڕێزان باهیر شێخ

موس) که پێگەی پاش مردنی تەمۆ روی لەگەشە کردبوو سەریهەڵدا، دواجار لەدەستپێکی تەموزی 2012دا. ئەوە راگەیەنرا، که ئەنجومەنی گشتی گردبوونەوەی کردوە و بڕیاردراوە بە کردنەدەرەوەی رێزان شێخ موس.

رێزان ئەم بڕیارەی لا نامۆبوو. هەربۆیە لەئاکامی ئەم ململانێیانەدا دوو پارت بەناوی بزوتنەوەی موستەقبەلی کورد لەسوریا هاتنەگۆڕێ، کەیەکێکیان لەژێر سەرکردایەتی (رێزان شێخ موس) و ئەویشیان بەسەرکردایەتی (جاندیگەر موحەمەد) بوو. بزوتنەوەی موستەقبەل ئەندام نەبوو لە کەنەکەدا. گرنگترین تێڕوانینەکانی ئەم پارتە لەسەر بابەتە سەرەکییەکان بریتین لە:

- پێویستە رژێمی سوریا بڕوخێنرێت.

- سوریایەکی مەدەنی و دیموکرات، کە خاوەنی گروپگەلێکی ئیتنی جیاوازە پێویستە لەسەر ئەو بنەمایە بنیادبنرێتەوە و هەموان خاوەنی مافەکانی خۆیان بن.

- دەستوری بنچینەیی وڵات پێویستە بنوسرێت.

- ئەمریکا و ئەوروپا بۆ روخانی رژێم مەبەستیان دەستکەوتگەلێکی زۆری خۆیانە. هەربۆیە پێویستە خواستی گەلی سوریا لەوان گەمارۆی ئابوری و فشاری سیاسی بێت.

- پێویستە دەستتێوەردانی سەربازی دەرەکی لە روخانی سوریادا بەکارنەیەت.

- وڵاتانی ئەوروپی دەکرێت یارمەتی سوریا بدەن، تا رژێم لەکوشتاری خەڵکی بوەستێت.

13. پارتی یەکێتی دیموکراتی (پەیەدە):

ئەم پارتە لەلایەن ئەندامانی پەکەکەوە لە سوریا و لەساڵی 2003دا دامەزرا. گەورە بەرپرسانی پارتەکە کە بەدەستپێشخەری ئەندامانی پەکەکە بڕیاری دروستکردنی پارتەکەیان دا، پاش ئەوەی بۆ ساڵانێك لەسوریادا مانەوە، دواجار لەساڵی 2010دا بڕیاریاندا وڵات جێبهێڵن و روبکەنە باکوری عێراق، ئەمەش لەتاو زوڵم و فشاری رژێمی ئەسەد هاتبووە گۆڕی. بەڵام وادیارە کە زۆرینەی ئەو ئەندامانە لەئازاری 2011دا، لەگەڵ هەڵایسانی راپەڕینی خەڵکی سوریادا، دەستیانکردوەتە گەڕانەوە بۆ نێو خاکی سوریا. دوای گەڕانەوەی ئەوانە بۆ ناو خاکی سوریا، یەکەم شتی پەیەدە کردی، ئەوەبوو بە رێگەپێدانی رژێمی ئەسەد دەستیدایە کردنەوەی قوتابخانەگەلێك بە زمانی کوردی، کردنەوەی ئۆفیس، بارەگای پارتەکەی و ناوەندە کەلتورییەکان.

پەیەدە بنکەیەکی جەماوەری فراوان و کاریگەریی هەیە. دەتوانرێت لەو شوێنانەی کە بوونی پەیەدە کاریگەریی هەیە بەمجۆرە ئاماژەبکەین: عەفرین، کوبانی، سەرێکانی لە قامیشلۆ، دێریك و رەئسولعەین. بەمجۆرە دەکرێت بوترێت کە پەیەدە خاوەنی هێزێکە، کە بتوانێت بۆ ماوەیەکی درێژ کۆنترۆڵی شەقام بکات. تێبینی ئەوە کراوە، کە پەیەدە دژ بە پرۆتستۆکان ئیزدیواجییانە گەمەدەکات. لەوماوەیەدا کە پەیەدە پشتیوانی زۆرێك لە هەڵوێستەکانی ئەسەدی کرد، دواتر دەستیدایە شوێنکەوتنی سیاسەتێکی دوو لایەنە.

لەلایەکی ترەوە پەیەدە دەستیوەردایە خۆپیشاندانی بەرهەڵستکار و نارەزاییەکان، ئەوانەی لەلایەن پارتەکانی دییەوە دژ بەرژێم بەڕێوەدەچوون. بۆ نمونە پەیەدە لەناوخۆپیشاندانەکاندا ئاژاوە و ئاشوب و توندوتیژی دەنایەوە، بەتایبەت لەو ناوچانەی ژێر کۆنترۆڵی، یاخود ئەو ناوچانەی، کە دەسەڵاتی بەسەریاندا دەشکا، ئەوەش لەپێناو ئەوەدا بوو تا پارتە کوردییەکانی تر نەتوانن خۆپیشاندان دژ بەرژێمی ئەسەد بەڕێبخەن.

ئەوەش زانراوە کە ئەندامانی پەیەدە و پارتەکانی دی بەتایبەت بزوتنەوەی مستەقبەل زۆرجار سەرشاخی یەکتریان گرتوە و پێکدادان لەنێوانیاندا رویداوە. لەلایەکی ترەوە پەیەدە وەك پارێزەری مافەکانی کورد خۆی ئاشکراکرد و دەستیدایە وتنەوەی دروشمگەلی لەوشێوە واپیشانیدا. بۆیە کۆنترۆڵی کاردانەوەکانیان کردوە، لەناو کورداندا تا دژ بەئەسەد کارێك نەکەن و پارێزراو بن.

هەندێکجار پارتەکە پێکدادان دەکات، لەگەڵ هێزەکانی ئەسەد، بەتایبەتی لە قۆناغەکانی خۆپیشاندانەکانی دژ بەئەسەد، دیارە هەموو ئەوانە و بابەتی سەرەکی خۆپیشاندانەکان لەپێناو پشتیوانیکردن لە ئۆج ئالان بوون. هاوکات بۆ رێگریکردن بوو لە مەهامگەلێك، کە لەبۆشایی دەسەڵاتدا هاتبوونە گۆڕی. هاوکات پەیەدە توانیان بەچەند رێگەیەکی تر بوونیان لەناو کوردا کاریگەر بکەن، ئەویش بەپێدانی دەرفەتی خوێندن و فێربوون بەکوردان، لەگەڵ پێشنیاز و بەدەمەوەچوونی

شتانێك، كە كورد ئاتاجی پێیەتی. بەكورتی پەیەدە هەوڵیدەدا بۆ سەركوتكردنی هەموو ئەو رێكخراوانە، ئەویش بە بەكارهێنانی توندوتیژی دژ بە هەموو ئەو رێكخراوانەی كە دژ بە سیستمی سیاسی ئەسەدن.

هاوكات هەموو پارتەكانی دی بەوە تاوانباردەكرد كە ئەوان بەكرێگیراون و تەنها بۆخۆی پارێزەری راستەقینەی مافەكانی كوردانە، هەروەها پەیەدە پێیوایە بەبی گۆڕانی رژێم دەكرێت كێشەی كورد لەسەر بنەمای دیموكراتی و دیاریكردنی مافی چارەی خۆنوسین چارەسەربكرێت، هەروەها پێیوایە دەستتێوەردانە دەرەكییەكان كاریگەری توركیا لەو وڵاتەدا زیاددەكات، هاوكات بوونی ئیخوان لەم رەوشەدا لە سوریا ئێجگار بەهرەمەند دەبێت.

14. حزبی رێككەوتنی دیموكراتی كورد لەسوریا:

لەئاكامی پێكدادانێكی ناوخۆیی پەكەكە لە 2004دا ئەم گروپە جیابوویەوە، خۆی وەك پارتێك راگەیاند. (كەمال شاهێن) دامەزرێنەر و سەركردەی گروپەكە بوو. ئەو لەمانگی دووی 2005دا لەلایەن پەكەكەوە كوژرا. سەركردەی ئێستای پارتەكە (فەوزی عەزیز ئیبراهیم) ە، ئەو لاوێكی 32 ساڵە و كاریگەرییەكی ئەو تۆی لە گۆڕەپانەكەدا نییە. ئەم پارتە دوای لێكدابڕانیان لە پەیەدە لە راگەیەنراوی دیمەشقدا پشتیوانیان لە رێكخراوەكانی دژ بە ئەسەد كرد. لەقۆناغەكانی ئەم دواییانەشدا پەیەدە

فشاری زۆری خستنەسەر تا پەیوەندی بەهیچ بەرە و هاوپەیمانییەتییەکی نوێوە نەکەن. هاوکات لەئاکامی فراوانبوونی ناکۆکی نێوان کەنەکە و پەیەدە، دواجار لە دەستپێکی 2012دا ئەم پارتە پشتیوانی خۆی بۆ کەنەکە دەربڕی. هەربۆیە لەئێستادا پارتەکە ئەندامە لە هەردوو بەرەی بزوتنەوەی نیشتیمانی کوردی و کەنەکەدا. دەتوانین هێڵە سەرەکییەکانی روانینی پارتەکە لەسەر بابەتەکان بەمجۆرە بخەینەڕو:

- درەنگ، یان زوو دەستتێوەردانی دەرەکی لە سوریادا رودەدات.

- گەر دەستتێوەردانێکی لەوجۆرە روبدات، کورد پێویستە دەستبگرێت بەسەر حەسەکەدا.

- ئەستەم نییە، دانوستان لەگەڵ رژێمی سوریادا بکرێت، گەر هاتو ئەو رژێمە داوای لێبوردن لە خەڵکی سوریا بکات.

- تەنها چارەسەر بۆ رەوشی سوریا. بریتییە، لە فیدراڵیزم، سوریا پێویستە دابەشبکرێت بۆ چوار هەرێمی سەرەکییەوە، لەوانە: هەرێمی ناوەند، کە بریتییە لەناوەند و بەشی خۆرهەڵاتی وڵات. هەرێمی خۆرئاواش پارێزگاکانی خۆرئاوا و باکوری خۆرئاوای وڵات بگرێتەوە. هەرێمەکانی باکور و باشور کە زۆربەی دروزەکانی تێدادەژی و نزیك بەسنورەکانی لوبنان و ئیسرائیلە.

15. خواستەکانی پارتە کوردییەکان لەهەمبەر پرسە گرنگەکان:

خواستی پارتە کوردییەکان وادەردەکەوێت لەیەکێکیانەوە بۆ ئەوی دیکەیان جیاواز بێت. جیاوازی لەنێوان خواستەکانی پارتەکان تەنیا لە داواکاری ئەندامانی ناو پەیەدە و کەنەکەدا ناخوێنرێتەوە، بەڵکو لەنێو پارتەکانی ناو هاوپەیمانییەتەکانی تر بەهەمانشێوە جیاوازی بەدیدەکرێت. هەرچەند لە گردبوونەوەی هەولێردا هەوڵدرا بەسەر جیاوازییەکاندا زاڵبن و گوتارێکی هاوبەش هەبێت، بەڵام بە تەواوەتی نەتوانرا ئەو گرفتە ئایدیۆلۆژی و سیاسییە لەخواستەکانی هەریەکەدا چارەسەر بکرێن. خواستەکان لەناو ئەو پارتانەدا خۆیان دەبینیەوە لە: دیموکراتیزەکردن، فرەحزبی، بنکە فراوانی، فیدراڵی، ئۆتۆنۆمی، مافی چارەی خۆنوسین. هەموو ئەو خواستانە زۆرجار وەك بەدیلی یەکتری پێشنیازدەکرێن. لە ئەدەبی سیاسیدا مافی چارەی خۆنوسین بەدوو جۆر پێناسەدەکرێت: پێناسی یەکەمیان: ئەوەیە خەڵکی بۆخۆی بخوازێت چۆن فەرمانڕەوای بکرێت. پێناسی دووەمیان: ئایا خەڵکی گەرەکیانە بەشێك بن سەر بەدەوڵەت، یاخود دەیانەوێت سەربەخۆبن. لەراستیدا ئەم چەمکە لە شوناس و پێناسەی سیاسی سەدەی بیستدا دروست هەمان واتای سەربەخۆیی دەگەیەنێت.

هەرچەند کوردانی سوریا تێگەیشتنیان بۆ چەمکەکە دەگەڕێتەوە بۆ پێناسەی یەکەم. هاوکات کاریگەریی عێرق و کوردانی عێراقیان لەسەرە، ئەوان دەڵێن مادام کوردین مافی چارەی خۆنوسینمان هەیە. هەربۆیە بەپشتبەستن بەم چەمکە دەکرێت لەداهاتودا دەوڵەتی سەربەخۆ دروستبکەین.

بەکورتی چەمکەکە واتایەکی رونی لای کوردی سوریا نییە، بەگوێرەی ئایدیۆلۆژیاو رامیاری پارتەکان پێناسە و راڤەی جیاوازی بۆ دەکەن. پارتی نیشتیمانی کورد، پارتی یەکێتی کورد، پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا لەگەڵ فیدراڵیزم دان، پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی و چەند پارتێکی گچکەی تر لەگەڵ ئۆتۆنۆمیدان، پەیەدەش داوای ئۆتۆنۆمییەکی دیموکراتی دەکات. میتۆدی پارتەکانی سوریا لەبەرامبەر فیدراڵیزمدا ناکۆك و لێك دورە. تەنانەت پارتەکان نایانەوێت ئەم زاراوەیە بە رونی بدرکێنن. راستییەك هەیە، کە جیاوازی لەنێوان مۆدیلی کوردانی عێراق و سوریا لەنەزمی خواستەکانیان هاتوەتە گۆڕی. کوردانی سوریا لەو باوەڕەدان کە کوردی هەر پارچەیەك خاوەنی مێژو، هەروەها ئەزمونێکی تایبەت بەخۆیەتی.

ئەوان پێیانوایە کوردانی سوریا تایبەتمەندی خۆیان هەیە، دەکرێت فیدراڵیزم بۆ دوای ئەسەد پەلی وڵات بگرێت بۆ جەنگێکی ناوخۆیی. هەرچەند راستیەك هەیە

که ئەویش ئەوەیە، ئەوان بیریان لەفیدڕاڵیزم کردوەتەوە، بەڵام لەبەر پارتە عەرەبییەکان ناتوانن ئاماژەی رون بەخواستەکانیان بدەن، چونکە پارتە عەرەبییەکان بەئاشکرا دژ بەهەر جۆرە فیدراڵیزمێکن بۆ سوریا لەپاش رژێمی ئەسەد. بەمجۆرە ئایدیای فیدراڵیزم لەناو کوردانی سوریادا جیاوازییەکی ئەو تۆی چاندوە. یەکێکی تر لەو هۆیانەی کە وادەکات کوردەکان شەرمن بن بەرامبەر بە فیدراڵیزم دەگەڕێتەوە بۆ ئایدیای تورکیا لەمەڕ ئەم پرسە. زۆربەی کوردەکان وابیردەکەنەوە، کە تورکیا هەوڵدەدات هاوپەیمان و پاڵپشتی کوردی سوریا بێت. تورکیاش وابیردەکاتەوە، کە دەستتێوەردانی نێونەتەوەیی و دروستکردنی زۆنێکی پارێزراو، وادەکات رۆڵ و کاریگەری تورکیا لەناوچەکەدا زیاد بکات.

یەکێکی تر لەچەمکەکان، کە هەمان ئیشکالیەتی فیدراڵیزمی هەیە، بریتییە لە چەمکی ئۆتۆنۆمی لەنێو کوردانی سوریادا. پارتەکان کە پێناسەی ئەم چەمکە دەکەن روانگەیەکی رون و رەوانیان نییە بۆی، هەروەکو چۆن پێناسەیەکی رونیان بۆ فیدڕاڵی نییە. راستترین و رونترین پێناسەی ئۆتۆنۆمی پارتی پێشکەوتوی دیموکراتی کورد لەسوریا کردویەتی. ئەو پارتە پێیوایە کە لەسوریادا پێویستە یەك پەرلەمان هەبێت و لەو پەرلەمانەدا نوێنەرانی کورد پێویستە هەبن، ئەوانیش بەگوێرەی سەنگ و ژمارەیان لەسوریادا دیاریدەکرێن.

لەچوارچێوەی ئەم سیستمەشدا پێویستە مافی کەلتوری و سیاسی کوردان پارێزراوبێت و لەدەستوری بنچینەیی وڵاتدا بەفەرمی یەکلابکرێتەوە، هەروەها زمانی کوردی و مافی کەلتوری پێویستە بەکاربهێنرێت و لەدەستوردا شوێنی بکرێتەوە. هاوکات مافی یەکسانی و بەهەندوەرگرتنی کوردان لەبواری کارگێڕیدا دەکرێت، وەك پێویست شوێنی بۆ بکرێتەوە. لەراستیدا ئەم میتۆدە لەئێستادا نزیکترین میتۆدە، کە هێز و پارتە عەرەبییەکان پشتگیریی لێدەکەن. میتۆدی ئۆتۆنۆمی دیموکراتی پەیەدەش کەداوایدەکات، بریتییە لە خۆبەڕێوبەری و فراوانکردنی دەسەڵاتەکانی کارگێڕی کورد. لێرەدا خواستێکی سیاسی کورد نییە، کە زیان بدات لە پەیوەندییەکانی کورد لەگەڵ دیمەشقدا. گرنگترین خواستەکانی پەیەدە ئەوەی لێدەخوێنرێتەوە، کەهەوڵێك هەیە، بۆ هێشتنەوەی بەردەوامی پەیوەندی ئەم هێزە لەگەڵ رژێمی ئەسەددا. ئاماژەی ئەم بۆچوونەش لەراستییەوە نزیکترە، چونکە ئەگەری بردنەوەی ئەوان لەهەڵبژاردنەکاندا زیاتر نزیکە لەئەگەرەکانی دی.

16. ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد لەسوریا (کەنەکە):

بریتییە لە رێکخراوێکی بەرفراوان و کۆکەرەوە، بەمەبەستی دروستبوونی لە 27-26ی ئۆکتۆبەری 2011دا لەدیمەشق یەکەم گردبوونەوەی خۆی ئەنجامدا. لەو گردبوونەوەیەدا 227 کەس بەشداربوون، 100 لەوان بریتیبوون لە نوێنەر و ئەندامانی پارتەکان و ئەوانی دیش

بریتیبوون لەنوێنەری گروپە هەمەچەشنەکانی تر، بەڵام پەیەدە و گروپەکەی وەجیە و ڕێککەوتن و بزوتنەوەی موستەقبەل بەشدارییان نەکرد. گردبوونەوەکە لەئاکامدا کۆمیتەیەکی جێبەجێکاریی پێکهێنا، کە 45 ئەندامی لەخۆدەگرت، هەموو ئەوانە هەڵبژێردرابوون. هەمووشیان سەربەخۆ و سەر بەهیچ پارتێکی سیاسی نەبوون، هەروەها 20 ئەندامیش وەك نوێنەری پارتەکان ببوونە ئەندام، ئەمانە لەهەر پارتێکدا ڕێبەری پارتەکە و یەکێك لە ئەندامانی مەکتەب سیاسییەکان بەشداربوون، هەروەها شەش کەسیش بەشداربوون، کە سەر بە گروپی گەنجان و لاوان بوون. دواجار لەئاکامی کۆنفرانسەکەدا بزوتنەوەی نیشتیمانی کورد دامەزرا.

هەرچەند ئەوە دەخوێنرایەوە، کە پارتەکان نەگەیشتنە گوتارێك، کە تێکڕا کۆکبن لەسەرخاڵە هاوبەشەکان، بەڵام پێویستە ئەم ڕاستییە بگوترێت کە داواکارییەکانی دوا ڕاگەیەنراوی کۆنگرەکە ئێجگار گرنگ و پڕبایەخبوون، چونکە ئەوە یەکەم ڕاگەیەنراوی خواستی هاوبەشی پارتە کوردییەکان بوو. گرنگترین داواکاریی کە لەکۆتایی کۆنگرەکەدا خرانەڕو بریتیبوون لە: گرفت و قەیرانی سوریا تەنها لەرێگەی گۆڕینی رژێمی تۆتالیتار و پاوانخوازەوە دێتەدی، هەروەها پێویستە فشار و هێزی وەزارەتی ناوخۆ و ئاسایشی میریی نەمێنێت، لە بەرامبەردا لەسەر بنەمای بڕیاری پەرلەمان و ناوەندگەرییەکی فرەیی و تەبا لەگەڵ پێکهاتەکان و دیموکراسی

لەگەڵ تێکڕای گەل دەسەڵاتی پێبدرێت، بۆ بەرەو پێشەوە چوونی ئاسایشی وڵات، هەروەها هێزەکانی ئاسایش و ئەرتەش پێویستە لەشارەکان بکشێنەوە. دانیشتوانی کورد، کە لەپێگە و قەڵەمڕەوی مێژوی خۆیاندا ژیان دەکەن، بەشێکی بەرچاو پێکهاتەیەکی مێژویی، نەتەوەیی، کۆمەڵایەتی سەرەکی سوریان. ئەم بارودۆخە دانیشتوانی کورد وەك پێکهاتەیەکی رەسەنی دانیشتوانی کورد دەناسێنێت، چارەسەری گرفتەکانیش پێویستە تەنها لەرێگەی دیموکراتییەوە بێت و لەرێگەی دیاریکردنی مافی چارەنوسی کوردانەوە بێتەدی لەنێو دەوڵەتی یەکگرتوی سوریادا. ئازادی ئاینی و مافی کەمینەکان پێویستە بەگوێرەی دەستوری بنچینەیی وڵات زامنکرابێت. وەك بەشێك لە ئۆپۆزسیۆنیش، کۆنگرە هەموو دیالۆگێکی کەسی و تاکلایەنە لەگەڵ رژێمدا دەداتە دواوە. هەموو هاوپەیمانییەکان لەوانە ئەنجومەنی سیاسی و هاوپەیمانییەتی دیموکراتی کوردی، کۆمیتەی هەماهەنگیی ئەمانە پێکهاتبوون لەهەموو ئەو پارتانەی، کە نوێنەریان هەبوو لەنێو ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردیدا، هەموو ئەوانە هەڵوەشانەوە. ئیدی ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردی لەگەڵ هەموو بزوتنەوە بەرهەڵستکارییە کوردییەکان کەوتنەخۆ و تەواوی داواکارییەکانی کۆنگرەی پەسەندکرد، هەروەها یەکێکی تر لە بڕیارەکان بریتیبوو لەوەی، کە ئەندامیەتی

هەموو پارتە کوردییەکان لەگەڵ هاوپەیمانی ئۆپۆزسیۆنە سورییەکاندا پێویستە کۆتایی پێبهێنرێت. تا ئێستا دەتوانرێ ئەوە ببینرێت، کە ئەم ئەنجومەنە وەك چەترێك وایە هەموو پارتەکانی کۆکردوەتەوە و لەو سۆنگەیەوە لەگەڵ بەرهەڵستکارانی تر وتوێژ پەرەپێدەدات و هاوکات لەپێناو چێکردنی ئەجێندایەکی نەتەوەیدا کەوتۆتەگەڕ.

دووەم، گردبوونەوەی پارتە کوردییەکان لەژێر یەك ساباتی رێکخراودا لەشاری هەولێر زەمینەی بۆ سازکرا. گردبوونەوەکەی هەولێر پلانی بۆدانرا تا لە 18ی دێسەمبەری 2011دا ببەسترێت. بەڵام بەهۆی پشێوی و پێك نەگرتنەوەی نێوان لایەنەکان دواخراو کۆتایی جەنیوەری دیاریکرا بۆ بەستنی کۆنگرەکە. گردبوونەوەکەی هەولێر لە هۆڵی کۆبوونەوەکانی سەعد عەبدوڵڵادا گرێدرا. ئەوە گەورەترین هۆڵی بەستنی کۆنگرەکانە و لە 29-28ی مانگی یەکی 2012دا کۆنگرەکە بەڕێوەچوو. هەرچەند کۆنگرەکە لەروی داراییەوە هەرێمی کوردستان رایدەپەڕاند، بەڵام رێکخستنی کۆنگرەکە لەبری ئەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بیگرێتەخۆ، پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق بەرێوەیدەبرد.

بابەتگەلی راگەیەنراوی ناو کۆنگرەکە بریتیبوون لە:

هێنانەپێشەوەی روناکبیرانی کورد و ئەندامانی کۆمەڵگەی مەدەنی بۆ وتوێژ لەبارەی دۆزی نەتەوەیی

کورد. هاوکات برەودان بە میتۆدێکی مامناوەند بۆدەستەبەری خواستەکانی کورد لە سوریا. گەڕان بەدوای رێوشوێنی پێویستدا بۆ ئەگەری داڕمانی رژێمی سوریا، رێوشوێنێك کە کوردان لەئەگەری دروستبوونی فەراغی سیاسی و ئاسایشدا بپارێزێت. پێویستی گردبوونەوەی پارتە کوردییەکانی سوریا لەژێر سایەی یەك رێکخراوی بەرفراواندا. کۆنگرەی هەولێر بە دووەم گرنگترین کۆنگرە دادەنرێت، کە لەدوای کۆنگرەی قامیشلۆ بەسترا. ئەم کۆنگرەیە تاڕادەیەکی دیاریکراو تەواوکەری بڕیار و بەرنامەی پێشنیازکراوی کۆنگرەکەی قامیشلۆ بوو.

کوردانی سوریا وادەبینن، کە بڕیارەکانی قامیشلۆ بوونەتە بناغەیەك بۆ چێبوونی بزوتنەوەیەکی بەرهەڵستکاریی کوردیی، بەڵام کۆنگرەی هەولێر هەوڵێکە بۆ گردبوونەوەی هەموو خەڵکی تا ئەجێندایەکی هاوبەش دروستبکەن. کۆنگرەکە کۆمیتەیەکی 47 کەسی راگەیاند.

تێگەیشتنی ستراتیژی پەیەدە:

ئەمڕۆ پەیەدە یەکێکە لە پارتە پێشەنگەکان لەناو کوردانی سوریادا. پەیەدە لەماوەیەکی کورتدا بووەتە شوێن باسی میدیا، رامیاریی و ئیدارەی ناوچەکوردییەکانی خستوەتە ژێر رکێف و جۆری پەیوەندییەکانیشی لەگەڵ رژێمی سوریادا جێگەی مشتومڕ و لەسەر وەستانە،

هەروەها لاوازی ڕێکخراوەکانی دی لەبەرامبەر ئەم پارتەدا دیسانەوە ستراتیژی پەیەدە زیاتر دەکاتە واقیع. هەربۆیە دەکرێت لەم بڕگەیەی خوارەوەدا ستراتیژ و سیمای سیاسی پەیەدە بخەینەرو:

پەیەدە لەرێی چالاکی گەلێکی پراگماتیکییەوە توانی هێزو حەرەکەتی خۆی بسەلمێنێت. پەیەدە بەدەستێك لەگەڵ سوریادا تێکەڵکاریی نەکردوە، ئەوەی کە رژێم پشتیوانی خۆی بۆ پەیەدە دەردەبڕێت، یاخود رێگەی پەیەدە بۆ قۆناغێکی دیاریکراو پاککراوەتەوە، بریتییە لەوەی نیازی پەیەدە لەبەرژەوەندی کوردایە، بۆنمونە کردنەوەی قوتابخانە و ناوەندە کەلتورییەکان لەناوچە کوردییەکاندا. هاوکات پەیوەندییەکە وابەستەیە بە دوژمنایەتی سوریا و تورکیاوە، یاخود فەراهەمهێنانی هێزی پەیەدە لەلای سوریا، وابەستەیە بۆ دژایەتی تورکیا بۆ ئەو هێزە. بۆ نمونە لەگەڵ پەرپابوونی راپەڕینەکانی سوریا، 640 کەس لە چەکدارانی پەیەدە لەزیندانەکانی بەشار ئەسەددا ئازادکران.

پەیەدە گەمەی سیاسی نێوان سوریا و تورکیا بۆشاییەکی دروستکردوە تابیقۆزنەوە، هاوکات کێبڕکێ و پەرتوبڵاوی، لاوازی و کنەفتی ڕێکخراوەکانی دی زەمینەی تەواوی خۆشکردوە تارێکخراوی پەیەدە قورسایی خۆی لەناوچە کوردییەکاندا ئێجگار زیاد بکات، کۆنترۆڵی بەشێکی بەرین لەو سنورانە بکات، کەزۆرینەیان کوردن.

ENDNOTES

1. Kurds in Syria: Groups At Risk And Reactions Against Political Activists” Landinfo Country of Information Centre, 16 Haziran 2010 http:// www.landinfo.no/asset/1513/1/1513_1.pdf ; Robert Lowe, The Syrian Kurds: A People Discovered, Chatham House Briefing Paper, Ocak 2006, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/ Research/Middle%20East/bpsyriankurds.pdf

2. Hiwa Osman, “The Time for Kurdistan Region of Syria Has Come,” Rudaw, 23 Temmuz 2012, http:// www.rudaw.net/english/science/columnists/4986.html ; Rebwar Karim, “Syrian Kurdistan: Grounds for a New National Experiment” Rudaw, 24/07/2012, http://www.rudaw.net/english/science/op-ed- contributors/4995.html

3. PYDden ‘GeçiŞ Hükümetine destek,” ANF, 3 Temmuz 2012, http://www.firatnews.biz/index. php?rupelدnuce&nuceID65050د

4. ENKSden PYDye EleŞtiri,” Rızgari Online, 23 Temmuz 2012, http://tr.rizgari.com/modules.php?na meدNews&fileدprint&sid 35667د

5. Amed Dicle, “Yüksek Kürt Konseyi, Ortak Model Ve Bayrağı TartıŞıyor,” ANF, 30 Temmuz 2012, http:// www.anf.bz/index. php?rupelدnuce&nuceID66224د

2. 6. ENKSden PYDye EleŞtiri,” 23 Temmuz 2012

6. Mohammad Ballout, “Syrian Kurds Trade Armed Opposition for Autonomy” Al Monitor, 24 Haziran 2012, http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/06/syrias-kurds-oppose-the-regime-y.html

7. Jane Araf, “Iraqi Kurds train their Syrian brethren,” Al Jazeera International, 23 Temmuz 2012, http:// www.aljazeera.com/indepth/features/2012/07/201272393251722498.html

8. Al-Malikiyah: The PYDs Peoples Protection Committee kidnaps Vice President of the Kurd- ish National Council” Kurdwatch, 7 Temmuz 2012, http://www.kurdwatch.org/index. php?aid2577د&z دen&cure245د.

9. Maxime Azadi “PYD: Özgür Suriye Ordusu bize sempati duyuyor,” ANF, 24 Temmuz 2012, http:// www.anf.bz/index. php?rupelدnuce&nuceID65954د

10. Oytun Orhan, “Syrias PKK Game,” Sundays Zaman, 14 Şubat 2012, http://www.sundayszaman.com

کوردانی سوریا و پارتی یەکێتی دیموکراتی (پەیەدە)

دەستپێکی دروستبوونی پەیوەندییەکان و رۆڵی سیاسی و سەربازیی پەیەدە

نوسینی: جۆن کەیڤس
پرۆفیسۆر لە زانکۆی فینیکسی ئەمریکی

لە ناوەڕاستی مانگی ئەیلولی 2012، بڕیاری ئۆپەراسیۆنی کشانەوە لەلایەن رژێمی ئەسەدەوە، دروست لە زۆرینەی ناوچە کوردییەکان، واتای رادەستکردنی قەڵەمڕەوەکە بوو بەهێزەکانی پارتی یەکێتی دیموکراتی (پەیەدە). بەمەش پەیەدە توانی بە تەواوی زاڵبێت بەسەر پارتە نەیارە سیاسییەکانیدا. لەوانە ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد لەسوریا.

بەم هۆیەوە توانیان بەکۆنترۆڵکردنی هەرێمەکە پشتیوانی جەماوەریی بەرین بەدەستبهێنن، هاوکات وەك رێکخراوێکی کاریگەر توانی شکانی دەسەڵاتی بەسەر گروپە میلیشیاییەکاندا مسۆگەربکات. لەلایەکی ترەوە وابەستەیی و نزیکییان لەگەڵ گەریلاکانی پەکەکەدا نیگەرانییەکانی تورکیای لەمەڕ کۆنترۆڵکردنی سنورەکانی دژوارتر کرد. هاوکات بوونی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش هەڵکەوتو لە عێراق، دیسان جۆرێك لە نەخشی داهاتوی سیاسی کوردانی سوریادا نەخشەرێژکرا. بەمپێیە چالاکی و بڕیارەکانی پەیەدە بەجۆرێك لە جۆرەکان ئاگری جەنگی ناوخۆ لە سوریادا برەو پێدەدات، ئەمەش بەگشت واتایەك کاریگەریی دەبێت لەسەر تەواوی ناوچەکە. هەربۆیە ئەم زانیارییە بنچینەییانە پەیەدە وەك هێزێکی سیاسی لەنێو چوارچێوەی رامیارییە هەرێمییەکانی کورد شرۆڤەدەکات، هاوکات پێشبینی ئەگەری جەنگێکی ناوخۆیی لە سوریادا ئاشکرادەکات.

کورد لەسوریا لەروی سیاسییەوە دابەشبوون بەسەر دووبەرەی سەرەکیدا، ئەوانیش بریتین لە پەیەدە

و ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد، کە پێکدێت لە هاوپەیمانییەتی پازدە پارتی گچکەتر. ئەم دوو هێز و بەرەیە خۆبەخۆ وابەستەکراون بە کێبەرکێی نێوان پارتی کرێکارانی کوردستان (پەکەکە)، کە پەیەدە لێیەوە نزیکە لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستانە کە سپۆنسەری چێبوونی هاوپەیمانییەتی نیشتیمانی کورد بوو لەسوریا. لەراستیدا هەرچی تورکیا و حکومەتی هەرێمی کوردستانە هاوبۆچوونن لە دابەشبوونی کوردانی سوریادا، ئەوەش بەنیازی کەمکردنەوەی نفوزی (پەکەکە)یە لەنێو کوردانی سوریادا. هەربۆیە ئەم هێزە دەرەکیانە راستەوخۆ کاریگەرییان هەیە لەسەر روداوە ناوخۆییەکانی سوریا و بەپێچەوانەشەوە. پەکەکە لەچوارچێوەی بانگەشەی تیرۆری هەرێمیدا لەساڵی 1997 وەك رێکخراوێکی تیرۆریستی لەلایەن ئەمریکاوە ناسێنراوە.

هاوکات دیارترین رێبەرەکانی ئەم رێکخراوە لەوانە (عەبدوڵڵا ئۆجەلان، موراد قەرەیلان، جەمیل بایك) لەناو ئەو لیستە داواکراوەی تۆمەتبار بەنەزمی تیرۆریستین. لەئێستادا پەکەکە پشتیوان و تەرەفداری نەزمی چەکدارییە لەپێناو بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسییەکانیدا. ئەوان ئێستا بوون و بەرژەوەندی خۆیان لەناو جەماوەری کوردی سوریادا دەبیننەوە. پەکەکە ترس و بیمی لەوەدایە کە پێگەی خۆی لەنێو کوردانی سوریادا لەدەستبدات و مەیدان بۆ هەرێمی کوردستانی عێراق چۆڵبێت. پەکەکە بەرژەوەندی سەربازی خۆی لە گوڕی هاوپەیمانییە سورییەکەی و پەیەدەدا دەبینێتەوە. لەسەر

ئاستی تەکتیکیش جەنگی ناوخۆ لە سوریادا دەروازەی بەرژەوەندییەکانی پەکەکە لەروی وەستانەوە بەروی دەوڵەتی تورکیا واڵاتر دەکات.

هەربۆیە پەیەدەبوون و چالاکی پەکەکەی لە سوریا بەهێزکردوە، لەداهاتوشدا ئەگەری زۆر لەبەردەوامی ئەم رەوشە هەیە. پەکەکە لەئێستادا سەرقاڵی دەستتێوەردان و تاوتوێی بەرژەوەندییەکانییەتی. هاوکات پەیەدەش لەئێستادا روبەڕوە لەگەڵ فشارگەلێکی ناوخۆیی تا خۆیان لە پەکەکە داڕنن و سەربەخۆ رامیارییەکانیان برەوپێبدەن، لەگەڵ پارتە سیاسییە کوردییەکانی دیکەدا لەسوریا بگەنە دانوستان و رێککەوتنێك. پەیەدە لە رەوشی ئێستادا تۆمەتبارە بەهەماهەنگی و هەرەوەزی نزیك لەگەڵ هەریەك لەپەکەکە و رژێمی سوریادا.

بەڵگەگەلێکی بەهێز لە گۆڕێدا هەن، کە ئاماژە بەو پتەویە و پردی بەهێزی پەیوەندی دەدەن لەنێوان پەیەدە و پەکەکەدا. ئەم پەیوەندی و نزیکایەتییە بەتایبەتی لەئاستی سەرۆکایەتی و سەرکردایەتی دوولایەندایە، بەڵام بەڵگەیەکی ئەوتۆ نییە، کە بیسەلمێنێت پەیوەندی لەنێوان پەیەدە و رژێمی ئەسەد دا لەئاستێکی باڵادایە. ئەمەش لەسەر بنەمایی ئەو راگەیاندنەی پەیەدەوە هات کە لەنۆڤەمبەری 2012 خۆیان وەك سێهەم هێز لەسوریادا راگەیاند، ئەوان ئامادەییان نیشاندا بۆ روبەڕوبوونەوەی هەریەك لە بەرهەڵستکارە عەرەبییەکان و رژێمی ئەسەد و تورکیا.

ئەم هەڵوێستەش ڕاستەوخۆ هاوکۆکە لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی پەکەکە لەسوریادا. هەرچەند لەم ڕامیاریانەدا پەیەدە پێویستبوو مەترسییەکانی سەر کوردانی سوریا و لەدەستدانی پشتیوانی ناوخۆیی و سەرانسەری پێشبینی بکردایە. ئەم پێداگرییەی پەیەدە لەسەر ڕامیارییەکانی لەحاڵەتی چاوپۆشیلێکردنیان. هۆیەك دەبوو بۆ جیاکردنەوەی پەیەدە لە پەکەکە، هاوکات کاریگەریی پەیەدەی لەرەوتی چالاکییەکانی زیاددەکرد، ڕەونەقی ئەم هێزەش لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان و ئەنجومەنی نیشتیمانی پارتە سیاسییەکانی سوریا زیاتر دەبوو.

هەرێمە کوردییەکان لە سوریا

ئەیلولی 2012 وەك خاڵکی میحوەریی سەرەکی دادەنرێت لە جەنگی ناوخۆی سوریادا. ئۆپۆزسیۆنە عەرەبیەکان دەستیاندایە هێرش بۆ سەر دیمەشق. ئەوان بە هێرشی بۆمب و تەقینەوەکانیان توانیان 4 کەس لە دەست و پێوەندە نزیکەکانی بەشار ئەسەد لەناوبەرن. بەمجۆرە لەیەکەمینجاردا جەنگی ناوخۆ لەناو دیمەشقی پایتەختدا هەڵگیرسا. لەکاردانەوەی ئەوەدا ڕژێمی ئەسەد زۆربەی زۆری هێزە ئەمنییەکانی خۆی لەناوچە کوردییەکاندا پاشەکشێپێکرد. بەمجۆرە ڕژێمی ئەسەد تەنیا لە شاری قامیشلۆدا شوێنپێی سەربازی خۆی هێشتەوە. ئیتر تەواوی شارۆچکە و شارەدێکانی دی وازلێهێنا بۆ گروپە چەکدارەکانی پەیەدە. لەئاکامی ئەم

جوڵە سەربازییەدا کاردانەوەی نێودەوڵەتی بەتوندیی بەدوای خۆیدا هێنا. سەرۆك وەزیرانی تورکیا (رەجەب تەیب ئەردۆگان) راستەوخۆ سوریای تۆمەتبارکرد بە هەوڵدان بۆ نانەوەی پشێوی لەتورکیادا، بەوەی بەشی زۆری سنورەکانی باکوری سوریای کردوەتە پەناگەی چەکدارەکانی پەکەکە، چونکە ئەوان وا ناویان زڕاوە، کە خاوەنی پەیوەندی تۆکمەن لەگەڵ پەیەدەدا. هەربۆیە تورکیا هەڕەشەی دەستتێوەردانی سەربازی بۆ باکوری سوریا کرد، ئەوە لەحاڵەتێکدا گەر پەکەکە ئەو سنورانە بەکاربهێنێت، بۆ هێرش بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی تورکیا.

هاوکات ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردی سوریا پەیەدەی تۆمەتبارکرد بە هاریکاری رژێمی سوریا لەروی ئاسایشی و ئامانجی ستراتیژی هاوبەشەوە. ئەم ئاڵوگۆڕی دەسەڵاتە بەنەزمێکی وەها هێمن و هێور لە روانینی بەرهەڵستکارە عەرەبییەکانی ئەسەددا وەها لێکدرایەوە، کە کورد نەك هەر بەشێك لە شۆڕشی سوریا نین، بەڵکو هاوکار و هاوڕازی رژێمی ئەسەدن. بەشێك لە لێکۆڵەرانیش وەها شرۆڤەی پاشەکشەی ئەسەدیان کرد، کە نیازی ئەسەد لەوەدا خۆی دەبینێتەوە سوریا دابەشبکات، بۆ چەند بەشێکی بەشەڕهاتو، تا بتوانێت لەم سۆنگەیەوە کەناراوە عەلەوییەکان لە ئافاتی شەڕ قوتاربکات و دڵنیایی سلامەتییان مسۆگەربکات. جیا لە هەموو شرۆڤە و شیکردنەوەیەك ئەم پاشەکشەیە سەرنجی رایگشتی نێودەوڵەتی و جیهانی راکێشا بۆ کوردانی سوریا و بەتایبەتی پەیەدە، ئەمە لەکاتێکدا وەختە ببنە هێزێکی

باڵادەست و دەسەڵاتدار لە تەواوی ناوچە کوردییەکاندا.

بۆ تێگەیشتنێکی دروست و گەڵاڵەبوونی گیانێکی زانستی پێویستە بگەڕێینەوە بۆ مێژوی نزیکی کوردانی سوریا، پێش پاشەکشەی هێزەکانی رژێم ئەوان لە چ رەوشێکدابوون و چی بوون، لەم سۆنگەیەوە دەتوانین شرۆڤەی ئامادەیی پەیەدە و رامیاری رەوشی ئێستا بکەین. لە سەربەخۆیی سوریاوە ساڵی 1946 دوژمنایەتی لەنێوان کەمینەی کورد و زۆرینەی عەرەبی سوریادا بوونی هەبووە. ئەمەش دروست وەك ئەو رەوشەی کە لەنێوان هەریەك لە کوردان و نەتەوە باڵادەستەکانی تورکیا، ئێران و سوریادا هەبووە.

ساڵی 1961 بەشێوەیەکی فەرمی سوریا بەناوی کۆماری عەرەبی سوریا ناسێنرا. ئەوەش خۆی لەخۆیدا دەستدرێژیبوو بە هەست و هیوای کوردان لەو وڵاتەدا. رامیاری بندەستکردن لەلایەن رژێمی ئەسەدەوە زیاتر بواری بۆ فەراهەمهێنرا، لە حەفتاکاندا (حافز ئەسەد) لەچوارچێوەی پرۆژەیەکی سۆشیالیستی سەرانسەری نەتەوەیدا هۆزە عەرەبییەکانی دەهێنا و لە ناوچە کوردییەکاندا نیشتەجێیدەکردن. ئێستا هەموو ئەوانە لەریزی میلیشیا چەکدارکراوەکانی سەر بەرژێمن لە ناوچەکەدا. لەسایەی یاسا و رامیاریی هەریەك لە حافز و بەشار ئەسەددا نکۆڵی لە هاووڵاتیبوونی کورد لەسوریا دەکرا. بەمپێیەش هەمیشە کورد لەو وڵاتەدا بەچاوی هاووڵاتی پلە دوو تەماشاکراوە، لە ئاکامی پشێوییەکانی قامیشلۆ لە 2004دا چەندین کورد لەسەر دەستی هێزە

ئاسایشییەکانی رژێم کوژران و پشێوییەکە بە زەبری هێز دامرکێنرا. لە ساڵی 2005 چەند پارتێکی سیاسی، ئەوانەی کە ئەمڕۆ ئەنجومەنی نەتەوەییان پێکهێناوە، راگەیەنراوێکی هاوبەشیان واژۆکرد. هەموو ئەوانە لەگەڵ چەند کۆمەڵەیەکی تری بەرهەڵستکاری عەرەبیدا، پێکەوە خواستی مافگەلێکی زیاتریان لەمیریی وروژاند.

کورد، رژێمی ئەسەد تەنها وەك رژێمێکی وابەستە بەرەوتی عەلەوی نابینێت، بەڵکو لەبەرامبەر کورداندا و بەدرێژایی مێژو ئەوان وەك نەتەوەی باڵادەستی عەرەبی خواستی ماف و مانەوەی کوردیان بن دەستکردوە. کورد بەپێچەوانەی مەسیحی و دروزەکانەوە، کە پێیانوایە ئەسەد پارێزەری زۆرینەی سوننییەکانە بیرناکاتەوە، بەڵکو کورد هەرگیز نەیتوانیووە خۆی بخزێنێتە نێو دەسەڵات، نە ئاوێتەی حافز بوون، نە لە سەردەمی ئەسەددا هەستیان بەبوونی خۆیان لەو وڵاتدا کردوە. تەنانەت کوردانی سوریا نەبوونەتە دۆستی ئۆپۆزسیۆنی عەرەبیش. تەنانەت راگەیەنراوی دیمەشقیش تاسەر نەبوو، بەڵکو لە 2009 دا بوویە مەرەکەبی سەر کاغەز. ئەوە لەکاتێکدا بوو کە چەند پارتێکی کوردی لەپێناو چێکردنی کۆنگرەی سیاسیی کورد پاشەکشەیانکرد.

ئیدی ئەم هەوڵە بوویە نۆبەرەی ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد لە سوریا، کە لەسەرەتاوە پێکهاتبوون لە 9 پارتی سیاسیی. لە ناوەندی 2011 دا زۆربەی پارتە سیاسییە کوردییەکان لە گردبوونەوەکانی ئۆپۆزسیۆندا بەشدارییانکرد، کە دواجار لەسەر ئەو بنەمایە ئەنجومەنی

نیشتیمانی سوریا پێکهات، بەڵام دوبارە ئەم ئەنجومەنەش لەلایەن زۆربەی کوردانەوە بایکۆتکرا. ئەوەش لەکاتێکدا بوو ئەنکەرە میواندارى گردبوونەوەکانی لەئەستۆگرتبوو. دیارە لە کاردانەوەی نادادی تورکیا بووە لەبەرامبەر خودی کوردانی خۆیدا، لەگەڵ بوونی ئەم دەرگیرییانەدا ئیدی وردەوردە تەواوی پارتە کوردییەکانی کۆنگرەی نیشتیمانی سوریایان جێهێشت و ئەنجومەنی نەتەوەیی کوردیان دامەزراند. هەموو ئەو پرۆسەیەش لەنێوان ئۆکتۆبەری 2011 تا مانگی دووی 2012 ئەنجامدرا.

پەیەدە لە سەرەتاوە هیچ هۆگرییەکی لەگەڵ کۆنگرەیی نیشتیمانی سوریادا نەبوو. ئەوەش بە پاساوی ئەوەی کە دەستکەلای تورکیان و دوژمنایەتی پەکەکەو پەیەدە دەکەن. هەربۆیە هەر لەسەرەتاوە پەیەدە وەك هێزێکی گۆشەگیرو سەربەخۆ لە ناوچەکەدا دەرکەوت. هەیئەی هەماهەنگی نیشتیمانی بۆ گۆڕانی دیموکراسی، کە لەناوخۆو دەرەوەی وڵاتدا دارای نفوسێکی کورت و لاوازن. ئەوان وەك پارتگەلێکی ئۆپۆزسیۆن دژن بەبوونی رژێمی ئەسەد. لەراستیدا ئەندامبوونی پەیەدە لەم پەیکەرە سیاسییەدا خزمەتێکی زۆری بەبوونی پەیەدە کرد، چونکە لانیکەم پەیەدەی لەو گۆشەگیرییە قوتارکرد و ئیدی دەیتوانی بانگەشەی ئەوە بکات، کە هێزێکە و بەشێکە لە شۆڕشی دژ بە رژێمی ئەسەد. بەمجۆرە بەشداری کورد لە ئۆپۆزسیۆنی عەرەبی سوریا کۆتاییپێهات. بەتایبەت کاتێك کە رونبوویەوە ئۆپۆزسیۆنی سوریا لە کۆنگرەی نیشتیمانیدا سروشتێکی ناسیۆنالیستی

هەیە. بەوەی ناکۆکبوون لەسەر پرسی خودموختاری کورد و ئارەزویان نەبوو مشتومڕ لەبارەی فیدراڵیزم، یان ئۆتۆنۆمی بۆ کوردان بکەن. بەمپێیە تاکۆتایی 2011 تەواوی پارتە کوردییەکان لە کۆنگرەی نیشتیمانی سوریا کشانەوە. تەنانەت هەڵبژاردنی (عەبدولباست سەیدا) وەك کوردێك بۆ سەرۆکی کۆنگرەکە، نەیتوانی رێ لە شکستی رەوشەکە بگرێت.)باست سەیدا(18 ساڵ لەتاراوگەدا ژیاوە و وابەستەیی بەهیچ پارتێکی سیاسی کوردییەوە نییە.

پەیەدە بێ پەردە و پەروا لە وەختی دامەزراندنی کۆنگرەی نیشتیمانییەوە تا ئەمڕۆ دوژمنایەتی خۆی راگەیاندوە. هاوکات دەسەڵات گرتنەدەستی پەیەدەش لەناوچە کوردییەکاندا ئەم رقەبەرایەتییەی زیاتر برەوپێداوە. کاتێك پەیەدە بوونی خۆی لە ناوچە کوردییەکاندا وەك دەسەڵات سەلماند. سەیدا رایگەیاند، کە پەیەدە خاوەنی ئەجێندای خودین و بوونیان خزمەت بە دۆزی نەتەوەیی سوریا ناکات. هاوکات (ریاز شەقفەی) رێبەری برایانی موسڵمانی سوریا. بی پێچ و پەنا رایگەیاند، کە ئەوانیش دژایەتی هەر نیاز و نواڕینێك دەکەن، کە خواستی کیانێکی کوردی لە سوریادا هەبێت. لەراستیدا تێکڕای گروپە عەرەبییە هەڵگەڕاوەکانیش لەزۆربەی زۆری ناوچە کوردییەکانەوە دورن و هەرێمە کوردییەکان لەمیانی راپەڕینەوە لە زۆربەی گێچەڵەکان دوربوون، لە رەوشێکی ئارامدا ژیاون. ئەم رەوشە ئارامە بەردەوامبوو، تا رژێم هێزەکانی خۆی کشاندەوە.

لەوەدەمەدا سەرۆکایەتی پەیەدە چەندینجار هۆشیاری دایە سوپای ئازادی سوریا، کە تەنگژە و شەڕ لەناوچە کوردییەکان لابدات. ئەوان تێبینیان کردوە لەپارێزگای حەسەکە چەندین بەتالیۆنی چەکداری قوتکراونەتەوە. لەم کاتەدا (ریاز ئەسعەد)ی سەرۆکی سوپای ئازادی سوریا، لە لێدوانێکیدا بەتەواوی فیدراڵیزمی دایە دواوە و لە مانگی هەشتی 2012 رایگەیاند "لە سوریادا هەرێمی کوردی و سوننی بوونی نییە". سوریا بۆ هەموو سورییەکانە، ئێمە هاتوین و پێویستە لەهەموو سوریادا بوونمان هەبێت. هەموو ئەم لێدوان و دیدارانە جەختیان لەسەر ئەوە دەکردەوە، کە پەیوەندی نێوان عەرەبی ئۆپۆزسیۆن و کوردان لەسوریادا بە لاوازی و لارێی ماوەتەوە.

رامیارییە ناوخۆییەکانی کورد لە سوریا

لەگەڵ ئەوەی کوردانی سوریا خاوەنی مەیلێکی هاوبەشن لە بەرگریکردن دژ بە هەیمەنەی عەرەب لە خاکەکەیاندا، بەڵام ناکۆکی و جیاوازییە سیاسییەکانیان لەئاستی ناوخۆییدا دوچاری دابەشبوونی کردون، لە ئێستادا ئەنجومەنی نەتەوەیی کورد لەسوریا لە پازدە پارتی سیاسی پێکدێت، زۆرێك لەوانە دەیان ساڵ پێش ئێستا دامەزراون. بۆ نمونە پارتی دیموکراتی کورد لە سوریا، کە زیاتر وەك لقێکی پارتی دیموکراتی کوردستانە لە عێراق، ئێستادا ئەندامی پێشەنگی ئەنجومەنەکەیە، ئەم پارتە ساڵی 1957 دامەزراوە. لەراستیدا دابەشبوون و دەستەبەندیی لەناو پارتە جۆراو جۆرەکانی ئەنجومەنەکەدا هەمیشە هەبووە.

ئەمەش ڕێگربووە لەوەی ڕێکخراوێکی کاریگەربن لە وڵاتەکەیاندا. هەرچەند باسکردن لەم پارتە دابەشبووانە لە دەرەوەی مەبەستی لێکۆڵینەوەکەیە، بەڵام تەنها هۆکار بۆ یەکبوونی هەموو ئەمانە بەرهەڵستکارییانە لەبەرامبەر پەیەدەدا. هەربۆیە وەك یەکەیەکی سەربەخۆ و تەنها دەگەڕێنەوە سەر ئەنجومەنی نەتەوەیی کورد لەمیانی لێکۆڵینەوەکەدا. پەیەدە درەنگانێك و لە 2003دا دامەزرا. ئەوان بریتیبوون لە شوێنکەوتوانی ڕێبەری پەکەکە عەبدوڵڵا ئۆجەلان. ئەو ڕێبەرە کوردییەی لە ماوەی نەوەدەکاندا ڕژێمی سوریا داڵدەی دابوو. پەیەدە بەتەنیا دور لە تەواوی پارتە کوردییەکانی سوریا خەبات دەکات. لە 2009دا پەیوەستەگی و پەیوەندیی بە کۆنگرەی سیاسی کورد دایەدواوە. هەرچەندە لەدەستپێکردنی ڕاپەڕینی خەڵکی سوریاوە لە 2011، پەیەدە بەشێوەیەکی روکەش ئامێز سەرقاڵی یەکخستنی خەڵکی سوریاوە لەچوارچێوەی هەماهەنگییەکی بەرین لەگەڵ پارتەکانی تردا.

ئەم پارتە پەیوەندی کرد بە کۆنگرەی سیاسی کوردییەوە، تا پارتە کوردییەکان لەپێناو بزوتنەوەیەکی نیشتیمانی یەکبخات بۆ ڕاپەڕینێکی سەرتاسەری، بەڵام ئەم هەوڵەی پەیەدە هەڵوەشایەوە، ئەوەش لەکاتێکدا بوو تێکڕای پارتەکان، جگە لە پەیەدە لە چوارچێوەی ئەنجومەنی نیشتیمانی کورددا گردبوونەوە.

ئیدی ئاکامی دابەشبوونە سیاسییەکان ئەم دووکەرتییەی لێکەوتەوە، کە رامیاری کوردانی لە

وڵاتەکەدا دابەش بەسەر دوو بەرەی جیاوازدا کردوە. هاوکات شانبەشانی ئەم دوو بەرە سەرەکییە، چەند وردە هێزێکی لاوەکیش بوونیان هەیە کە سەر بەهیچ رەوتێك لەو رەوەندە سیاسیانە نین، بۆ نمونە بزوتنەوەی داهاتو نمونەیەکی ئەم نەزمە سیاسییەیە. هەریەك لە پەیەدە و ئەنجومەنی نیشتیمانی لە بنچینەدا تەبەنای یەك ئامانج دەکەن. ئەویش بریتییە لە خواستی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە سوریا، لە پاش رژێمی ئەسەد. لەراستیدا گرنگترین فاکتەری دابەشبوونی ئەم دوو جەمسەرە دەگەڕێتەوە بۆ پەیوەستی دەرەکییان: پەیەدە وابەستە بە پەکەکە، ئەنجومەنی نەتەوەیش وابەستەیە بە حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە. ئەم دوو رەوتەش لەلایەن جەماوەری کوردەوە لە سوریا بەشێوەیەکی فراوان پشتیوانییان لێدەکرێت. هەرچەند لە ئێستاشدا نەختێك دژوارە بتوانین ئەوە بڵێین، کە کام لەم دوو بەرەیە خاوەنی جەماوەر و پشتیوانی زیاترە. ئێستا ئەو هێزانە پێداگرن لەسەر کێبەرکێیەکی دژوار و ناجێگیر.

هەرێمی کوردستان بەکاوەخۆ لەلایەن تورکیاوە هاندەدرێت، تا هەوڵبدەن هەردوو لایەن بگەیەننە شێوە دانوستان و ئاشتییەك، ئەم هەڵانەش لە ناوەڕاستی ساڵی 2012وە دەستپێکردوە، لە ناوەندی مانگی هەشتی 2012 هەریەك لە نوێنەرانی پەیەدەو ئەنجومەنی نیشتیمانی لەلایەن (مەسعود بارزانییەوە) گەیشتنە جۆرە رێکەوتنێك. ئەو رێکەوتنە لەوکاتەدا تاڕادەیەك سەرکەوتنی بەدەستهێنا. هەردوولا پێکهاتن پێکەوە، کە

بەڕێوبەرایەتییەکی هاوبەش پێکبهێنن و ئاسەوارەکانی ڕژێمی ئەسەد و دەسەڵاتی ئەو ڕژێمە لەبن بێنن. هەر لە ئاکامی کۆبوونەوەکەدا ئەنجومەنی باڵای کورد دامەزرا. هەردوولا پێویستبوو ئەندام و نوێنەریان بەشێوەیەکی یەکسان لە ئەنجومەنی باڵادا هەبێت . هەرچەند ئەنجومەنەکە تاڕادەیەك بەشێوەیەکی یەکسان ناوچەکە بەڕێوبەرن، بەڵام بە پاشەکشەی هێزەکانی ئەسەد، ئیدی پەیەدە بەتاکلایەنە توانی کۆنترۆڵی بڕیارەکان بکات، ناوچەکە کۆنترۆڵ بکات. هاوکات زۆرینەی زۆری هێزی چەکدار لەژێر فەرمانی پەیەدەدا بوو. هەموو ئەو هێزە چەکدارانە پێیان دەوترێت یەکەکانی پاراستنی گەل (یەپەگە). ئەمانە لەسەرەتای ڕاپەڕینی خەڵکی سوریاوە پێکهاتون و ڕێکخراون. ئەندامانیان کوردی سوریان، بەشێکیان ئەو کەسانەن کە بانگەشەی ئەوە دەکەن سەر بە هیچ ڕەوت و پارتێکی سیاسیی دیاریکراو نین ، لەگەڵ ئەوەشدا یەپەگە لە بازگەو بارەگاکانیاندا ئاڵای پەیەدە هەڵدەکەن، لەلایەن پەیەدەوە کۆمەکی سەربازی و داراییان دەکرێت.

هاوکات ڕێبەرانی ئەنجومەنی نیشتیمانی کورد (کەنەکە) بانگەشەی ئەوە دەکەن، کە پەیەدە بەتەواوی کۆنترۆڵی (یەپەگە)یان کردوە. (موستەفا جومعە) ڕێبەری پارتی ئازادی کورد لە سوریا لەتەموزی 2012دا بێپەردە ڕایگەیاند:"ئەوان خاوەنی چەك و چۆڵن، ئێمە هیچمان نییە". (موحەمەد ئیسماعیل) ڕێبەری یەکێك لە ئەندامە گچکەکانی (کەنەکە) لە ئۆکتۆبەری 2012دا

وتی: "پەیەدە گەرەکیەتی بە زەبری چەك كۆنترۆڵی هەموو شتێك بكات" ، لەگەڵ ئەوەشدا پەیەدە باشتر لە (كەنەكە) رێكخراو و چالاكتربوون. ئەوان بەرژەوەندیان لەوەدا دەبینییەوە، كە هەوادارانیان بەباشی پڕچەك بكەن و رایانبهێنن. لەبەرامبەردا (كەنەكە) پێویستبوو لە هەر بڕیارێكی سیاسیدا راوێژ و و ئامادەسازی پازدە پارتی سیاسی بكردایە. هەربۆیە پەیەدە خێراتر دەیتوانی وەك تەنها پارتێك كارو بڕیاری چالاكانەتر راپەڕێنێت و خێرا بڕیار بدات.

(ساڵح موسلیم) رێبەری پەیەدەش بەهەمان هۆكار زاڵبوونی پەیەدە بەسەر ناوچە كوردییەكاندا ئاماژە پێدەدات، هەروەها دەیوت: "لە بازگەكاندا پێویستبوو 3 كەس لە ئێمە و سی كەس لەوان بوونیان هەبوایە، ئەوان كەسیان نەبوو تابینێرن. هەربۆیە دەیانوت (پەیەدە) رێگە بە بەشداریكردنی ئێمە نادات". ئەوە دەمێنێتەوە، كە ئایا رێكەوتنی هەولێر بنچینەیەكی بەهێزی دامەزراند بۆ هاوبەشی سیاسی، لەكاتێكدا پەیەدە ئێستا تەنها هێزی بەهێز و رێكخراو، خاوەنی هێزی سەربازیی پتە و پێداگرە لەسەر ئامانجەكانی.

پەیەدە: بەرەیەكی بریكارە، یان سەربەخۆیە؟

پەیەدە لەناوچە كوردییەكاندا هێزێكی بڵاو و باڵادەستە، بەمشێوەیە چالاكییەكانی و كردەكانی راستەوخۆ كاریگەرییان لەسەر رەوش و رەونەقی ناوچە كوردییەكان هەیە، بەڵام تا ئێستا رون نییە، كە ئایا پەیەدە سەربەخۆ

هەڵدەسوڕێت، یاخود لەژێر کاریگەری و راوێژی کیانە دەرەکییەکاندایە. بەڵگەکان ئەوە دەخەنەڕو، کە پەیەدە تارادەیەکی دیاریکراو لەژێر کاریگەری دەرەکیدایە. ئەو رادەیەش بەگوێرەی گۆڕانکارییەکان، زەمان، رەوشەکان لەگۆڕاندایە. ئەم پەیوەندییەی پەیەدەش لە سی گەمەی قەیراناویدا خۆی نمایشدەکات. ئەویش بریتین لە (رژێمی ئەسەد، پەکەکە و کەنەکە).

پەیەدەو رژێمی ئەسەد

پەیەدە بەشێوەیەکی هەڕەمەکی لەلایەن ئەنجومەنی نیشتیمانی سوریا تۆمەتباردەکرێت، بەوەی هەڵسوڕاو نمایندەی رژێمی ئەسەدە، چونکە رێگە لەبەشداری کوردان لە راپەڕینی خەڵکی سوریا دەگرێت، ئەمەش لەبەرامبەر بەرژەوەندییەکی دیاریکراودایە. هاوکات تورکیاش ئەم بانگەشەیە دەکات، ئەویش تۆمەتبارکردنی رژێمی سوریایە لە بەکارهێنانی پەکەکە لەرێگەی پەیەدەوە. ئەوەش بۆ زیاندانە لە تورکیا، لەم رێگەیەوە رژێم گەرەکیەتی تۆڵەی ئەوە بکاتەوە، کە ئەنکەرە پشتیوانی لە ئۆپۆزسیۆنی سوریا دەکات.

بنەمای دروستی ئەم تۆمەتانە تەنها لەوەوە سەرچاوەیگرتوە، کە پەیەدە توانیویەتی کۆنترۆڵی قەڵەمڕەوە کوردییەکان بکات. (عەبدولباست سەیدا) سەرۆکی سوپای ئازادی سوریا دەڵێت: "رژێمی سوریا ناوچە کوردیەکانی رادەستی پەکەکە، یان پەیەدە

کردوە، ئەو ناوچانەی کە کەتیبە کوردییەکان ئاڵایان تێدا بەرزکردوەتەوە دروست بەشار ئەسەد پێیداون".

پاش تەقینەوەی ماشێنێکی بۆمبڕێژکراو لە 20ی ئۆگەستی 2012 لە غازی عەینتاب. ئەندامێکی پەرلەمانی پارتی دادو گەشەپێدان پێیوابوو، ئەو بۆمبە لەلایەن دەزگای هەواڵگریی سوریاوە بە پەکەکە جێبەجێکراوە. هەرچەند لێرەدا بەڵگەیەکی ئەوتۆ لەبەردەستدا نییە، بۆ هاوکارییەکی وەها نزیك ، بەڵام لە راستیدا رژێمی ئەسەد پەیوەندیی بە بۆمبگوزاریی غازی عەینتابەوە هەیە، هەرچەند کە وەزیری دەرەوەی تورکیا (ئەحمەد داود ئۆغلۆ) لە بایەخ و کاریگەریی روداوەکەی کەمکردەوە. سەرەڕای ئەوەش هیچ بەڵگەیەك لە گۆڕێدا نییە، کە هاوسۆزی پەیەدە بۆ رژێم نیشانبدات، بەڵام بە ئەگەری زیاد لە دووجار هەلێکی گونجاو لە هاوپەیمانییەتییەکی سلبیدا هاتوەتە گۆڕی. ئەویش لە ئاکامی نەفرەتی دوولا لە ئۆپۆزسیۆنی عەرەبی، تاڕادەیەکی بەردەوامییان داوە بە ماوەکانی دژایەتی هاوبەشیان. ئەگەر پەیوەندیی مێژویی نێوان ئەسەد و پەکەکە زۆر دوژمنکارانە بوو.

ئەوە لەکاتێکیشدا بوو، کە رژێم لەنەوەدەکاندا عەبدوڵڵا ئۆجەلانی داڵدە دابوو، دواتر لە ساڵی 1998 ئۆجەلانی وەدەرنا. ئەمە لە ساڵی دواتر پەلیکێشا بۆ قۆڵبەستکرانی ئۆجەلان، لەهەمانکاتدا تورکیا و سوریا رێککەوتنی ئەدەنەیان واژۆکرد، کە بەگوێرەی رێکەوتنەکە تورکیا مافی هەبوو دەستوەرداتە باکوری سوریا بە مەبەستی لێدان و کێومالکردنی گەریلاکانی پەکەکە.

هەموو ئەم کارانە ئاماژەن بۆ بێزراوی پەکەکە لەلایەن حکومەتی سوریا، هاوکات دامەزراندنی پەیەدەش لە 2003دا دیسانەوە مایەی قەڵسی سوریا بوو.

هاوکات هێزەکانی پەیەدە لەوانە (ساڵح موسلیم) ی ڕێبەری گروپەکە لەبەر چالاکی دژە ڕژێم تەمەنێکی بەرچاوی لە زیندانەکانی ڕژێمدا بەسەربردووە (-2003 2011). پەیەدە تەنها هێزی کاریگەر و پاڵنەر بوو، کە مەترسی بۆسەر ڕژێمی ئەسەد دروستکرد بوو، ئەوان پێش 2011 زۆرینەی سەرکردەکانیان هاتبوونە هەرێمی کوردستان، ئەوان دادگاکانی سوریا بڕیاری لەسێدارەدانی بۆ دەرکردبوون ، بەڵام لە کۆتایی 2011 و سەرەتای 2012 هەندێك لە بەرژەوەندییەکانی پەیەدە و ڕژێمی سوریا، وا ڕەخسا کە لێك نزیکبن. دەزگای هەواڵگریی سوریا دەکرێت، دەستی هەبووبێت لە تیرۆری دوو لە سیاسییە کوردەکان، کە پێشوتر لەلایەن پەیەدەوە هەڕەشەی کوشتنیان لێکرابوو. (مەشعەل تەمۆ) لە ئۆکتۆبەری 2011دا لەلایەن کەسێکی عەرەبزمانەوە کاتێك کە ماشینەکەی لەو ناوەندەدا وەستاندبوو تیرۆر کرا.

تەمۆ، ڕێبەری پارتێکی لایەنگری ئەنجومەنی نەتەوەیی کورد بوو، بزوتنەوەی داهاتو لە سوریا. ئەو شێوازی کوشتنە دروست شێوازی دەزگا هەواڵگیرییەکانی سوریا بوو. لە مانگی دووی 2012 (نەسرەدین بیریکی) ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کورد لەسوریا، کاتێ لە حاڵەتی لێخوڕینی ماشینەکەی بوو، دروست لەلایەن بارهەڵگرێك کە هەڵگری ژمارەی لازقیە بوو، دەدرێتە بەر

دەستڕێژی گوللە و دەکوژرێت. ئەوە باوە لە سوریادا دەزگای هەواڵگری سوریا سود لە هۆکارەکانی گواستنەوە دەبینێت لە کوشتنی جێ ئامانجەکانیدا. ڕێی تێدەچێت ڕژێم ئەم کوشتن و بڕەی لەپێناو تۆکمەکردنی نفوزی پەیەدە لە هەرێمەکەدا ئەنجامدابێت. بەمشێوەیە هەردوو ڕژێم و پەیەدەش لە دوژمنێکی هاوبەش قوتاریان بوو، کە نەیارێکی بەرژەوەندییەکانی هەردوولا بوون.

هاوکات ڕاپۆرت گەلێك هەن کە ئاماژە بۆ ئەوە دەکەن، کە ڕژێم لەکاتی پاشەکشەدا زۆرێك لە بنکە و مەخزەنە سەربازییەکانی رادەستی پەیەدە کردوە، هاوکات ئاماژەی پەیوەندییە ناڕاستەوخۆکانیش فرەن، لەگەڵ ئەوەشدا ئەندامانی باڵای پەیەدە سورن لەسەر ئەوەی، کە دژی هەر هەوڵێکی ڕژێم بوەستن بە نیازی دوبارە گەڕانەوە بۆ ناوچە کوردییەکان.

ساڵح موسلیم، لەدیدارێ لەگەڵ ڕێپۆرتەرێکی (BBC) دا لە ناوەڕاستی ئۆگەستی 2012 رایگەیاند:"بێگومان کاتێك ڕژێم بیەوێت لە ناوچە کوردییەکاندا خۆی بگرێتەوە لەروی دەوەستین. مەگەر ئێمە چاوەڕێدەکەین تا هێرشبهێنن و بمانکوژن؟". پەکەکەش هەمان ئەم بۆچوونانەی چەندینجار دوپاتکردوەتەوە، لە سەردانی یەکێك لە راپۆرتەرەکانی کورد بۆ دیداری سەرکردەیەکی باڵای پەکەکە لە قەندیل، لە وەڵامی پرسیارێك، کە ئایا هەڵوێستیان چۆن دەبێت کاتێك هێرشبکرێتە سەر کورد لە سوریا لەلایەن ڕژێمەوە، لە وەڵامدا وتبووی بێگومان بەرگریدەکەین، لە جەماوەری کوردمان. پەیەدە و

کورد لە سوریا چاوەڕوانی دەرفەتێکن تا ڕژێمی بەشار ئەسەد لاوازتر بێت، ئەوکات جاڕی ئازادی لە کوردستانی سوریادا دەدرێت . تاوەکو ئەوکات سەرکردەکانی پەیەدە پابەندبوونی تەواویان بە بنەماکانیانەوە پیشانداوە، لە دەستپێکی سێپتەمبەری 2012 پەیەدە لە تەواوی کارخانە و کارگەکانی قامیشلۆدا بەتۆپزی خۆپیشاندانی گشتی ئەنجامدا، ئەوەش لە پڕۆتستۆی مەبەستی ڕژێم لە بەسەربازکردنی لاوانی کورد دا .

ڕۆژانی دواتر تۆپخانەکانی ڕژێم ناوچەی حەی مەقسودی کۆنترۆڵکراو لەلایەن پەیەدەوەی تۆپبارانکرد، لەئاکامدا زیاتر لە 21 کەس کوژران و چەند هاووڵاتییەکی سیڤیل بریندار بوون . هێرشەکە بە بەرنامە بووبێت، یان نەبووبێت بووە هۆی توڕەیی و کاردانەوەی هێزەکانی یەپەگە و پەیەدە، ئەوەبوو ڕۆژی دواتر هێرشیانکردە سەر بنکە سەربازییەکانی ڕژێم لە شێخ مەقسودی حەلەب و سی سەربازیان کوشت. هاوکات ڕژێمیان لە شارە کوردییەکانی (دێریك، کوبانی و عەفریندا) لەماوەی ئەو چەند ڕۆژەدا وەدەرنا .

هەر بۆ ڕۆژێك دوای بۆردومانی گەرەکی (مەقسودی حەلەب) پەیەدە خۆپیشاندانی هەمەلایەنی لە عەفریندا ڕاگەیاند، وەك دروشمێك بۆ پرۆتستۆی ئەو روداوە خوێناوییە بە بەرنامەوە دەنگی ناڕەزایەتی لە شارە کوردییەکانی دیکەدا بڵندکردوە .

هاوکات پەیەدە لەگەڵ سوپای ئازادی سوریاشدا بەشەڕهاتن، ئەو بەشەڕهاتنە پەیوەندی هەبوو

بەگرفتی پارێزگاریکردن لە شوێنەکانیان دژ بە سوپای ئازاد، جەنگەکە نەبەناو، نە لەپێناوی رژێمی ئەسەددا ئەنجامدرا. هاوکات لە کۆتایی سێپتێمبەردا پەیەدە و بەتالیۆنێکی گچکەی ناو سوپای سور، کە لە کوردەکان پێکهاتبوون بەشەڕهاتن. ئەوە لەکاتێکدا بوو کە خواستیان هەبوو گروپەکە خۆی بەدەستەوە بدات. پەیەدە پاش بۆردومانی گەرەکی (شێخ مەقسود) بەگورجی نەویە جەنگ دژ بە هێزەکانی رژێم و شۆڕشوانانی سوپای ئازاد، ئەوەش لەپێناو وەدەرنانی هەردوولایان لەناوچەکەدا.

یەکێ لە کوردانی تاراوگە کە پەیوەندیەکی نزیکی لەگەڵ پەکەکەدا هەیە. ئەوە دەخاتەڕو، کە دەکرێت کورد و عەلەوی لە سوریادا هەماهەنگی بکەن، بۆ زەبردان لە هەیمەنەی سوننە بەسەر سوریادا. ئەو پێیوایە ئەوە رێگریشە لە مەبەستی رژێمی ئەسەد لە هەوڵی داڕنینی ناوچە کەنارییەکانی عەلەویی و پارچەپارچەکردنی وڵات، تا پێگەی عەلەوییەکان بەرزو زیندوڕابگرێت . لەراستیدا پاشەکشەی رژێم لەناوچە کوردییەکان وابەستەنەبوو بە خواستێکی کتوپڕی رژێم، بەڵکو ناچارییەکی ئەوتۆبوو لەبەرامبەر وەستانی پێشڕەوی ئۆپۆزسیۆنی عەرەبیدا. پێش پاشەکشەکە لە جولای 2012دا. رژێم زۆر بەتوندی بەرۆکی پارتە کوردییەکانی گرتبوو. لەوانە سەری سەرکردەی بزوتنەوەی موستەقبەلیان لە لاشەی جوداکردەوە و زیان و زەبری سەنگینیان دا لە پەیکەری حزبەکە.

هەربۆیە ئەوە بە نیسبەت پەیەدەوە لۆژیکیبوو، کە لەبەرامبەر تایبەتمەندییەکی کاتیدا، هاوکاری دەزگا هەواڵگرییەکانی سوریا بکات. ئەوەش تەنها وەك هەلێك بۆ تێکشکاندنی خودی رژێمەکە، کە لە دواساتەکانی تەمەنیدایە. هەربۆیە دەبینین پاڵنەر و ئەنگیزەی پەیەدە بۆ هاوکاری و هەماهەنگی رژێم زۆرکەمە، ئەوە لەکاتێکدا کە رژێم دەستبەرداری ناوچە کوردییەکان بوو، لەئێستادا هۆکارگەلێکی کەم لەبەردەستدان کەوا دادەنێن پەیەدە لەگەڵ رژێمی ئەسەددا هاوکاری هەیە، چونکە باڵانسی سەربازیی هێزەکان بەشێوەیەك گۆڕاوە، کە لەبەرژەوەندی خودموختاری ناوچە کوردییەکان دایە.

جەنگەکانی سێپتێمبەری 2012 لەنێوان هەریەك لە رژێم و پەیەدەدا ئاماژەیەکی زێدەترن، بۆ ئەوەی ئەم دوو هێزە پشتیوان و هاوکاری یەکترنین. لەئێستادا تارادەیەك پەیەدە لەتەواوی ناوچە کوردییەکاندا باڵادەستە و لەخۆشیان رادەبینن خۆبەخۆ و بەهێزێکی رێژەیی خۆیانەوە روبەڕوی رژێم ببنەوە. هەرچەند هێزەکانی رژێم لەچەند ناوچەیەکی دەرەوەی قامیشلۆدا جێگیرن، بەتایبەت لە شارۆچکەی نەوتی تەختانی، بەڵام بنکە سەربازییەکانی ئەسەد لە دەرەوەی دیریك دان و ئەوی لەژێر کۆنترۆڵی یەپەگەدان، لە نزیك تەختانیدا پەیەدە دەستگرۆیی رۆژنامەیەکی ئەمریکییان کرد تا بەخێرایی وێنەی بنکە سەربازییەکانی رژێم بکات، بەبی ئەوەی دوچاری هەر سەر ئێشەیەك بێتەوە ، هەروەها سەربازەکانی ئەسەد بەبی مۆڵەتی پەیەدە ناتوانن

لەبنکەی مەلەکییە هاتوچۆبکەن و بێنەدەرەوە. رژێم تا ئەوکات تەنها لە قامیشلۆدا بەجۆرێك لە جۆرەکان بوونیان هەبوو، هەرچەند نەشیان دەتوانی رێگەبگرن لەو هەموو نارەزایی و خۆپیشاندانانەی، کە هەفتانە لەشارەکەدا بەڕێوەدەچوون، لەبەرئەوە ئەستەمە رژێم بتوانێت شارەکە بگرێتەوە، لەکاتێکدا پەیەدە بیەوێت دامودەزگاکانی رژێم لەشارەکەدا دامالێت.

پەیەدە و پەکەکە

سروشتی پەیوەندییەکانی پەیەدەو پەکەکە ئاڵۆز و تەمومژاویە دەکری بەدەستەواژەکانی بەکرێگیراو، بریکار، بەرە، یاخود هاوپەیمانی ئایدیۆلۆژی پەکەکە ناوببرێت. بەڵگەکان ئاماژە بەوەدەدەن، کە پەیەدە خاوەنی پەیوەندییەکی تۆکمەیە لەگەڵ پەکەکەدا بەتایبەت لەسەر ئاستی سەرکردایەتیاندا، بەڵام فشارەکان لەسەر ئاست و دۆسیەی پەیوەییەکانی پەیەدە هانی هێزەکەی داوە تا زیاتر ببێتە هێزێکی پەیوەست و پتەوی خەباتی سیاسی کوردانی سوریا.

لەراستیدا پڕۆسەی سەربەخۆبوونی پەیەدە زیاتر خێرا دەبێت، گەر ئەوە رونبێتەوە پەکەکە پێچەوانەی بەرژەوەندییەکانی کوردی سوریا هەنگاو هەڵدەگرێت. پەکەکە بۆخۆی لەئێستادا ئەولەویەتی خۆی لەوەدا دەبینێتەوە، کە بایەخ بە بەرژەوەندییەکانی پەیەدە بدات، نیگەرانیشە لە هێرشەکانی بۆ ناوخۆی تورکیا، هەردوو تایبەتمەندییەکەش لە بەرژەوەندی تاکتیکی و

ستراتیژی پەکەکەوە سەرچاوەیان گرتوە. لەراستیدا ژمارەی هێرشەکانی پەکەکە بۆ ناوخۆی تورکیا بەشێوەیەکی کتوپڕ زیادیانکرد، ئەمەش لەکاتێکدا بوو کە پڕۆسەی ئاشتی پەکەکە و تورك لە ئەیلولی 2011 دەستی بەکارەکانی کردبوو. ئەمەش هاوزەمان بوو لەگەڵ دەستپێکی خەباتی چەکداریدا لە سوریا.

(باهۆز ئەردال) یەکێك لە فەرماندەکانی پەکەکە، کە ب ۆخۆی کوردی سوریایە لە 15ی ئۆکتۆبەری 2012 رایگەیاند، کە ئەو پشێویانەی پەکەکە لەناوخۆی تورکیادا دەستیداوەتی هیچ پەیوەندییان بە روداوەکانی سوریاوە نییە. ئەم بانگەشەیە گەر دروستبێت، ئەوا ئاماژەیە بۆ ئەوەی، کە پەکەکە نایەوێت بەرەی سوریای نوێ وەك فرسەتێك بقۆزێتەوە بۆ دەستپێکی خەبات و خزانی جەنگەکەی بۆ نێو خاکی تورکیا، لەبەرئەوە وەك ئاشکرایە تەرکیزی چالاکییەکانی پەکەکە لەپاش کشانەوەی هێزەکانی رژێمی سوریا لە خۆرئاوا، زیاتر لە ناوچەکانی باشوری خۆرهەڵاتی تورکیا و پارێزگاکانی نزیك بە سنوری ئێران و عێراقە. ئەو ناوچانەی، کە لەروی مێژوییەوە زۆرترینی هێرشەکانی پەکەکەیان تێدا ئەنجامدراوە، لە 2012 تورکیا دەستیدایە هێرشێکی گشتگیر بۆ هێنانەوەی شارۆچکەی سمیندلی سەر بەپارێزگای هەکاری بۆ ژێر رکێفی خۆی، ئەوکات ئەوی لەژێر کۆنترۆڵی پەکەکەدا بوو. هێرشەکانی دیکەی پەکەکە وەك رفاندنی ئەندامێکی پەرلەمانی تورك لە پارێزگەی تونجەلی لە مانگی ئۆگەستدا ئەنجامدرا، هاوکات هێرش بۆسەر کەمینی سەربازانی

تورك له قوڵایی خاكی توركیا له بینگۆل لەمانگی سێبتێمبەردا، لەبەرئەوە بوونی پەکەکە لەناو خاكی توركیا، كاریگەرییەكی زۆركەمی هەبوو لەسەر ڕەوش و ڕەوتەقی چالاكییەكانی پەکەکە، ئەو كردە سەربازیانەی كە له شوێنه باوەكانی جەنگی خۆیدا له توركیا ئەنجامیدەدا.

هەرچەند پێویستبوو پەکەکە بواری كردە سەربازییەكانی لەڕێگەی بوونی بنكە و گوڕی تواناكانی له ناوچە كوردییەكاندا فراوانتربكات. بۆنموونه لەوكاتەدا دوو له هێرشەكانی پەکەکە لەناو خاكی توركیادا نزیك له سنورەكانی سوریا ئەنجامدران. ئەو شوێنانه له دەرەوە، ئەو شوێنه تەقلیدیانه بوون كە پێشتر پەکەکە لەمەتەرێزدابوو بۆیان. یەكەمیان لەسەرەتای مانگی ئۆگەستی 2012 دابوو، هێرشیانكردە سەر فەرمانگەی شارەوانی له ئریزن. ئەم شارە سەر بە پارێزگای هاتای توركیا و هاوسنورە لەگەڵ خۆرئاوای سنوری سوریا و نزیك بە هەرێمی عەفرینه لەناوچە كوردنشینەكانی سوریادا. دەسەڵاتدارانی توركیا توانیان یەكێك له تاوانبارانی هێرشەكە دەستگیربكەن. ئەو كوردێكی سوریی بوو، ئەگەرچی له2005 دا پەیوەندی بە ریزەكانی پەکەکەوە كردبوو.

هەفتەی دواتر ماشێنێكی بۆمبڕێژكراو له غازی عەنتابدا تەقییەوە. ئەو شوێنه خاڵی سەرەكی گردبوونەوەی پەنابەرە سوریەكان بوو. پەکەکە نكۆڵیكرد لەگرتنه ئەستۆی بەرپرسایەتی تەقینەوەكان، بەڵام دەسەڵاتدارانی توركیا بانگەشەی ئەوەیان كرد، كە زۆر بەڵگەی پێویستیان

لەبەردەستدایە، کە هەموو ئەوانە لەلایەن پەکەکەوە ئەنجامدراون. پەکەکە خاوەنی مێژوویەکە لە نکۆڵیکردن لەبەرپرسایەتی هێرش و تەقینەوەکانی ناوخۆی تورکیا.

هاوکات پەکەکە توانی بە بەکارهێنانی خاکی تورکیا کردە گەلێکی بەرچاو بەرژەوەندی گەلێکی دیار چنگ بخات، بۆئەوەی پلاندابڕێژێت و هێرشەکانی لە تورکیا چڕبکاتەوە. کۆمەڵەی قەیرانە نێونەتەوەییەکان ئەوەی خستۆتەڕو، کە تاوەکو ئێستا یەك لەسەر سێی جەنگاوەرانی پەکەکە کوردی سوریان. هەربۆیە هیچ دژوار نییە، بۆ پەکەکە گەر بیانەوێت لەناو کوردانی سوریادا سەرقاڵی چالاکی بن. هاوکات راپۆرتگەلێکی دی نارۆشن هەن لەوبارەیەوە. لە ئێستادا باهۆز ئارداڵ لەناوخۆی سوریادایە. هەرچەند خاکی باکوری سوریا پانتاییەکی تەختە و بۆ خەباتی چەکداری و هێرش بۆ سەر تورکیا دەستنادات، بەڵام دەکرێت بە نەزمێکی ناڕاستەوخۆ کەڵك لە خۆرئاوا واتە باکوری سوریا ببینرێت، بۆنمونە وەك رێیەکی لۆجستیکی بۆ پشتیوانی پەکەکە، یاخود وەك پەناگە و خۆحەشاردانی رێبەرە باڵاکانی پەکەکە کەڵکی لێوەربگیرێت. بەشێوەیەکی فەرمی پەیوەندییەکانی پەیەدە و پەکەکە داویەتی لە کزی، لە ئۆگەستی 2012دا موراد قەرەیلان یەکێك لە رێبەرانی پەکەکە رایگەیاند، رێکخراوەکەیان پێویستی بە بنکە و بارەگا لە سوریادا نییە.

بەڵام رێبەرانی باڵای پەکەکە لە قەندیل هەمیشە بە هەواڵنێرەکان و رێپۆرتەرەکانیان راگەیاندوە، کە لەماوەی

هەڵایسانی راپەرینی سوریاوە، ئەوان لە ئاکامی شرۆڤە و شیکارەکانیان گەشتونەتە ئاکامێك لەنێو تەواوی پارتەکانی تردا پشتیوانی لە پەیەدە بکەن، چونکە ئەوان بەرژەوەندی نەتەوەیی دەخەنە سەروی بەرژەوەندییەکانی دیکەوە.

(ساڵح موسلیم) رێبەری پەیەدە، لە دیدارێکیدا لە ئۆکتۆبەری 2012 رایگەیاند، کە "پارتەکەی تەنها پەیوەندی ئایدیۆلۆژی لەگەڵ پەکەکەدا پێکەوەیان دەبەستێتەوە، لەبەرئەوە تورکیا مافی هیچ کارێکی بە کوردانی سوریاوە نییە". ئەم نکۆڵیکردنە کاتێك هات کە سەرۆك وەزیرانی تورکیا رایگەیاند "تورکیا دەستوەردەداتە ناوخۆی باکوری سوریا بە مەبەستی تەمبێکردنی گەریلاکانی پەکەکە". پەیوەندییە ئایدیۆلۆژییەکانی پەیەدە و پەکەکە بەشێوەیەکی سانا لەناو ناوچە کوردییەکانی سوریادا بڵاوببویەوە. لەناوەندی ئۆگەستی 2012دا پەیەدە لە چەند شار و شارۆچکەیەکی کوردستانی سوریادا، لە ساڵوەگەڕی ئاهەنگی دەستپێکی یەکەمین هێرشی چەکداری پەکەکە بۆ سەر دامەزراوەکانی تورکیا، کە لە 15 ئۆگەستی 1984 دابوو، خۆپیشاندانێکی جەماوەریی بەرینیان رێکخست.

لەجەنجاڵییەکاندا هوتافی ئاگرین و باس لە هەڵایسان و پێشکەوتنی 10ی ئۆگەست دەکرا. چەندین رێپۆرتاژ ئاماژە بە بەرزکردنەوەی ئاڵا و پەرچەمی پەکەکەیان دەکرد. هاوکات پۆستەر و وێنەکانی ئۆجەلانی رێبەری پەکەکە بڵندکراونەتەوە. هاوکات لە راپۆرتێکی کەناڵی (BBC)دا بەرونی ئەوە دەبینرا، کە لەسەر دیواری بینای

سەرکردایەتی دەزگای هەواڵگری سوریا، ناوی پارتی کرێکارانی کوردستان (پەکەکە) بە کورتی نوسرابوو. داڤید ئەندرز رۆژنامەوانی ئەمریکی بەپشتبەستن بە راپۆرتەکەی باس لە کۆچی دوو هەزار ئەندامی پەکەکە بۆ نێو خاکی سوریا دەکات . ئەو راپۆرتگەلێکی لەماوەی گەڕان بەناو ناوچە کوردییەکانی سوریادا چنگکەوتوە و ئاماژە بەوەدەدا، کە کوردانی تورکیا سنوری تێپەڕبوونی سوریای بۆ هەرێمی کوردستانی عێراق کۆنترۆڵکردوە.

داڤید کاتێك لە خاڵی پیشخاپورەوە هاتۆتە ناو خاکی هەرێمی کوردستان هەستی بەم کۆنترۆڵکردنە کردوە، باس لە ئەندامانی پەکەکە دەکات، کە چۆن هاریکاری پەنابەرە سوریەکان دەکەن، بۆ پەڕینەوەیان بۆ ناو خاکی هەرێمی کوردستان. راپۆرتەکە تیشکدەخاتە سەر ئەوەی، کە پەکەکە کەڵك وەردەگرێ لە ئازادی گواستنەوە و هاتوچۆ لەنێوان خاڵە سنوریەکانی تورکیا، سوریا و عێراق، هەروەها راپۆرتەکە ئاماژە بەوە دەکات، کە لەپشت پەیوەستەگی ئایدیۆلۆژییانەوە پەیوەندی لەنێوان پەیەدە و پەکەکەدا دروستبووە. لەوێدا و لە باکوری سوریا هەماهەنگییەکی تەکتیکی دروستبووە، ئەوان نیوەی دڵیان لەو ئاستانەی یەکتردا حەشارداوە و لێرەو لەوی پەیوەستییان ئاشکرا دەبێت. هەرچەند پەیەدە وەك هێزێکی سیاسی کوردی لە خۆرئاوادا خۆی راگەیاندوە، ئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن، کە لەپێناو بەرژەوەندییەکانی کوردی سوریادا دروستبوون.

ئەوان تەنیا پشتبەستون بەهێزی ناوخۆیی جەماوەر لەبواری لۆجستیکی و مرۆیدا بۆ کۆنترۆڵ و دەسەڵات گرتنەدەستی ئامانجەکانیان. هەربۆیە هەرکات پەکەکە لەبەرامبەر بەرژەوەندی کوردانی سوریا بەرژەوەندییەکانی خۆی بەرزتر راگرت، ئەوا بێگومان کاردانەوەی توند لەبەرامبەر هەڵوێستی ئەندامانیان وەردەگرن، لەگەڵ باڵابوونی هەر مەترسییەك بۆ سەر کوردانی سوریا بەهۆی پەکەکەوە، بۆنمونە دەستتێوەردان و دوژمنایەتی تورکیا، یاخود گەر پەکەکە ببێتە هۆکارێك بۆ زیانگەیاندن بە چارەنوسی نەتەوەیی کورد، ئەوا پەیەدە ئامادەی پچراندنی هەموو جۆرە پەیوەندییەکانیەتی لەگەڵ پەکەکە.

پەیەدەو ئەنەکەسە

توانای کردەیی پەیەدە زیاد لەرادە بەسەر کەنەکەدا زۆرە، هەروەك چۆن هەموو هێزە کوردییەکان لەئێستادا لەژێر کۆنترۆڵی هێزی سەربازی پەیەدە دان. سەرەڕای ئەم ناهاوسەنگییە، لەسەرەتادا پەیەدە تاڕادەیەك هەوڵیدا، تا (ئەنەکەسە)ش لە فەرمانبەرداری ناوچە کوردییەکاندا ئامادەیی هەبێت، بەڵام تائێستا ئەو هەوڵانە زیاتر رەمزین، تاوەکو ئەوەی هەوڵێکی جدی و جەوهەری بن.

پەیەدە بەردەوامە لەوەی تا بەباشی فەرمانبەرداریەکەی بکات، زۆرجاریش خراپ کەڵك لە زاڵی و هەیمەنەی خۆی وەردەگرێت. هێشتا فشارە ناوخۆییەکان لەسەر

پەیەدە، دەکرێت ئەم پارتە ناچاربکەن بۆ بەردەوامی لە هەوڵەکانی و بەشداری هەموو ئەوانی تر و رەنگە دواجار مل بۆ خواست و خولیای ئەوانی تر بدات. لەناوەڕاستی 2011دا پەیەدە پەیوەندیکرد بە تێکڕای پارتە سیاسییە کوردییەکانی ناو بزوتنەوەی نەتەوەیی لە پارتە سیاسییە کوردەکان. ئەم گروپە پاش چێبوونی ئەنەکەسە لە ئۆکتۆبەری 2011 هەڵوەشانەوە. هەرچەند دوژمنایەتییەکی بی چەندوچوون لەنێوان پەیەدە و ئەنەکەسەدا هەیە، چونکە پەیەدە ئەگەری هاوکاری هەبوو لە تیرۆری (نەسرەدین بیرهیك). ئەو ئەندامێکی باڵای پارتی دیموکراتی کورد بوو لە سوریا، پارتەکە لەلایەن (عەبدولحەکیم بەشارەوە) رێبەرایەتی دەکرێت.

کە لە کۆتایی 2012دا یەکەمین سەرۆکی کەنەکە بوو. هاوکات پەیەدە (موستەفا جومعە)ی جێگری سەرۆکی (ئەنەکەسە)ی لە یەکێك لە بازگەکانی دەرەوە دێریك بۆماوەی رۆژێك قۆڵبەستکرد. ئەو تۆمەتبارکرابوو بە پەیوەندی لەگەڵ حکومەتی تورکی. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە (جومعە غایەلە)ی ئەوە بکات، کە پەیەدە نیازی تیرۆرکردنی ئەوی هەیە. بەمجۆرە سەرکوتی توندو ترساندن لەبەرامبەر ناڕەزایەتییەکانی ئەنەکەسەدا زۆر باو بوو. ئەوەش واگریمان دەکرا، کە بەهۆی پاڵنەر و پشتیوانی رژێمەوە سەرچاوەی گرتبێت، کە لە کۆتایی 2011و سەرەتای 2012 ناوچە کوردییەکانی گرتبوویەوە.

دوای زنجیرە هەوڵێکی ناسەرکەوتو لە دەستپێکی 2012دا. (مەسعود بارزانی) سەرۆکی هەرێمی کوردستان

لەنیوەی مانگی جولای هەمانساڵدا وەك ناوەندگیرێك هەردوو لای گەیاندنە رێکەوتنێك لە هەولێردا. رێککەوتنەکە هەردوولای ناچارکرد، کە ئیدارەی ناوچە کوردییەکانی خۆرئاوا لەلایەن هەردوو بەرەکەوە بەڕێوببرێت لەژێر ناوی ئەنجومەنی باڵای کوردیدا. ئەم ئەنجومەنە بەشێوەیەکی یەکسان نوێنەرانی هەردوو (ئەنەکەسە و پەیەدە)ی راسپارد بوو، بۆ بەڕێوبردنی ناوچە کوردییەکان. هاوکات هەردوولا پێویستبوو کاربکەن، بۆ وەدەرنانی تەواوی دامەزراوەکانی رژێم لە پاشماوەی خاکی کوردستانی سوریادا.

هەرچۆن بێت رێککەوتنەکە لەگەڵ بوونی ناڕەزایەتی هەوادارانی توندڕەوی پەکەکە واژۆی لەسەرکرا. ئەوان پێیانوابوو پێویستە بەرژەوەندی باڵای کوردانی سوریا بەهەند وەربگیرایە. زۆربەی رێکەوتنەکە بەشێوەیەکی روکەش جێبەجێکرا، بەڵام ئاڵۆزییەکان هەر مابوونەوە، لەکاتێکدا پەیەدە وەك هێزێك زاڵ و سەردەست لەناوچەکەدا تایبەتمەندی خۆی هەبوو. پەیەدە کاتێك ئەم هەستەی لادروستبوو، کەزانی دەسەڵاتی زۆرینە تەواوی بەسەر ئەنجومەنە خۆجێییەکان و خەڵکدا لەشار و شارۆچکەکاندا هەیە. هاوکات هێزەکانی پاراستنی گەلیش وەك هێز و توانای سەربازی خۆی دەبینی. هاوکات حکومەتی هەرێمی کوردستان وەك ناوەندگیرێکی رێککەوتنەکە لەکاتی بانگێشتکرانی نوێنەرانی هەردوولا بۆ دیداری وەزیری دەرەوەی تورکیا (داود ئۆغلۆ) لە هەولێر پرسی بێلایەنی لەبەرامبەریدا وروژێنرا. کاتێك

هەرێم نەیتوانی بانگهێشتی پەیەدە بکات. ئەوەش ئاماژەبوو بۆ نەبوونی بەرژەوەندی هاوبەشایەتی پەیەدە لەرەوشەکەدا و یەکنەگرتنەوەی خواستی سیاسی پەیەدە بوو، لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی تورکیا و هەرێمدا. هاوکات ئازار و ئەشکەنجە و هەراسانکردنی کادیر و کەسە دیارەکانی ئەنەکەسە لەلایەن پەیەدەوە درێژەی هەبوو. (خەیرەدین بیرهیکی) برای سەرکردەی باڵای (ئەنەکەسە) دوبارە لە یەکێك لە بازگەکانی پەیەدە بۆماوەی رۆژێك دەستبەسەرکرا. ئەم روداوە لە دەرەوەی شارۆچکەی جیرك لیك بوو، لە ناوەندی سێپتەمبەری 2012دا.

لەکۆتایی مانگی ئۆگەستیشدا بەشێوەیەکی فەرمی لقی عامودای ئەنەکەسە لەلایەن پەیەدەوە داخرا. ئەوەش بەهۆی ئەوەی پەیەدەیان تۆمەتبارکردبوو بەوەی کە ملنادات، بۆ ئەو بڕیارانەی کە ئەنجومەنی باڵای کوردی دەریدەکات. سەرەڕای ئەم خراپ مامەڵەکردنانەش پەیەدە نەیدەتوانی بە حەسانەیەکی تەواوەوە چالاکی بکات. لە دەستپێکی سێپتێمبەری 2012دا سەربازەکانی هێزەکانی پاراستنی گەل، ماڵی مامۆستایەکیان لە گریك لیج داتەپاند و قۆڵبەستیانکرد. ئەو لەگەڵ دکتۆرێکدا بەهۆکاری پرۆتستۆیەکی بەرفراوان ئیهانەکران، کە لەلایەن رێکخراوی پزیشکانەوە لەو شارەدا رێکخرابوو. ئەوان بۆماوەی رۆژێك بەندکران، پاشان ئازادکران. دوو هەفتە دواتر هەوڵیاندا لەهەمان شاردا دەستبەسەر ماشێنی ئەندامێکی پارتی یەکێتیدا بگرن، بەڵام لەگەڵ پاسەوانەکانی ماڵی بەرپرسەکە روبەڕوبوونەوە .

دوای مانگێك (مەحمود وەلی بابی جانی). كە سیاسییەكی بەناوبانگ بوو لە پارتی ئازادی كوردی سوریا، ئەویش بەزەبری چەكی پەیەدە لە سەرێكانی تیرۆركرا. تیرۆركردنەكە لە دیربیسی بووە هۆی خۆپیشاندانێكی هەمەلایەن و بەرفراوان. لەوی گەنجێك سوێندی خوارد لەهیچ شتێك ناترسێت و پێویستە بكوژانی ئەو كەسە بدۆزێتەوە. ئەو رایگەیاند گەر پەیەدە لەپشت روداوی كوشتنەكانەوەبن. ئەوە لە یەكێك لەشارە كوردییەكانی سوریادا كاردانەوەی مەزن لەبەرامبەریان دەنوێنن. هەڵەتێگەیشتن و خراپ مامەڵەكردن لەناوچەوانی پەیەدەدا بوو. هەرچەند كە لە دەستپێكی ئۆگەستی 2012 هەریەك لەپەیەدە و ئەنەكەسە رێككەوتن تا لەچەند شارێكی كوردیدا خۆپیشاندان بكەن. ئەم خۆپیشاندانانە پێكەوە و لەژێر دروشمی یەكبوونی كورددا بوو. رۆژانی دواتر هەردوولا لە قامیشلۆ خۆپیشاندانێكی بەرفراوانیان ئەنجامدا، لەوی شانبەشانی یەكتر وێنەكانی ئۆجەلان و مەسعود بارزانیان بەرزڕاگرتبوو.

هەموو ئەم روداوانە ئاماژەیەكی رونبوون، كە كوردانی سوریا پێشبینی ئەوەیان لا گەڵاڵە بووە، كە رەوتە جیاوازەكان پێكەوە دەتوانن لە سەنگەری مافەكانی خەڵكی كورد بن لە سوریا، بەتایبەتی ئەندامانی پەیەدە سەرەڕای پشتیوانیان لەلایەن پەكەكە و هێز و نفوزیان گەیشتبووە ئەو راستییە، كە رێبەرایەتییان ناتوانێت بەتەواوی ئەوانی دی فەرامۆشبكات. پەیەدە هەرچەند پشكداری بەڕێوبردن و بڕیاربوو لەناوچە كوردییەكان،

بەڵام دڵکرمی بوو. پاش ئەوەی لە کۆتایی مانگی هەشتی 2012 بارزانی رایگەیاند، هێزە کوردییەکانی سوریا بەپێی پێویست لەهەرێمدا مەشقیان پێکراوەو هەرچی زوترە دەگەڕێنەوە بۆ پاراستنی هاووڵاتیانی کورد لەژێر چنگی رژێمی ئەسەد. پەیەدە پێیوابوو ئەمە هەوڵێکە بۆ پرچەککردنی ئەنەکەسە و مەبەست لێی باڵادەستبوونی نەیارانیەتی. هەربۆیە رێگەی لە چوونە ژوورەوەی 650 کەس گرت، لەو هێزە جیابووەوەی سوریا لەسنورەکان عێراقدا. لەوماوەیەدا رۆژنامەنوسی ئەمریکی داڤید ئەندرز لەناوچە کوردییەکانی سوریادابوو.

لەو کاتانەدا شاهیدی دەنگۆی بوونی میلیشیا چەکدارەکانی ئەنەکەسە بوو لە باکوری خۆرئاوای سوریا کە ناوچەی عەفرین بوو. هاوکات تەواوی میلیشیا چەکدارەکانی دی، کە ئەو بەرچاوی کەوتبوون لە پارێزگای حەسەکە بوون، ئەوان تێکڕا لەژێر کۆنترۆڵی پەیەدەدا بوون. تا کۆتایی نۆڤەمبەری ساڵی 2012 رەوشەکە بەوشێوەیە بەردەوامبوو. هەرچەند روبەڕوبوونەوە (پەیەدە) لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی عەرەبیدا کاریکرد، تا پەیەدە چاوبخشێنێتەوە بەهەڵوێستەکانیدا لەمەڕ رێگەدان بە سەربازە هەڵهاتوەکانی سوریا، ئەوانەی لەهەرێمدا راهێنرابوون و خواستی گەڕانەوەیان بۆ ناو سوریا هەبوو. لەناوەندی مانگی سێپتەمبەری ساڵی 2012 ئەنجومەنی باڵای کورد رایگەیاند، کە "پلانیان داناوە بۆ دامەزراندنی هێزێکی سەربازی یەکگرتوی کورد، کە هەردوو هەوادار و ئەندامانی پەیەدە و ئەنەکەسە لەخۆدەگرێت" .

هەفتەیەك دواتر هەرچەند یەپەگە رایگەیاند، کە "لە کۆتایهێنانی هەماهەنگی خۆیان دان لەگەڵ ئەنجومەنی باڵای کورددا، ئەویش بەهۆی ئەوەی کە تائەوکات ئەنجومەنی باڵا ئەوەی ئاشکرا نەکردبوو، کە یەپەگە هێزێکی یاسایی و بەرگریکارە و کار بۆ خواست و خولیای کورد لە سوریا دەکات". لەرۆژانی داهاتودا یەپەگە دەستیان بەسەر بارەگاکانی سی لە پارتە سیاسییەکانی ئەنەکەسەدا لەشارۆچکەی لیج گرت، ئەوان رایانگەیاند "تەنها یەپەگە مافی ئەوەیان هەیە لەسنورەکەدا چەکداربن" ، بەڵام ئەم بڕیارەی یەپەگە تاسەر نەبوو، چونکە ئەوان سەرەڕای راگەیاندراوەکەیان سەرلەنوی کەوتنەوە هەماهەنگی لەگەڵ ئەنجومەنی باڵای کوردیدا لە هەریەك لە ناوچەی شێخ مەقسود و کۆبانێدا. هاوکات رێککەوتنێکی نوێ لەکۆتایی نۆڤەمبەری ساڵی 2012دا بۆ گەڵاڵەبوونی ئەنجومەنێکی سەربازی یەکگرتو لەپلانی کاردابوو.

دوبارە ئەم ناوبژییە لەلایەن بارزانییەوە و لەشاری هەولێردا گەڵاڵەکرا. پەیەدە تاوەکو ئەوکات هیچ نیاز و نییەتێکی خۆی نەخستوەتەڕو، تا زامنی رێزنەگرتنی لە رێککەوتنێکی لەوجۆرە لەگەڵ ئەنەکەسەدا بێت. هەرچەند جەماوەری کورد لەئێستادا فشاری خستۆتە سەر پەیەدە و دەخوازن واز لە رەوتی دوژمنکاری و پلانگێری دژ بەیەکتر بهێنرێت، پلانی بەرژەوەندخواز بەرەو یەکبوونێکی نەتەوەیی بێتەگۆڕی. ئەم رەوشە دەکرێت لەداهاتودا ببینرێت، ئایا هەنگاوەکان بەرەو ئاشتییەکی واقیعین، یاخود نا.

پەیەدە و کورد و ناوچەکە

هەیمەنەی پەیەدە لە ناوچە کوردییەکاندا هۆیەك بوو، تا هەڵمەتەکانی پەکەکە دژ بە تورکیا سەرهەڵبدەن و قازانجی تاکتیکی پەکەکە لە رەوشەکەدا بێتەگۆڕی، چونکە پەکەکە دەکرێ پەیوەندییەکانی لەگەڵ پەیەدەدا ئیستیغلالبکات، بۆ دەستپێکی هێرشەکانی لەناوخاکی سوریاوە بۆ تورکیا. هەروەك چۆن دەکرێت خاکی سوریا بۆ زیانگەیاندن بەخۆرئاوا و باشوری تورکیا بقۆزێتەوە، بەمەش جەنگەکەی نزیکتردەکاتەوە، لە تورك گەلی ئەنادۆڵی ناوەڕست.

هاوکات پەکەکە تێدەکۆشێت، تا ناوچە کوردییەکانی سوریا هەڵکەوتو لە هێڵی سنوری عێراق و تورکیا کۆنترۆڵبکات، تابتوانێت بەسانایی چەك و تەقەمەنی بەرەو بنکە سەرەکییەکانی خۆی لەقەندیل بگوازێتەوە. بەدڵنیاییەوە ئەوێ واتە هێڵە سنورییەکان دەبێتە خاڵێکی کلیلی، گەر هاتو رژێمی ئەسەد بەرەو داڕوخان و لەدەستدانی کۆنترۆڵ بوویەوە و توانای سەرچاوە و گەنجینە سەربازییەکانی لەدەستدا. هاوکات ئەگەرێکی گەورە لەگۆڕێدایە، کە چەکە سەنگینەکانی رژێم رێگەیان بۆ بکرێتەوە بۆ باکوری سوریا و لەوێشەوە لەناوچە سنورییەکانەوە بگەنە دەست گەریلاکانی پەکەکە، هەروەها پەکەکە سەرەداوێکی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێراندا

هێشتوەتەوە. لەئێستادا تاران وردە جەنگ و کەم کەم تەقوتۆقێك لەدژ یەکێکی تر لە ڕەوتەکانی سەر بە پەکەکە سەرقاڵبووە، ئەم ڕەوتە کوردانی ئێران ناسراو بە پارتی ژیانی ئازاد (پژاك)ن.

پژاك ساڵانێك پێش ڕاپەڕینی خەڵکی سوریا دەستیان بەجموجوڵ و چالاکی کردوە. لە ساڵی 2011دا سوپای پاسدارانی ئێران هێرشێکی بەرفراوانیان دژ بە پژاك دەستپێکرد. لە سێپتێمبەری ساڵی 2011دا پاش ئەوەی لەسەر دۆسیەی سوریا هەریەك لە ئێران و تورکیا بەتەواوی لێکدابڕان، ئیدی پژاك لە خاکی هەرێمی کوردستانی عێراق کشانەوەی خۆیان دەستپێکرد. لەوکاتەی تەلەفزیۆنی ئێرانی رایگەیاند، کە "پژاکەکان خۆیان رادەستی سوپای ئێرانی کردوەتەوە"، بەڵام سەرچاوەکانی تورکیا رایانگەیاند، کە "بنکەی سەرەکی پژاك لە قەندیلدایە و لەوی بوونیان هەیە. بەمەش کێبەرکی و ململانێی ئێران و پژاك پەڕاگەندە و پەرتەوازەکراوە. لە ئۆگەستی ساڵی 2012دا (بوڵند ئارنیکی) جێگری سەرۆك وەزیرانی تورکیا رایگەیاند، کە "بنکەگەلێکی پەکەکە براونەتە ناوخاکی ئێران و لەشوێنی پژاك جێگیرکراون".

هەر ئەم بنکانە سودیان لێوەرگیرا بۆ دەستێکی هێرشی پەکەکە بۆسەر باشوری خۆرهەڵاتی تورکیا. لەئاکامدا توانیان شارۆچکەی سمیندەلی لەمانگی جولایدا

کۆنترۆڵبکەن. ئێران نکۆڵی لە بانگەشەیەکی وەها دەکات. هەرچەندە ڕێبەرانی پەکەکە جۆرێك لێکتێگەیشتن لەنێوان ڕێکخراوەکەیان و تاران ئاماژە پێدەکەن.

هاوکات بەهۆی دەستگیرکرانی چەند شەڕوانێکی پەکەکەوە لە تورکیا ئەم بانگەشەیە دوپاتکرایەوە. لەراستیدا ڕێی تێدەچێت ئێران پەکەکە بەکاربهێنێت بۆ مەبەستی ڕوبەڕوبوونەوەی بەرژەوەندییەکانی تورکیاو لێرەشەوە ناوەندێك دروست بێت لە هەماهەنگی نێوان پەیەدەو ڕژێمی ئەسەد، کە ئێران بۆخۆی خواستی مانەوەی ئەسەدی هەیە. لەوکاتەوەی شکستی ئاشتی نێوان پەکەکە و تورکیا قسەی لەسەردەکرێت. پەکەکە سورە لەسەر خولێکی نوێی بەرگریکردن لەچوارچێوەی تورکیا، یان هەر ناوچەیەکی تر لەهەرێمەکەدا. بەتایبەت ئەم نیازە کاتێك دێت کە راپەڕینی سوریا دەستیپێکردوە، رەوشەکەش لە بەرژەوەندی تاکتیکی پەکەکەدایە. پەکەکەش خۆی بەخاوەنی خەباتی رزگاریخوازی لە خۆرئاوای کوردستاندا دەزانێت. هاوکات خۆی بە تایبەتمەندی دۆزی کوردانی هەرێمەکە لە قەڵەمدەدات. ئەمەش بواری کردەوە کە خەباتی چەکداریی خۆی لەتورکیادا بەرەو گوڕو تین بەرێت.

گەر پەکەکە چالاکییە چەکدارییەکانی راوەستێنێت، وەك ئەوە وایە هەلی بەرگریکردنی لەخواستی کوردان و کاریگەرییەکانی لەسەر دۆزی کورد بوەستێنێت.

هەربۆیە ئەم رەوشە مەترسی هەڵایسانی جەنگێك لەلایەن پەکەکەوە دەکات، گەر هیچ هۆکارێکیش بۆ ئەو جەنگە نەبێت. لەراستیدا لەوکاتەوە کە (ئۆجەلان) قۆڵبەستکراوە، پەکەکە وەك پاڵەوانێکی دۆزی کوردان مەیدانەکەی پێچۆڵکراوە بۆ بارزانی و حکومەتی هەرێمی کوردستان، چونکە ئەوان نمونەیەکی سەرکەوتویان لە ئۆتۆنۆمی و خۆبەڕێوبەری کورددا نیشانداوە. هەرێم ئێستا لەژێر سەرۆکایەتی مەسعود بارزانییە، کە لەهەمانکاتدا رێبەری پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقدایە.

ئەم هێزە مێژویەکی لە ململانێ و جەنگ لەگەڵ پەکەکەدا هەیە. دیارە کە جەنگی دوولایەن لەسەر دەستگرتن و کاریگەریی نیشاندانی زێدەتر بووە بەسەر کۆمەڵگەی کوردیدا. لە نەوەدەکاندا پارتی بەشێوەیەکی سەرکەوتوانە هەوڵیدا تا گەریلاکانی پەکەکە لەباکوری عێراقدا وەدەرنێت. ئەمەش لەرێگەی هێزی چەکدارییەوە بەڕێوەدەچوو. ئێستاش بارزانی لەهەوڵی هاوپەیمانی بێ چەندوچوونە لەگەڵ تورکیا. مەبەستی ئەم هەماهەنگیەش بەدەستهێنانی پشتیوانی و نیازی دیبلۆماسی خۆیەتی لەبەرامبەر گرفتەکانیدا لەگەڵ بەغداد.

لەپایزی ساڵی 2012دا بارزانی بۆ کۆنگرەی پارتی داد و گەشەپێدان (ئاکپارتی) بانگهێشتکرا. ئەو سەردانەی

بارزانی لەروی میدیاییەوە گرنگی ئەوتۆی پێدرا، لەهەمانکاتدا بارزانی دورەپەرێز بوو لە پارتی ئاشتی و دیموکراتی (بەدەپە)، کە پارتێکی سەرەکی کوردییە لە تورکیا و زۆرجار هاوسۆزی بۆ پەکەکە دەنوێنێت. هاوکات لەئۆگەستی ساڵی 2012 (داود ئۆغلۆ)ی وەزیری دەرەوەی تورکیا سەردانی شاری کەرکوکی کرد، کە ناوچەی جێناکۆکی نێوان کوردستان و بەغدادە.

ئەمەش تەنها لەبەر رق و تورەیی بەغداد بوو. هاوکات کوردانی تورکیاش خزانە ناو کێبرکێیەکی گەورەتر لەنێوان پەکەکە و هەرێمی کوردستان. چەند پەکەکە خواستی لەسەر ئەجێندای خەباتی خۆی لە سوریا هەیە، دروست هەرێمی کوردستانیش بەهەمان ئەندازە روبەڕوی ئەجێندای پەکەکە وەستاوەتەوە. دەستی هەرێمی کوردستان بۆ دەرخستنی ئەجێنداکانی بریتییە لە ئەنەکەسە. ستراتیژی هەرێم شوێنکردنەوەی ئەنەکەسەیە لە بەڕێوبەرایەتییەکی بنکەفراوان و مامەڵەیەکی ئاشتی لەگەڵ پەیەدەدا. ئەم ستراتیژە دەکرێت بەهاندان و پشتیوانی تورکیا بەردەوامبێت. ئەنەکەسە، لەگەڵ بوونی دوژمنایەتی کەسی هەندێك لە رێبەرانی و دابەشبوونێکی ناوخۆیی گەورە لەگەڵ پەیەدەدا، بەڵام هیچ هەڵبژاردنێکی تری لەبەردەمدا نییە، جگەلەوەی شان بۆ بەشداری دەسەڵات لەگەڵ پەیەدەدا شلبکات.

ئەوەی ئەم واقیعەی سەپاندوە، ئەوەیە کە پەیەدە چەکدارە و باڵادەستیشە لەناوچەکەدا. هاوکات ڕێککەوتنی هەولێر و ئاشتبوونەوەی گشتی کە واژۆکرا، باشترین دەرفەتبوو کە شەرعییەتیدا بە پەیەدە وەك هێزێکی شەرعی و فەرمی لە گۆڕەپانەکەدا. ئەمە باشترین دەستکەوتێك بووە، بۆ کوردانی سوریا کە لەژێر بەرەی کوردانی یەکگرتو کاربکەن، بەڵام ئەوەی دەمێنێتەوە ئەوەیە، کە ئایا پەیەدە دەیەوێ (ئەنەکەسە) وەك بەشدارێك لە بەڕێوبردندا رۆڵی کارای خۆی ببینێت؟ پەیەدە لەئێستادا دەیەوێت رەوشەکە بەجۆرێك بێت، کە بەرژەوەندییەکانی کوردی سوریا و هاوکات پەیوەستەگییەکانی لەگەڵ پەکەکەدا هاوسەنگ رابگرێت و سستی نواندن لەبڕیارەکاندا بکات. پەکەکەش نایەوێت رەوشەکە لە کوردانی سوریا تێکبدات و بیانوبدات بەدەست ئەرتەشی تورکیاوە، تا دەستوەربدەنە ناوچەکەیان لەسوریا. هاوکات پێویستیشە پەیەدە خۆی لەگەڵ (ئەنەکەسە) بگونجێنێت لەپێناو پاراستنی رۆحی یەکێتی و یەکبووندا، بەڵام بە ڕێگەیەك کە ئەنجومەنی باڵای کوردی ناکارا و (ئەنەکەسە)ش هێزێکی بێ چەك و دەست بێت.

سوریای پەرتکراو
باڵانسی هێزەکان

نوسینی: جۆناتان سپایر

ئەمڕۆ واقیعی سوریا خۆی لە سێ کیانی دیاریکراودا دەبینێتەوە، هەریەك لەم سێ قەوارەیەش بریتین لە: خودی رژێمی ئەسەد، کە هەموو هەوڵەکانی خۆی لەپێناو هێشتنەوەیدایە و لەو پێناوەشدا دابەشبوونی ناوخۆیی وەك چەکێك بۆ پاراستنی خۆی خستوەتە گەڕ. قەوارە و قەڵەمڕەوی دووەم، بریتییە لەو شوێنە کۆنترۆڵکراوانەی کە لەژێر چنگی یاخیبواندایە. لەم ناوچەیەدا هیچ دەسەڵاتێکی ناوەندی بوونی نییە. جیا لەوەش ناوچەکە لەلایەن میلیشیاگەلێکی جیاجیا و پەرتەوە کۆنترۆڵکراوە. قەڵەمڕەوی سێهەم، زۆربەی زۆری کوردانی باکوری خۆرهەڵاتی وڵاتی لەخۆگرتوە. ئەم ناوچەیە لەژێر کۆنترۆڵی پارتی یەکێتی دیموکرات (پەیەدە) دایە، ئەوانیش بریتین لە موتوربەی پەکەکە لە خاکی سوریادا. ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوەی خەملین و چێبوونی ئەم رەوشەیە و کاریگەریی سەر داهاتوی سوریا دەهێنێتەپێش باس. وەك دەزانرێ رەوشی شەڕی ناوخۆی سوریا پێدەنێتە پێنجەم ساڵیەوە و هیچ ئاسۆیەکی نزیك بۆ سەرکەوتن، یان شکستی یەکێك لەلایەنەکان لەگۆڕێدا نییە. رەوش و رەونەقی سەربازی گەیشتوەتە بنبەست و ئاکامەکەی خۆی لە سوریای ئەمڕۆدا دەبینێتەوە، کە دابەشبوونی سوریا بۆ سی قەڵەمڕەوی جیا بووەتە دیفاکتۆ. هەریەك لەوانەش خاوەنی هێز و جوڵەی بەرگرییە لە مانەوەی خۆی دژ بە ئەوانی دی.

لەو لێکۆڵینەوەیەدا دەوەستین لەسەر چۆنیەتی خەملینی لێکترازانەکان و چێبوونی ئەم دیفاکتۆیەی

سوریا. هاوکات تیشکدەخەینە سەر دەوڵەتی ئێستا و شێوازی مامەڵەی لەگەڵ هەریەك لە قەڵەمڕەوە جیاجیاکاندا، هەروەها باس لە ئەگەرەکانی ئەنجامێکی بەرایی دەکەین، لە پێکدادانەکانی سوریا و هەوڵدان بۆ یەکخستنەوی سوریا، یاخود هێشتنەوەی سوریا بەمجۆرەی ئێستاو جێگرکردنی هەریەك لەو کیانانە دەبنە دیفاکتۆ و وەك نیمچە دەوڵەتێك دەناسرێن.

دابەشبوونی سوریا چۆن رویدا؟

سەرهەڵدانی رەوشی دابەشبوونەکە بەپلەی یەکەم ستراتیژی ئەسەد لەمەڕ دۆخی خەتەرناکی سوریا و خۆی لە کاردانەوەی رژێمەکەدا دەبینێتەوە سەبارەت بە رەوشی ساڵی 2012، لە کۆتایی 2011دا شۆڕش لەسوریادا لەناو یاخیبوونێکی مەدەنییانەی بەرینەوە گوازرابوویەوە بۆ شۆڕشێکی چەکداری بەرفراوان دژ بەڕژێمی ئەسەد. ئەوەش لەبەر دڕندەیی رژێم و کاردانەوەی دڵڕەقانەی رژێم بوو، دژ بە خۆپیشاندانی مەدەنیانەی خەڵك لەسوریا. کاردانەوەکانی رژێم نەبوونە هۆی داکشان و سستکردنی ئۆپۆزسیۆن، بەڵکو سەریانکێشا بۆ چێبوونی گروپگەلێکی چەکدار، کە لە سەرەتادا مەبەستیان بوو بەرگری لە خەڵکی خۆپیشاندەر بکەن1، بەڵام دواتر ئەم گروپە چەکدارانە دەستیانکرد، بە بەڕێوبردنی چالاکیگەلێکی چەکداری و سەربەخۆخوازانە دژ بە رژێم و هێزە چەکدارییەکانی ئەسەد2. رژێم لە سەرەتاوە ویستی هەموو بەشەکانی وڵات لەچنگی یاخیبووان

دەربهێنێت، بەڵام تائێستاش نەیتوانی ژمارەی پێویست لە یەکەی سەربازی کۆبکاتەوە، تا بیانخاتە ویژەی هەڵگەڕاوەکانەوە.

هەربۆیە بەشە دابڕاوەکان بەزوویی بوونە سوپەر و سەنگەری مانەوەی هەڵگەڕاوەکان لەباکور و لەنزیك هێڵی سنوری وڵاتەکەی لەگەڵ تورکیا، لە دەستپێکی کۆتاییەکانی ساڵی 2001دا ئۆپۆزسیۆن و سوپای ئازادی سوریا دەستیانکرد، بە کۆنترۆڵکردنی ناوچەگەلێك و دەستیانگرت بەسەر چەند شار و شارۆچکەیەکیان لە پارێزگای ئەدلەب، لە مانگی یەکی ساڵی 2012یشدا توانیان زەبەدانی کۆنترۆڵبکەن، هەرلەهەمان مانگدا رژێم دومای لە نزیك دیمەشق لەدەستدا. هاوکات توانیان بەشێکی بەرین لە شاری حەما بۆماوەی چەند مانگێك داگیربکەن. هاوکات توانیان بەشێوەیەکی لاوەکی دەستبگرن بەسەر چەند گەڕەکێك لە شاری دیمەشقدا3.

بەڵام ئەسەد دیسان زەبری خۆی وەشاندەوە، لەسەرەتاوە هەوڵێکی چڕوپڕ و هەمەلایەنی دا، تا ئەو ناوچانە بهێنێتەوە ژێر رکێفی خۆی لە کۆتایی زستانی ساڵانی 2011 بۆ 2012دا، لەمانگی دووی ساڵی 2012دا دژە هێرشێکی دەستپێکرد و لەسەرەتاوە توانی دوما بگرێتەوە، پاشان بەرەو حەمس کەوتەڕێ، لە ئەدلەبدا رژێم سەختگیرییەکانی نەما و هێوربوویەوە، ئەوە لەکاتێکدا بوو کە سکرتێری پێشوی نەتەوەیەکگرتوەکان کۆفی ئەنان کەوتبووە نێوان و ئاگربەستی هێنایە گۆڕێ رەوشەکە تا بەهاری ساڵی 2012 شوێنی خۆی گرتوو مایەوە4.

تاکتیکی دژە هێرش و مامەڵەی رژێم لەگەڵ نەیارانیدا تایبەتمەندبوو بە خوێنڕێژی و دڕندەیی. رێکخراوی مافەکانی مرۆڤ (هیومان رایتس ووچ) لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانیدا ئاشکرایدەکات، کە تەنها لە 22ی مایۆ تا 6ی ئەپڕێلی ساڵی 2012 ، کوژراوەکان 95 هاووڵاتی و برینداەکان بەسەدان کەسبوون تەنها لە شاری ئەدلەبدا. ئەوەش لەکاتێکدا بووە کە پیادە و زرێپۆشەکانی سوریا گوزەریانکردوە بەناو شارۆچکەکانی وەك سەرەقیب، تەفتاناز، حەزانا و کیلی دا5.

بەمشێوەیە هەمان نەزمی توڕەیی و تۆڵەسەندنەوە لەسەرانسەری کیشوەر و لەو شوێنانەی کە لە راپەڕینەوە گلابوون رویدا. لەوانە لە (حەمس، حەما، ئەدلەب، دێریزور و درە، دومای نزیك دیمەشق). بەمجۆرە هەوڵی رێککەوتن لەگەڵ رژێمدا بوویە هۆی بەکارهێنانی کۆپتەر و زرێپۆش، کوشتن و دەستگیرکردن و بێسەروشوێنکردنی هاووڵاتیانی مەدەنی، لەهەمانکاتدا ئەوەش ئاشکرابوو کە رژێم خاوەنی توانایەك نەبوو کە بتوانێت بۆ هەمیشەی شوێنەکان کۆنترۆڵبکات، لەژێر زەبری خۆیدا بیانهێڵێتەوە.

هەربۆیە جەنگاوەر و شۆڕشگێرەکان فێری ئەوەبوون پێش ئەوەی رژێم بگاتە سەریان شوێنەکانیان چۆڵدەکرد. هەربۆیە تۆڵەی رژێم تەنیا بەرۆکی خەڵکی مەدەنی دەگرت. هەربۆیە هەر کە ژمارەی سنورداری هێزەکانی رژێم لەهەر جێگەیەك دوردەکەوتنەوە راستەوخۆ دوبارە راپەڕین و سەرهەڵدان دەستیپێدەکردەوە6.

بەمجۆرە شکستی دژە هێرشەکانی مانگی ئازار و بەهاری ساڵی 2012و ئاگربەستەکەی (کۆفی ئەنان) هێشتنەوەی رژێمی لەم دۆخە ناهەموارەدا لێکەوتەوە. داهات و ژیانی سەربازەکان لە بەهەدەردانداية تەنها لەپێناو کۆنترۆڵکردنی تەواوی وڵات لەچنگی خۆیاندا. لەدێهاتنشینە سوننییەکانی باکوری خۆرئاوادا، رژێم دژی ئۆپۆزسیۆنی جەماوەری فەرمانبەردار بوو، ئەمە لەماوەی مانگی حەوت و هەشتی ساڵی 2012دا بوو. بۆیە رژێم سەرلەنوی هێزەکانی خۆی رێکخستەوە و لەم میانەدا دەستبەرداری بەشێکی بەرین لە قەڵەمڕەوی خۆی بوو لە باکور و خۆرهەڵاتی وڵاتدا، هەموو ئەو شوێنانە چۆڵکران بۆ نەیارەکانی و لەبەرامبەردا هێڵێکی بەرگری بەهێزی لەروی باشوری وڵاتدا دامەزراند. هاوکات لە تەموزی ساڵی 2012دا رژێم هێزەکانی خۆی لە باکوری خۆرهەڵاتدا کشاندەوە، هەموو ئەو ناوچە کوردنشینانە بەشێوەیەکی خێرا بە هێزەکانی پەیەدە پڕکرانەوە7.

پەیەدە بانگەشەی ئەوەی دەکرد، نە لەگەڵ رژێمدایە و نە لەگەڵ یاخیبوواندا. هەربۆیە دەوڵەت توانی درێژە بەدەسەڵاتی خۆی لە شارەکانی حەسەکە و بەشێکی زۆر لەناوچەی قامیشلۆ بدات، هەموو ئەمانە گەمارۆدرابوون بەهێزەکانی پەیەدەی کوردی. زیاتر لە خۆرئاواش رژێم دەستبەرداری ناوچە دێهاتییەکانی رقە و ئەدلەب و پارێزگای حەلەب ببوو بۆ یاخیبووان.

ئەم ستراتیژەی رژێم وەك وتەبێژەکەیان تیشکی خستەسەر واتایی دەستبەرداربوون و زەمینەسازی

نەبوو بۆ پەرتبوونی وڵات، چونکە رژێم گەرەکی بوو بەم سیاسەتە کۆنترۆڵی شارە سەرەکییەکان و رێگە سەرەکییەکان لەدەستنەدات، بەمپێیەش دەستبەرداری ناوچە دورە دەستەکان بوو.

ئەوە راستە، چونکە جگە لە شاری رقە، هیچ شارێکی سەرەکی تر نەکەوەتە ناو ئەو ستراتیژی دەستبەرداربوونەوە. هەرچەند بارەگا و سەربازگە و هێزی رژێم پەرتەوازە ببوون و گەمارۆدرابوون، هاوکات هێندە هێزیان هەبوو بەرگری لەخۆیان بکەن و دەسەڵاتیان بەسەر دەرەوەی خۆیاندا نەدەشکا و زۆرجاریش لەرێگەی ئاسمانییەوە تفاق و پێویستییان بۆ دەبرا.

بەمجۆرە رەگەزە جۆر بەجۆرەکانی ئۆپۆزسیۆن بوونە سەردار و فەرمانبەردار لە خۆرهەڵات و باکوری خۆرئاوای وڵات. ئیدی لەپشت ناوچەکانی کۆنترۆڵی رژێمەوە هەوڵە سەرەتاییەکان بۆ دامەزراندنی ئیدارەی ناوچەکە سەریهەڵدا. لەراستیدا ئەم تاکتیکەی رژێم لەنیوەی دووەمی ساڵی 2012 وە ئاشکرابوو، کە خۆی دەبینێتەوە لەدیفاکتۆی دابەشبوونی ناوچەکە.

رژێم لە هەوڵەکانیدا، بۆ لاوازکردنی نەیارانی پشتیبەست بە بۆردومانی هەوایی و بۆمبی پلاستیکی، بۆ ئەم مەبەستەش بەبی جیاوازی ناوچەکانی دەرەوەی دەسەڵاتی کردبووە ئامانج. لە هاوینی ساڵی 2012، لایەنەکان بگرەو بەردە و شەڕیان لەسەر کۆنترۆڵکردنی زۆرترین ناوچە و لەسەر لاوازکردنی قەڵەمڕەوی رژێم

بوو، بەمشێوەیە سی کیانی سەربەخۆ لەناوخاکی سوریادا دامەزرا. هەڵگەڕاوە سوننیەکان لەشەڕدابوون، لەگەڵ هەریەك لە دووکیانەکەی تر کە رژێم و پەیەدە بوون8.

کوردەکان، وەك کیانێك گەرەکیانبوو خۆیان لە دورەپەرێزی جەنگەکانەوە راگرن. لێرەدا رەوشی هەریەك لە قەڵەمڕەوی ئەم کیانانە لەپێشچاو گیراوە و خراوەتەرو. قەڵەمڕەوی یەکەم، هەمان سیستم و حوکمڕانی پێشو، کە بەشار ئەسەد دەیبرد بەڕێوە بەهەمان شێوازی سیاسەت لە دەستپێکی راپەڕینەکانەوە ئیدارەی دەکات. ئەوەش بەپێچەوانەی هەموو ئەو تێڕوانینانەوەی کە پێیانوابوو رژێم دەڕوخێت، هەرچەند چەند دابەشبوونێك رویداوە لە هەندێك لە دەسەڵاتداری رژێمدا. تا نوسینی ئەم بابەتەش رژێم توانیویەتی ناوچە کەناراویەکانی خۆرئاوا کۆنترۆڵبکات، لەکشاندایە بەرەو لازقییە، حەما و پارێزگای حەمس.

شاری دیمەشق و زۆرینەی دەوروبەریشی و رێگاکانی پەیوەندی نێوان ئەو شارانە بە جۆرێکە کە خاوەنداریەتی 40% تێکڕای خاکی سوریای داوەتە رژێمی بەشار ئەسەد9. هاوکات رژێم هەموو پارچەکانی پارێزگای پایتەختی کۆنترۆڵکردوە، تەنها شارۆچکەی رەقە نەبێت لە دەرەوەی هەیمەنەی میریدایە، لەژێر کۆنترۆڵی موجاهیدیندایە. هاوکات شاری حەلەبیش لەژێر بگرەوبەردەی لایەنە ناکۆکەکاندایە. لەراستیدا ئەوە هەڵەتێگەیشتنە کەوا دابنێین ئەسەد سوریای لەساڵی 2013دا کۆنترۆڵکردوە. ئەم کۆنترۆڵکردنە جیاوازە لەو

هەیمەنەیەی کە لەپێش ساڵی 2011دا هەیبوو، ئێستا هێزە جۆربەجۆرەکان و لینکەکانی ئێران لە سوریا پێکەوە شەڕەکە بەڕێوەدەبەن و کۆنترۆڵکردنەکە درێژەپێدەدەن، لەبەرئەوە ئەمە پرسێکی قوڵ و جدیە، بڵێین ئایا بەشار بەتەنها خۆی بەرپرس و بەرگوزارکەری پڕۆسەی جەنگ و دەستکەوتەکانی خۆیەتی، چونکە ئاشکرایە کە هەندێك لە کەسایەتییە ناسراوە ئێرانییەکان راستەخۆ سەرپەرشتی و سەرکۆنەی نەیارانی رژێم دەکەن و بەرپرسن لە جەنگەکان، لەبەرئەوە ئەگەرێکی جدییە کە ئێرانییەکان لە هەوڵ و هیمەتێکی بەرچاودان لەبەڕێوبردنی جەنگەکاندا لەناو خاکی سوریا. ئەوە رونە کە ئیتر هەوڵەکانی جەنگی ئەسەد تەنها نین و لەچوارچێوەی هێزێکی تایبەتی سوریا (شەبیحە) شێوە سەربازییەکاندا لەبەرامبەر نەیارانی وەستاوە، لە دەستپێکی ساڵی 2012دا ئەو هێزانە هێندەی پێویست نەبوون، بۆ تێکشکاندنی یاخیبووان. کورت و پوخت ئەسەد هێند یەکەی باوەڕپێکراوی نەبوو بۆ بڵاوەپێکردنی هێزەکانی دژ بە نەیارەکانی. هەربۆیە ئێران بەنوێنەرایەتی و لەجیاتی رژێم هێزێکی فراوانی خۆی و بەهاوکاری هاوپەیمانەکانی لەوانە (حزبوڵڵا) لەناو خاکی سوریادا هاوکاری جەنگەکەی بەشار ئەسەدیان گرتەدەست10.

هەر لەدەستپێکی راپەڕینەکانەوە شوێن پەنجەی ئێران لەنەخشی بەرگریکردن لە ئەسەد بە تەواوی ئاشکرابوو، هاوکات رەونەقی شێوە سەربازیانەی لەناو سوپای سوریادا زیاتر چاند. 11. پاش سەردانێکی (حەسەن

نەسروڵڵا)ی ڕێبەری حزبوڵای لوبنانی بۆ ئێران لە ئەپریلی ساڵی 2013دا، ئیدی رادەی ئامادەیی و بوونی (حزبوڵڵا) لەناوچە کۆنترۆڵکراوەکانی رژێمدا زیاتر نومایان بوو. گروپە لوبنانییەکان بەشداربوون، لە روبەڕوبوونەوە گرنگەکانی هێنانەوە ژێر رکێفی گەڕەکەکانی خالدیە و قوسەیر لە شاری حمس. هاوکات لەناو دیمەشقدا هێزەکانی (حزبوڵڵا) بوونیان هەیە، بەگوێرەی هەندێك لە گوزارشتەکانیش لە حەلەبیشدا بارەگا و بنکەی تایبەت بەخۆیان هەیە12. ئەوان لەهەرکاتێکدا نزیکەی 10,000 هێزی شەڕکەریان لەناوخاکی سوریادا هەبووە. خودی هێزەکانی حەرەسی سەوری لە سوریادا بوونیان هەیە.

هاوکات شارەزا سەربازی و سیاسییەکانی ئێرانیش لە یەکەمین رۆژی رودانی سەرهەڵدانەکانەوە لەناو سوریادا هاتونەتە گۆ و بوونیان هەبووە13. بەمجۆرە هەریەك لە حزبوڵڵا و ئێرانییەکان بەشدارن لەدروستکردنی هێزە شێوە سەربازییەکانی سوریادا کە رێکخراو و راهێنراون، بەناوی هێزەکانی بەرگری نیشتیمانییەوە ناودەبرێن. ئەوە هەوڵێکیش بوو بۆ رێکخستن و سازدانی رێژەیەکی زۆر لە عەلەوییە هەوادارەکانی رژێم کە بەشێوازێکی نارێك و پێك رێکخرابوون، مەبەست لەوەش سازدانیان بوو، وەك هێزێکی ئامادە و رێکخراو. سەرەتا لە دەستپێکی ساڵی 2013دا ئەم هێزانە بڵاوکرانەوە. گروپە شێوە سەربازییەکانی شیعەی عێراقی وەك کەتیبەی ئەهلی حەق و حزبوڵڵا لەناوخاکی سوریادا چالاك و

گورج بوون14. لەراستیدا عێراق رۆڵێکی ئێجگار زیندوی گێڕا لە زەمینەسازی بۆ گواستنەوەی چەك و چۆڵی ئێرانییەکان لەوێوە بۆ ناو خاکی سوریا15.

لەروی رەوشی ژیانەوە رژێم توانیویەتی لەوشوێنانەی، کە لەژێر کۆنترۆڵیدان خزمەتگوزارییە گشتییەکان بهێڵێتەوە و ژیان بەشێوەیەکی ئاسایی درێژەپێبدەن، هەروەها دەزگای هەواڵگری رژێم بە بەهێزی و بێکەموکوڕی ماوەتەوە و رایەڵەکانی لەناو هاوولاتیاندا پاراستوە و تائێستاش بەردەوامە. ئەوە سەرەڕای ئەوەی راپۆرتگەلێکی زۆر و زەوەند پێشبینی ئەوە دەکەن، کە دراوی پاشەکەوتکراو لە گەنجینەکانی ئەسەددا خۆیان لە کەموکورتی و لاوازی دەدەن، بەڵام ئەوەش رونە، کە هێڵی ئیعتبار و دڵنیایی ئێران کۆمەکییەکی باشی ئەو رژێمە دەکات، ئەمەش لە داهاتویەکی پێشبینیکراودایە. داکشان و شکستی دراوی سوریش بووتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئابوری، هەرچەندە تاوەکو ئێستا ئەو رەوشە بەسەر سوریادا نەهاتوە.

جون سفاکیاناکیس، گەورە بەرپرس و پلاندانەری سەرمایەگوزاری لە MASIC کە کۆمپانیایەکی بەرهەمهێنانە و بارەگای سەرەکی لە شاری ریازە. لەم دواییانەدا پێشبینی بۆ رۆژنامەی (بلومبیرگ نیوز) کردبوو. بۆ نمونە ئاماژەیدابوو بەوەی، کە دراو بەردەوام لە داکشاندایە، هەڵاوسانیش هەڵدەکشێت و بە گەمارۆی داسەپاویش یەدەگی بیانی وڵات وردەوردە لەناودەچێت15.

بەڵام تائێستا ئەم تەنگژانە بەرۆکی وڵاتی نەگرتوە، وادیارەکە هۆکاری رونەدانی ئەم پێشبینیانە تاوەکو ئێستا پەیوەستە بە پشکی ئێرانییەکانەوە لە روبەڕوبوونەوەی قەیرانەکانی سوریادا. تاڕادەیەك بە سەنتەرکردن و ئابوری بندەستی کاتی شەڕ بۆ رژێمەکەی ئەسەد نەبووەتە بابەتێکی کێشەئامێز. رژێم درێژەدەدات بەشێوازی کارکردنی خۆی و پاساویش بۆ سروشتی سەرکوتکەرانە بەوە دەهێنێتەوە، کە دەیان ساڵە لەگەڵ رژێمی ئیسرائیلدا لە جەنگدایە.

لەبەرئەوە میکانیزمەکانی دابەشکردن و سەرکوتی بەپەلە و هەستیار، لەهەرکاتێکدا دژ بە نەیاران لەگۆڕێدایە و ئامادەیە، بەتایبەت لەوشوێنانەی کە دەسەڵاتیان بەسەردا دەشکێت. بەدڵنیاییەوە ئەو بەشەی سوریا کە لەلایەن رژێمی ئەسەدەوە کۆنترۆڵکراوە ئابورییەکی سەرکەوتوی لەم هەلومەرجەی ئێستادا چنگناکەوێت17، چونکە بەرهەمی ناوخۆی سوریا لە دەستپێکی ساڵی 2011وە تائێستا 50% دابەزیوە، بەڵام وانازانرێت لە داهاتویەکی نزیکدا ئەم ئابوریە بەتەواوی بەزەویدا بدرێت.

ئەو ناوچانەی کە یاخیبووان دەستیانبەسەردا گرتون:

بەپێچەوانەی ئەو شوێنانەی کە لەلایەن رژێمەوە کۆنترۆڵکراون، ناوچەگەلی ژێر هەیمەنەی شۆڕشگێڕان لەژێر یەك فەرمانبەردار و یەك شێوە حوکمکردندا نین و یەکنەخراون. هەموو ئەو شوێنانەی دەرەوەی دەسەڵاتی

ڕژێم لەلایەن گروپ و پێڕی چەکداری جیاجیاوە و بە پەرتەوازەیی بەڕێوەدەبرێن. ئەو ناوچانەی کە شۆڕشگێڕان کۆنترۆڵیان کردوە، لە ئەبو کەمالی سنوری عێراقییەوە درێژدەبنەوە، تا سنوری تورکیا لە باکوری خۆرئاوای سوریا. زیاد لەوەش ناوچەیەکی گچکە تر لەباکوردا هەیە، کە سەر بەپارێزگای دەرعایە، لەوێ درێژدەبێتەوە بۆ دوما و زەبادیە، هاوشان بە سنوری ئیسرائیل و لوبنان کشاوە. دەسەڵاتداریەتی لەو ناوچانەدا سپێردراوە بە گروپە ئیسلامییە چەکدارەکانی پەیوەست بە ئیسلامی سەلەفی توندڕەو، شێوە بیرکردنەوەکانی سەر بەقوتابخانەی ئیخوان موسلمین. ئێستاش هێزە شۆڕشگێڕەکان لە دابەشبوونێکی دژواردان و هەموو ئەوانە لە بازنەی ڕێکخستن گەل و پێکهاتەی جیاوازدا لە کێبڕکێدان بۆ دەستبەسەراگرتن و کۆنترۆڵکردنی ناوچەکە.

بەگوێرەی هەڵسەنگاندن و سەرژمێرییەك تائێستا نزیکەی 1200 گروپی شەڕخوازو جۆراوجۆر دژ بە ڕژێمی ئەسەد بوونیان هەیە. ئەمانە میلیشیای شێوە چەکدارین و لە هەر ناوچەیەکی دیاریکراودا چەند سەد کەسێکیان لە دەور کۆبۆتەوە و ڕێبەری ناوچەی خۆیان دەکەن، یاخود ناوچەی وادا هەیە سەرکردەی فیوداڵ، یان هۆز، یاخود دینی هەزاران چەکداری لەگەڵدایە. لەسەروەختی ئاشوب و ڕاپەڕیندا ژمارەیەك لە هاوپەیمانیەتی و گۆڕانکاری لەناو میلیشیاکاندا رویدا، تاوەکو ئێستا گەورەترینی ئەوانە بەرەی ڕزگاریخوازی ئیسلامی سوریایە، کە هەیمەنەی گروپگەلی

ئایدیۆلۆژی ئیسلامی سوننی و شێوە بیرکردنەوەی ئیخوان موسلمینیان بەسەردا زاڵە. گروپە بنچینەییەکان ئەم گروپانە لەخۆدەگرن، لەوانە: گروپی تەوحید لە حەلەب، گروپی سەقور لەشام و فاروق بە هەمەچەشنە رواڵەتەکانییەوە، هەروەها گروپی ئیسلام کە کردەکانی لەناوچەی دیمەشقدا ئەنجامدەدات، تێکڕای ژمارەی چەکدار و شەڕکەری ئەم گروپانە خۆی دەدات لە 40 بۆ 50 هەزار جەنگاوەر، هەرچەند لەبەر چەند هۆکارێك سەختە بتوانین ژمارەیەکی ورد و دروست سەبارەت بە ژمارەی جەنگاوەران بەدەستەوە بدەین 18.

20 یەکەی سەرەکی بەجۆرێك لە جۆرەکان سەربە رێکخراو و بیرکردنەوەی خۆرئاوان: لەوانە ئەنجومەنی باڵای سەربازی، یاخود دەستەی گشتی هێزە چەکدار و شۆڕشگێڕەکان، ئەمەی دواییان لەژێر سەرکردایەتی جەنراڵی پێشوی سوپای سوریا (سەلیم ئیدریس)دایە. ئەوە بەرپرسە لە دابەشکردنی یارمەتییەکانی خۆرئاوا و کەنداو. لەسەر ئەم بنەمایە وەفاداری تەواویان بۆ کاری جدی شۆڕگێڕان نیشانداوە، مەبەستەکە بەرونی دامەزراندنی یەکەیەکی یەکگرتوی سەربازییە، کە لەژێر ئاڕاستەی سیاسەتی دەرەوەدابێت، بۆ ئەم مەبەستەش ئیدریس کۆمەکی هەموو ئەو هەوڵانە دەکات19. هاوکات چەند بەرەیەکی گچکەتر هەن، لەوانە ئەحفاد رەسوڵ، ئەسیفەت ئال شەمەل، هەندێکی تر بەهەمانشێوە لەگەڵ سوپاری رزگاریخوازی ئیسلامیدان. لەراستیدا تەواوی ئەو گروپانە و ئەو تیپ و بەرە سەربازیانە لەژێرکاریگەری

و بڕوای ئیسلامی سوننیدان، لەناو هەموانددا جۆری بیرکردنەوەی ئیخوان موسلمین لە بەهێزترینیانە 20. لەنێوان هەردوو هاوپەیمانییە ئیسلامییەکاندا هەرچەند هەوڵ بۆ یەکگرتن و یەکێتی هەبووە، بەڵام لەئێستادا بە تەواوەتی هەموو ئەو هەوڵانە شکستیانهێناوە. بێجگە لەوانە هێزە ئیسلامییە سەرەکییەکان لەوانە ئەندامانی پێشوی هێزە ئازادیخوازەکانی ئیسلامی سوریا لە 22ی نۆڤەمبەری ساڵی 2013 رایانگەیاند، کە پێکهاتەی هاوپەیمانییەتییەکی نوێیان بەناوی بەرەی ئیسلامییەوە دامەزراندوە 21.

ئەم بەرەیە لە بەهێزترین گروپ و رێکخستنەکانی سەرانسەری وڵات گردببوونەوە، کە گرنگترینیان (سوپای ئیسلام، سەقەری شام و لیوای تەوحید) بوون. ئەوەش کاتێك رویدا کە رژێم چەند ناوچەیەکی کۆنترۆڵکردبوویەوە و لە بەهێزیدابوون، لەبەرامبەردا ترسی ئەوەیان لێنیشت پەرتەوازەیی شۆڕشگێڕان ببێتە هۆی شکستی سەرانسەری نەیارانی رژێم، هەروەها دەستی سعودیە بەرونی لەپشت چێبوونی ئەم هاوپەیمانییەوە دیاربوو. هاوکات هاتنەدواوەی ئەمریکا لە گەمەکە، لە پشتیوانی شۆڕشگێڕان هێندەی تر ئەوانی لێك نزیککردەوە، لە بەرژەوەندییە هاوبەشەکانیان، کە خۆیان لەیەکبوون و ئەم هاوپەیمانییە دەبینییەوە، هەروەها نەیاریەتی خۆیان بۆ ئەنجومەنی سەربازی باڵا و سوپای ئازادی سوریا دەربڕی و بەتەواوی ئاشکرایانکرد پشت بەکۆمەك و پەیوەندی ئەمریکا نابەستن و خۆیان لێی دەتەکێننەوە.

بەرەی ئیسلامی سوریاش یەکێکی ترە لە هاوپەیمانییە بەهێزەکان لە مەیدانی سیاسی و خەباتی چەکداری سوریادا. ئەمانە گردبوونەوەیەکی توندی سەلەفییەکانە و شەڕکەرانیان خۆیان لە 20 هەزار سەرباز دەدەن. پێکهاتەی سەرەکییان میلیشیای ئەحراری شام پێکهێناوەو بەرەی ئیسلامی سوریا سەرۆکایەتی دەکەن. ئەمانە بەتەواوی سەلەفین و بانگەشەی دروستبوونی دەوڵەتێکی ئیسلامی لەسوریادا دەکەن، لەهەمانکاتدا ئەمانە هیچ لینکێکیان لەگەڵ قاعیدەدا نییە. بەتەواوی تەرکیزیان لەسەر رەوشی سوریایە و خۆیان لە بەزمورەزمی جیهادی نێونەتەوەیی بەدورگرتوە. هەربۆیە لەئێستادا ئەحراری شام پەیوەستن بە بەرەی ئیسلامی سوریاوە و لەئێستاشدا بوونیان لەگەڵ سوپای ئازادی سوریا و بەرەکەی تر نارۆشنە.

سێهەم گروپ لەناو رەوشی سوریادا بریتین لەو گروپانەی کە بەتەواوی لەگەڵ قاعیدەدان، ئەوانیش هاوپەیمانیەتی بەرەی نوسرە و دەوڵەتی ئیسلامین لە عێراق و سوریا (داعش). ئەمانەش هێزێکی سەرەکی و لەبارن بۆ روبەڕوبوونەوەی رژێم. ئەم هاوپەیمانیانە هەموو کات پێکەوە و بەسەرکەوتویی ناکەونە شەڕی نەیارەکەیانەوە، بەپێچەوانەوە جاری واهەیە پێکدادان لەناو خۆیاندا دروستدەبێت و لەئاکامدا کوژراو و بریندار لە هەردوولا دەکەوێتەوە، چونکە ئەم هێزانە لە گرەوی ئەوەدان زۆرترینی ناوچەکانی سوریا کۆنترۆڵبکەن و بوونی خۆیان بسەلمێنن.

شاری رەقە، تاوەکو ئێستا تەنیا ناوەندی شارە، کە لەدەستی شۆڕگێڕاندایە. ڕێکخراوەکانی سەر بەقاعیدە لەوانە دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش) توانیان پاش دەستەویەخەبوون لەگەڵ بەرەی ئازادیخوازی ئیسلامی و ئەنجومەنی باڵای سەربازی سوریا کۆنترۆڵی بکەن. هەربۆیە جەنگاوەرانی ئەفحادی رەسول لەئێستادا شارەکە دەبەن بەڕێوە، ئەوان بەشێکن لە دەوڵەتی ئیسلامی لە شام و عێراق. لەئێستادا دەنگی نارەزایی لەوشارەدا بوونی هەیە، ئەویش بەهۆی سەپاندنی توندڕەوانەی یاسای ئیسلامی بەسەر شارەکەدا، بەڵام وادیارە لەئێستادا شارەکە رەوشی ئارامی خۆی وەرگرتوە. ئەوە واتای ئەوە نییە، کە بڵێین گروپەکانی قاعیدە خاوەنی هێز و راماڵینی ئەوانی ترن، چونکە لەئێستادا گروپگەلی بەهێزی ترن هەن، کە بەتەرزی ئیخوانی بیردەکەنەوە. بۆنمونە گروپی تەوحید لە حەلەب، گروپی فاروق کە لە حەمس لەم دواییەدا خۆیان ڕێکخست، هەروەها لەباشوریش لە دەرعە و گەلێ لە خاڵە سنورییەکانی تورکیا و سوریایان کۆنترۆڵکردوە، لەئێستادا کێبڕکێ لەنێوان بەرە نەیارەکاندا لە گۆڕێدایە. پێشتریش پێکدادانی خوێناوی لەنێوانیاندا هاتۆتە ئاراوە. گروپی فاروق لەئێستادا دەستی تۆمەتی کوشتنی (ئەبو موحەمەد عەبسی) لە مانگی 12ی ساڵی 2012دا بۆ رادەکێشرێت22، چونکە گروپی فاروق لەگەڵ رێبەری جیهادی سوریا (ئەبو موحەمەد عەبسی)دا کەوتبووە پێکدادان23. ئەمەش لەسەر کۆنترۆڵکردنی دەروازەیەکی

سنوری نێوان تورکیا و سوریابوو، بەناوی باب ئەلحەوا. هاوکات بەرەی نوسرەش، کە لینکێکی سەر بەقاعیدەیە بەتەواوی نەیار و دوژمنی کەتیبەی فاروقە لە سوریادا. پێویستە جیاوازی ئایدیۆلۆژیش لەنێوان ئەم گروپانەدا لەپێشچاو بگیرێت، چونکە یاخیبوون و سەرهەڵدان لەناوچە هەژارنشین و دێهاتییەکانی سوریاوە، لەناو عەرەبە سوننییەکاندا دەرکەوت. ئەمڕۆ ئەو ناوچانە لەژێر حوکمی گروپی جۆراوجۆر و ڕێکخراوی ئایدیۆلۆژی لێك دورن، لە سوریادا گروپی ناسەلەفی شەڕکەریش هەن، بەڵام گروپی ئیسلامین و بڕوایان بە یاسای ئیسلامی هەیە، بۆ نمونە لە عەزەز و حەلەبدا بوونیان هەیە، فەرمانبەردارن وەك گروپی تەوحید، بەڵام ناتوانین بڵێین گروپی نائیسلامی کارا لە ناوچە ئازادکراوەکانی سوریادا هاتونەتە ئاراوە24.

هەربۆیە ستانداردی حوکمی بەشێوەیەکی گشتی پشتی بەستوەتە سەر بیرکردنەوەی ئەو گروپە ئیسلامیانە. بۆنمونە هەر گروپێکی جیهادی و هەر ڕێکخراوێك لە هەوڵی ئەوەدایە نەیارەکەی خۆی بە نەیارێکی دور لەخوا و گەندەڵ و خراپەکار وێنەبکێشێت. ئەوە ڕاستە تائێستا چەند جۆرێکی دزیکردن لەناو ئەو گروپانەدا رویداوە، هاوکات بەقاچاخبردن، بەکارهێنان، بازرگانی بەخواردن، پێداویستیە سەرەتاییەکان و شتومەك بۆ مەبەستی قازانج لەئێستادا لەناو ئەو گروپانەدا بوونی هەیە.

لەراستیدا حوکمی توندوتیژ و سەرکوتکاری سەلەفی هەرچەند زۆر نامۆیە بەدابونەریتی کۆمەڵگەی سوریا.

بۆیە لێرەو لەوی روی نارەزای لەبەرامبەر ئەم نەزمی حوکمڕانییە لەناو گەلدا دەبیسترێت، بەڵام راستییەکی تر هەیە، کە بوونی ئەوان لەسەرەتاوە پشتی بە توانای سەربازییان بەستبوو25. لەراستیدا نائارامی و پشێوی و کێبڕکی لەناوچە کۆنترۆڵکراوەکانی ژێرسایەی یاخیبوان بەهۆی تۆپبارانی هەوایی و شەڵم کوێرمی رژێمی ئەسەدەوە هێندەی تر رو لەخراپی بووە26. رژێم بە بەرنامە هەوڵدەدات بۆ دروستکردنی کۆسپ و لەبەردەم هەر هەوڵێك بۆ خزمەتگوزاری گشتی لەو ناوچانەدا. رژێم هێزی ئاسمانی تەواوی خۆی بەکاربردووە، بۆنمونە بۆردومانی خەستەخانەی گشتی لە شاری حەلەب لەوانە خەستەخانەی دار ئەلشیفا. هاوکات تەقاندنەوە و بۆردومانی تەواوی یەکە خۆراکی و نانەواخانەکان تا رێ لەبوونی خۆراکی پێویست بۆ هاوولاتیان بگرێت. بۆنمونە لە مانگی هەشتی ساڵی 2012دا، تەنها لەناوچەی حەلەب 10 نانەواخانە لەلایەن رژێمەوە بۆردومانکران 27.

بەمجۆرە لەئاکامی دابەشبوونی هێزە بەرهەڵستکارەکان و سیاسەتی شەڵم کوێرمی رژێم لە بۆردومانی ناوچەکەدا و هەوڵی داتەپینی ژێرخانی ئابوری ناوچە کۆنترۆڵکراوەکان، ئێستا زۆرترین پشێوی و بۆشایی یاسایی و پاشاگەردانی لەو ناوچانەدا دروستبووە. هەڵگەڕاوەکان لەوەدا کەمتەرخەمن هەوڵی هێوری و ئارامی بدەن. لەوەی سەرەوەدا ئەوە دەرکەوت، کە لە ئێستادا سوریا لە ناوچەکانی دەرەوەی رژێمی ئەسەددا ئەوە دەخوێنرێتەوە، کە پاشا گەردانییەو دەسەڵات لەژێر

دەستی خاوەن شەڕ و سەربازدایە و حوکمێکی مەدەنی و گشتی و دور لە بەرامەی ئایدیۆلۆژی و گروپ و بەرەکانی سیاسەت بەدیناکرێت.

قەڵەمڕەوی ژێر کۆنترۆڵی کورد:

سێهەم گرنگترین ناوچە کە لە دەرەوەی دەسەڵاتی رژێمدایە، کورد دەستی بەسەردا گرتوە، ئەویش دەکەوێتە باکوری خۆرهەڵاتی وڵاتەوە. قەڵەمڕەوی کورد لەسواتەوە کە سنوری سوریا و عێراقە درێژدەبێتەوە تا سەرێکانی (رەئسولعەین)، لەوێ کەمێك هاوشانی سنوری تورکیا درێژدەبێتەوە. سەرەڕای ئەم ناوچەفراوانەی قەڵەمڕەوی کورد، هاوکات لەروی خۆرئاواوە و بە تەنیشت سنوری تورکیاوە، کۆبانێ (عەینولعەرەبی) لەگەڵ ناوچەکانی دەوروبەری عەفرین لەژێر کۆنترۆڵی کورد دایە. کورد توانییان قەڵەمڕەویان فراوان بکەن، ئەویش بەهۆی دەستبەرداربوونی سنورێکی فراوان لە باکوری وڵات لەلایەن هێزەکانی ئەسەدەوە، ئەمەش لەبەهاری ساڵی 2012دا هاتەئاراوە. بەخێرایی پاش چۆڵکردنی بەشێکی زۆر لەناوچە کوردییەکان لە باکوری خۆرهەڵاتی وڵاتدا لەلایەن هێزەکانی ئەسەدەوە، راستەوخۆ هێزەکانی سەربە (پەیەدە) توانیان لەتەواوی ئەو ناوچە چۆڵکراوانەدا هێز و جوڵەی خۆیان بسەپێنن. پەیەدە هێزێکی کوردی سوریایە، سەر بەپارتی کرێکارانی کوردستان (پەکەکە)یە28.

ئیدی (پەیەدە) بەگورجی لێنەوی بۆ دامەزراندن و سەپاندنی دەسەڵاتێکی کوردی لەباکوری خۆرهەڵاتی سوریادا. لەراستیدا زۆرێك لە چالاکوانان و شەڕکەرانی پەکەکە بۆخۆیان رەسەن و نەژادیان سورییە. ئەمە راستییەك دەخاتەڕو، کە رژێمی سوریا هەر لەسەرەتاوە هانی کوردەکانی داوە، کە خواستی جوداخوازی و هەستی جیایی لەبەرامبەر دەوڵەتی تورکیادا بەرزبکەنەوە. ئەوە لەکاتێکدایە لەناوخۆی سوریادا زۆر بەتوندی دژ بە هەر هەوڵێکی رێکخراوەی و هەرداوایەکی مافە سەرەتاییەکانیان لە ناوخۆی سوریا بوو. وادیارە کە چالاکوانانی پەکەکە ئەو ناوچە کۆنترۆڵکراوەیان قۆستبێتەوە بۆکردنەوەی رێگەیەك هەم بۆ تورکیا هەم بۆ باکوری عێراق29. لەراستیدا هێزەکانی رژێم بە تەواوەتی دەستبەرداری ناوچە کوردییەکان نەبوون.

بۆنمونە هێزەکانی ئەسەد ئێستاش حەسەکەیان لەناو ئەو قەڵەمڕەوە کوردییەدا بەدەستەوەیە. هاوکات بەشێکی بەرینی شاری قامیشلۆ لەژێر رکێفی میریدایە. بۆماوەیەکیش رژێم دەستبەرداری شارۆچکەی نەوتی رومەیلیان نەبوو بوو، لە دەرەوەی ئەم ناوچانەدا لە دەست رژێم ماونەتەوە پەیەدە ئیدارەیەکی ناوەندی دروستکردوە. هێزە ئاسایشییەکانی کورد لەم ناوچانەدا بەناوی یەکەی پاراستنی گەل (یەپەگە)، هەروەها پۆلیس و ئاسایش لەتەواوی ناوچەکانی ژێر فەرمانرەوایەتی کورد

ڕێکخراون. هاوکات لە پڕۆسەیەکی بەرفراواندا پەیەدە، کار بۆ ڕێکخستن و دامەزراندنی حوکمێکی مەدەنی لە ناوچەکەدا دەکات. لەوانە کار بۆ دروستکردنی دامەزراوە فێرکارییەکانی، خوێندنی زمانی کوردی، ناوەندە میدیاییەکان، دامەزراندنی ڕێکخراوەکانی تایبەت بە ژنان و گەنجان دەکات. هەموو ئەوانە شێوازی کارکردنیان هاندان و پڕوپاگەندەی چەپی ناسیۆنالیزم و لایەنداریکردنن لە پەیەدە و پەکەکە. ئەندامانی ڕێکخراوە کوردییەکانی تر زۆرترینیان سەر بە پارتەکانی ناو ئەنجومەنی نەتەوەی کوردن، کە بە ئەنەکەسە ناسراون.

هەموو ئەو پارتانە بەجۆرێك وابەستەن بە پارتێکی دیاریکراو لە باکوری عێراق. ئەم ئەنجومەنە پەیەدە بەوە تاوانباردەکات، کە لەناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵیدا ڕژێمێکی چەوسێنەری دامەزراندوە. لەئێستادا ئەنەکەسە و پەیەدە کۆمیتەی باڵای کوردییان پێکهێناوە، بەمپێیە ئەوان بە فەرمی مافی دەسەڵاتدارییان لەناوچە کوردییەکاندا هەیە. هەرچەند کە (ئەنەکەسە) هەمیشە گازندەی ئەوە دەکات، کە ڕەنج و نەهامەتی فرەیان دیوە بەدەست پشێوییەکانی پەیەدەوە. ئەوان ڕاستەوخۆ میلیشیاکانی یەپەگە کە بریتیین: لە باڵی سەربازی پەیەدە و پێویستە هێزێکی نیشتیمانی یەکگرتو بۆ بەڕێوەبردنی شوێنەکان دروستبکرێت30. ئەوە ڕونە یەپەگە یارمەتییەکانی خۆی لە پەکەکەوە وەردەگرێت و بەشێکە لە سیاسەت

و ئەجێندا سەربازییەکانی پەکەکە. بۆنموونە لە تەواوی خۆپیشاندانەکاندا ئەوان بانگەشەی ئازادکردنی سەرکردەی بەندکراوی پەکەکە (عەبدوڵڵا ئۆجەلان) یان بەرزکردبوویەوە. هەرچەند کە ئەندامانی پەیەدە والێکدەدەنەوە کە هەیمەنە و کاردانەوەی پەکەکە لەروی جەماوەرییەوە ئەو هەست و هێزەی لەناو ئەواندا چاندوە، پەیەدە پێیوایە ئەوەی دەوترێت هەموو لەلایەن پارتە رکابەرەکانەوەیە، نەك بەهۆی دەستتێوەردانی پەیەدە لە هێزێکی دەرەکی ئەوەش بەهۆی ئەوەوەیە کە غیابی جەماوەری لەناو پارتەکانی دیکەدا دەبینرێت، هەروەها ئۆپۆزسیۆنی سوریا بە تەواوی گومانیان لە پەیەدە هەیە، بە هەستیارییەوە دەڕواننە ئەو دەسەڵاتە خۆجێییەی، کە لە باکوری خۆرهەڵاتی سوریا دایمەزراندوە. لەلایەکی ترەوە فەرماندە سەربازییەکانی ئۆپۆزسیۆن دەستی تۆمەت بۆ پەیەدە درێژدەکەن، بەوەی دەستیان لەگەڵ رژێمی سوریادا تێکەڵکردوە31. راستیەکە لێرەدا ئەوەیە، کە ناوچە کۆنترۆڵکراوەکانی ژێر دەسەڵاتی کورد نەبوونەتە بەشێك لە جەنگی ناوخۆی سوریا و دورەپەرێزن. لەجیاتی ئەوە کوردەکان سەرقاڵی ئەوەن گوزەربکەن بەناو ئەو هێڵە ناجێگیرەی نێوان هەردوو لایەن، کە لەجەنگی ناوخۆیدان. پەیامی کوردان لێرەدا ئەوەیە، کە ئەوان هەوڵدەدەن لەسەر بنەمای هەماهەنگی و لێکتێگەیشتن مامەڵە لەگەڵ هەردوولادا بکەن، لەگەڵ ئەوەشدا بوار بەهیچ هێزێکی

سەربازی نادەن جارێکی تر بێتەوە ناوخاکی کوردان، لەراستیدا لە روانگەی رژێمدا رەوشێکی لەم جۆرە سودی هەیە، چونکە دەستبەرداربوونی ئەو شوێنانە بۆ کوردان سودبەخشترە، تا بۆ عەرەبی سوننە کە بەسەختی لە هەموو لایەکەوە دژ بە رژێم راستبوونەتەوە، لەراستیدا ئەوانیش لەگەڵ کوردەکاندا دانویان پێکەوە ناکولێت. تێڕوانینی عەرەبی سوننەش بۆ رەوشەکە تەنیا جوداخوازی و پەرتەوازەیی وڵاتی لێدەخوێنرێتەوە، هەروەها ئەوەش بەخیانەت لێکدەدەنەوە. لەلایەکی ترەوە کورد وادەڕوانێتە ئۆپۆزسیۆن کە بەشێکە لە سیاسەت و ئەجێندای تورکیا، پێیانوایە ئیسلامگەرایی و ناسیۆنالیستی عەرەبییە، دانەدواوەیان بۆ خودموختاری کوردی هەمووی نەیاری ئەجێندای کوردانە. ئەمڕۆ ناوچە کۆنترۆڵکراوەکانی کورد وەك بەشێکی ئارام و هێور جیا لە هەموو پارچەکانی تری وڵات ماونەتەوە، بەڵام پێکدادانەکانی نێوان کوردان و گروپە جیهادییەکان لە کۆتایی 2013دا دەکرێت گۆڕانکاری بەسەر ئەو رەوشە ئارامەدا بهێنێت.

چ درۆیەك لەپێشدایە؟

وەك ئاماژەدرا بەوەی کە هەریەك لە لایەنەکان لە جەنگێکی ناوخۆیدایە، تا زیاتر ناوچە و نفوزی خۆی لە وڵاتدا فراوانتر بکات. وەك ئەوەی ئەم ساڵ رژێم هێرشە سەرکەوتوەکانی لە کۆنترۆڵکردنی قوسەیریە و گەڕەکی

خالدیە لەحەمس دەستپێکرد، تا ناوچە کەناراوەکانی خۆرئاوا هێمن بکاتەوە، هاوکات گەرەکیەتی سنوری لوبنان و سوریا رێکبخات، تا زەمینەسازی لەگەڵ هاوپەیمانەکەی (حزبوڵڵا)دا بەتەواوی ئەنجامبدرێت. هاوکات بەم کارەی توانی هێڵی خێرای نێوان دیمەشق و حەمس بخاتەوە ژێر کۆنترۆڵی خۆی. هەرچەند ئەم سەرکەوتنانە نەیانتوانی گۆڕانێکی سەرەکی لە برەوی هێرشەکانی رژێمدا بهێننە گۆڕی، چونکە لەئێستادا رژێم توانای ئەوەی نییە، دەستبکاتەوە بە دەستبەسەراگرتنی ئەو ناوچانەی بەرهەڵستکاران لە باکور و خۆرهەڵاتی وڵاتدا دەستیان بەسەرداگرتوە. هەندێك لەتوێژەران پێشبینی ئەوەیانکرد، کە پاش سەرکەوتنەکانی رژێم لە خۆرئاوادا ئیتر دەتوانێت کاربکات، بۆ کۆنترۆڵکردنەوەی شاری حەلەب بەتەواوی، لەراستیدا هەوڵێکی لەمجۆرە وەك بانگەشە و پڕوپاگەندەیەك لەگۆڕێدابوو، بەوەی رژێم بەهاوکاری (حزبوڵڵا) لە دێهاتە شیعەنشینەکانی زەهرا و نوبول خەریکی ئامادەسازی دژە هێرشن بۆ باکور. هەرچەند ئەوە تەنها پڕوپاگەندە بوون، چونکە ئەو هێرشە هەرگیز روینەدا، چونکە راستییەکان لەپاش جەنگی خالدیە ئەوەیان نیشاندا، کە رژێم سەرقاڵی دروستکردنی رێگرییە لە گەڕەکەکانی دەوروبەری دیمەشق و نیازی پاراستنی دیمەشق لە سیاسەتیدایە. ئەمەش لە 24ی حەوتی ساڵی 2013 دەستیپێکردوە. ئەمەش هەوڵێکبوو تا

هەڵگەڕاوەکان بەرەو غوتەی شەرقی بداتە دواوە. رژێم لەم هەوڵەیدا توانی بە بەکارهێنانی چەکی کۆکوژی کیمیای قەسابخانەیەك ئەنجامبدات، زیاد لە 1000 هاووڵاتی مەدەنی لەناوبەرێت. ئەمەش لە 21ی هەشتی ساڵی 2013 ئەنجامدرا32. رژێم لەئێستادا دەیەوی بەکاوەخۆ بەرهەڵستکارەکان بکشێنێتەوە لەناو هەرێمی قلموندا. ئەوەش نزیك بەسنوری لوبنان دیاریدەکرێت. سەرکەوتنەکان لەم جەنگەدا گەر رویدا ئەوا پەیوەندی و رایەڵەی رژێم بە هاوپەیمانییە لوبنانییەکەیەوە بەهێزتر و کاراتر دەکات، هەروەها پەیوەندی یاخیبووان لەگەڵ رەگەزی سوننەی عەرەبی لە لوبنان کورت و بەرتەسك دەکاتەوە. لەلایەکی ترەوە سوربوونی رژێم بۆ پاراستنی دیمەشق ئەو مەبەستەی لای رژێم تۆختر دەکاتەوە، کە ئەو حکومەتی یاسایی و ناوەندییە لە سوریادا. ئیدی بەم کارە ئەسەد نابێتە تەنها رێبەری عەلەوییەکانی لە خۆرئاوای وڵاتدا، ئەو تێگەیشتنە لە مسۆگەرکردنی پایتەختدا خۆبەخۆ دەسڕێتەوە، لەهەمانکاتدا شۆڕشگێرەکان توانیان بەسەرکەوتنەکانیان بەرەو فڕۆکەخانەی نزیك حەلەب زیاتر ورەیان پێبدرێتەوە.

ئەویش یەکێك بوو لە بەهێزترین و دیارترین بنکە هەواییەکانی باکور، کە بەهایەکی ئێجگار گەورەی بۆ یاخیبوان هەبوو. دەستبەسەراگرتنی لەوی پاش گەمارۆیەکی دە مانگی بە یەکێك لە دەستکەوتە گەورەکان

دانرا. هاوکات شەڕ و شۆڕی نێوان کورد و بەرهەڵستکاران لە نیوەی دووەمی 2013دا. جارێکی دی جەنگی ئەوان لەپێناو کۆنترۆڵی سنوری دەسەڵاتیان بوو. یەپەگە بۆ ئەم مەبەستە پێکدادانی لەگەڵ چەکدارە جیهادییەکاندا لە سەرێکانی (رەئسولعەین) ئەنجامدا، ئەو شارە دەکەوێتە کەناری ناوچە کۆنترۆڵکراوەکانی کوردەوە. هاوکات رێکخراوەکانی سەر بە قاعیدە لەوانە رێکخراوی داعش و بەرەی نوسرە لەناوچەکانی دور لە دانیشتوانی کورد لە مانگی حەوتی 2013 کەوتنە شەڕێکی سەختەوە لەگەڵ کورد.

مەبەستی ئەوان ئارامڕاگرتنی رێڕەوی نەوتی خۆیان بوو، کە لە دێرزوری دەوڵەمەند بە نەوت درێژدەبوویەوە، تا خۆرهەڵاتی سوریا بەناو پارێزگای رەقەدا بۆ سنوری تورکیا. لەروی راستیە دیمۆگرافی و جوگرافییەکانەوە ئەو رێڕەوە بەڵگەنەویستە، کە بەناو دانیشتوانی کورددا تێدەپەڕێت. هەربۆیە جیهادییەکان گەرەکیان نەبوو دەسەڵاتی کوردی بگاتە ئەو ناوچە دابڕاوانەی کە کوردنشینەکانیان لێیە و راستییە جوگرافییەکانیش پشتیوانیان دەکەن، بەڵام جیهادییەکان سەرکەوتونەبوون و کوردەکان توانیان ناچار بەکشانەوەیان بۆ پشت سەرێکانی (رەئسولعەین) بکەن، ئەمەش لە مانگی یازدەی 2013دا رویدا. ئەمەش هیوای بۆ کوردان گەڕاندەوە کە ناوچە دابڕاوەکانی کوبانی و عەفرینیش بهێننەوە ژێر رکێفی خۆیان.

سەرچاوەکان:

3. Adrian Blomfield, "Syrian Opposition Admits Armed Insurgents Are Operating on Fringe of Uprising Against Assad Regime," Daily Telegraph, August 6, 2011, http://www.telegraph.co.uk.

4. Erika Solomon, "Syria Army Rebels Fight from the Shadows," Reuters, November 23, 2011, http://in.reuters.com.

5. Mariam Karouny, "Gunfire, Funerals and Fear in Syrias Protest Centre," Reuters, January 23, 2012, http://www.reuters.com.

6. Ruth Sherlock, "Syrian Forces Launch All Out Assault on Douma," Daily Telegraph, January 26, 2012, http://www.telegraph.co.uk.

7. "They Burned my Heart," Human Rights Watch Report, May 3, 2012, http://www.hrw.org.

8. See Joseph Holliday, "Syrias Maturing Insurgency," Institute for the Study of War, June 2012, http://www.understandingwar.org.

9. Piotr Zalevski, "By Ceding North-eastern Syria to the Kurds, Assad Puts Turkey in a Bind," Time, July 27, 2012, http://world.time.com.

10. Personal interview with pro-regime source, August 2013.

11. Zach Pontz, "Syrian Opposition Says West Must Enable 'Syrian People to Defend Themselves, Not Just Carry Out Airstrikes," Algemeiner, August 30, 2013, http://www.algemeiner.com.

12. See this page for the most detailed and updated information on Hizballahs activities in Syria: http://jihadology.net/hizballah-cavalcade/.

13. Interview with former senior Israeli minister, July 2013.

14. “Source: More than 10,000 Hezbollah Members Fighting in Syria,” Ynetnews, August 25, 2013, http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4421844,00.html.
15. Ian Black, “Iran Confirms It Has Forces in Syria and Will Take Action If Pushed,” Guardian, September 16, 2012, http://www.theguardian.com.
16. Sam Dagher, “Syrias Alawite Force Turned Tide for Assad,” Wall Street Journal, August 26, 2013, http://online.wsj.com.
17. See Hizballah Cavalcade website.
18. Dana Baltaji and Donna Abu-Nasr, “Assads Syria Chides Bread Lines As Civilians Brace for Hit,” Businessweek, August 29, 2013, http://www.businessweek.com.
19. Aron Lund, “The Non-State Militant Landscape in Syria,” Combating Terrorism Center, West Point, August 27, 2013, http://www.ctc.usma.edu.
20. Ibid.
21. Ibid.
22. The author interviewed commanders and fighters of the Tawhid Brigade in Aleppo in September 2013. The responses given confirmed that this brigade and others like it in the SILF are orientated to a Muslim Brotherhood-style Sunni Islamist politics. Direct links between the Brotherhood and these groups are of course harder to determine.
23. “Leading Syrian Rebel Groups Form New Islamic Front,” BBC Online, November 22, 2013, http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-25053525.
24. Alison Tahmizian Meuse, “In Raqqa, Islamist Rebels Form a New Regime,” Syrian Freedom, August 16, 2013, http://syrianfreedomls.tumblr.com.
25. Rania Abouzeid, “In Syria, the Rebels Have Begun to

Fight Among Themselves," Time, March 6, 2013, http://world.time.com.

26. Interview with Yusuf al-Shawi, member of the Azaz Islamic Court and former rebel commander, Azaz, September 2013.

27. Tareq al-Abed, "Syrian City of Raqqa Suffers Under Rebel Rule," al-Monitor, July 2, 2013, http://www.al-monitor.com.

28. As witnessed by the author, September 2012.

29. "Government Attacking Breadlines," Human Rights Watch, August 30, 2012, http://www.hrw.org

30. John Caves, "Syrian Kurds and the Democratic Union Party," Human Rights Watch, August, 30, 2012, http://www.hrw.org.

31. As noted by the author in conversations with activists in the Kurdish-controlled area, March 2013.

32. Eric Bruneau, "KDP and PYD Failed Meddling in Syrian Kurd Politics," MESOP Newsletter, August 30, 2013, http://www.mesop.de.

33. Interview with Tawhid Brigade commander Hadji al-Bab, Aleppo, September 2013.

34. "France: Syrian Regime Behind Chemical Attack," al-Jazeera, September 3, 2013, http://www.aljazeera.com.

بەرهەمە چاپکراوەکانی دەزگای ئایدیا

ژ	ناوی بەرهەم	نووسەر	وەرگێڕ	ساڵی چاپ
1	ئاشنابوون بە هێگڵگەرایی		ڕێباز مستەفا	2014
2	ئاشنابوون بە سپینۆزا		کۆمەڵێک نووسەر	2014
3	ئاشنابوون بە کیرکەگارد		شۆڕش مستەفا	2014
4	ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر		کۆمەڵێک نووسەر	2014
5	ئاشنابوون بە کارل پۆپەر		کۆمەڵێک نووسەر	2014
6	ئاشنابوون بە ئالان تورینگ		کۆمەڵێک نووسەر	2014
7	ئاشنابوون بە سوکرات		ئاراسان یووسف	2014
8	ئاشنابوون بە هۆبز		ڕێباز مستەفا	2014
9	ئاشنابوون بە فەلسەفەی ویتگنشتاین		سەربەستێک مەحموود ڕەحمان	2014
10	ئاشنابوون بە جۆن جاک ڕۆسۆ		کۆمەڵێک نووسەر	2014
11	ئاشنابوون بە دەیڤد هیوم		مستەفا زەنگەنە	2014
12	ئاشنابوون بە نیچە		کۆمەڵێک نووسەر	2014
13	ئاشنابوون بە هێگڵ		کۆمەڵێک نووسەر	2014
14	ئاشنابوون بە جۆن لۆک		هەڵۆ جەمالی	2014
15	ئاشنابوون بە ئەفلاتوون		کۆمەڵێک نووسەر	2014
16	ئاشنابوون بە فریدریک نیچە		کۆمەڵێک نووسەر	2014
17	ئاشنابوون بە قوتابخانەی فرانکفۆرت		هەرسەوان مەحمەد	2014
18	ئاشنابوون بە پرۆتاگۆراس		کۆمەڵێک نووسەر	2014
19	پاسەوانی و شوێن		هاوار	2014
20	ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی		کۆمەڵێک نووسەر	2014
21	ئاشنابوون بە سکۆلاستیزم		کۆمەڵێک نووسەر	2014
22	ئاشنابوون بە سیمۆن دی بۆڤوار		کۆمەڵێک نووسەر	2014

43	ئاشنابوون بە [illegible]	[illegible]		2014
44	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2014
45	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2014
46	[illegible]	ماجید خەلیل		2015
47	[illegible]	[illegible]	[illegible]	2014
48	[illegible]	سۆران عەبدوڵڵا		2014
49	[illegible]	سابیر عەبدوڵڵا کەریم		2014
50	[illegible]	کۆمەڵەی نووسەر	[illegible]	2015
51	[illegible]	[illegible]		2015
52	[illegible]	[illegible]		2015
53	[illegible]	[illegible]	[illegible]	2015
54	[illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2015
55	[illegible]	ماجید خەلیل		2015
56	[illegible]	[illegible]	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2015
57	ئاشنابوون بە [illegible]	[illegible]		2015
58	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2015
59	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2015
60	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵەی نووسەر		2015
61	ئاشنابوون بە [illegible] 1	کۆمەڵەی نووسەر		2015

42	ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز 2	کۆمەڵێک نووسەر		2015
43	ئاشنابوون بە حەنا ئارێنت	کۆمەڵێک نووسەر		2015
44	ئاشنابوون بە هیگڵ	کۆمەڵێک نووسەر		2015
45	ئاشنابوون بە سارتەر	کۆمەڵێک نووسەر		2015
46	ئاشنابوون بە نیچە	کۆمەڵێک نووسەر		2015
47	ئاشنابوون بە ئەفلاتون	کۆمەڵێک نووسەر		2015
48	ئاشنابوون بە سلاڤۆی ژیژەک	کۆمەڵێک نووسەر		2015
49	ئاشنابوون بە مارکس 1	کۆمەڵێک نووسەر		2015
50	ئاشنابوون بە مارکس 2	کۆمەڵێک نووسەر		2015
51	ئاشنابوون بە مارکس 3	کۆمەڵێک نووسەر		2015
52	ئاشنابوون بە مارکس 4	کۆمەڵێک نووسەر		2015
53	ئاشنابوون بە مارکس 5	کۆمەڵێک نووسەر		2015
54	ئاشنابوون بە مارکس 6	کۆمەڵێک نووسەر		2015
55	ئاشنابوون بە مارکس 7	کۆمەڵێک نووسەر		2015
56	ئاشنابوون بە مارکس 8	جەلال محەمەد		2015
57	ئەزموونی مارکس لە سەردەمی ئێمەدا	تێری ئیگڵتۆن	پێشڕەو محەممەد	2015
58	[illegible]	ڕالف ...	عوسمان حەسەن	2015
59	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر		2015
60	ئاشنابوون بە [illegible]	ڕێبوار شاهۆیی		2015
61	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر		2015
62	ئاشنابوون بە گرامشی 1	عوسمان حەسەن		2015
63	ئاشنابوون بە گرامشی 2	[illegible]		2015
64	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر		2015
65	ئاشنابوون بە دیموکراسی	کۆمەڵێک نووسەر		2015
66	ئاشنابوون بە [illegible] 2	کۆمەڵێک نووسەر		2015

2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible] 1	67
2015	[illegible]		ئاشنابوون بە [illegible] 3	68
2015	[illegible]		ئاشنابوون بە [illegible]	69
2015	[illegible]		ئاشنابوون بە [illegible]	70
2015	[illegible]		ئاشنابوون بە [illegible]	71
2015	[illegible]		ئاشنابوون بە [illegible]	72
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible] 1	73
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible] 2	74
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible] 3	75
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible]	76
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible]	77
2015	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible]	78
2015	[illegible]	[illegible]	[illegible]	79
2013	[illegible]		[illegible]	80
2014	[illegible]	[illegible]	[illegible]	81
2014	[illegible]		[illegible]	82
2014	کۆمەڵێک نووسەر		ئاشنابوون بە [illegible]	83

84	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر	2014
85	ئاشنابوون بە سپینۆزا	سەرهەنگ [illegible] عوسمان	2014
86	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر	2014
87	ئاشنابوون بە [illegible]	ئیبراهیم محەمەد - [illegible] ئەحمەد جەلال	2014
88	ئاشنابوون بە فرۆید	ئیبراهیم محەمەد	2014
89	ئاشنابوون بە [illegible]	ئەحمەد خەلیل	2014
90	ئاشنابوون بە [illegible] 1	کۆمەڵێک نووسەر	2014
91	ئاشنابوون بە [illegible] 2	کۆمەڵێک نووسەر	2014
92	ئاشنابوون بە [illegible]	[illegible] محەمەد	2014
93	ئاشنابوون بە بێرتراند ڕاسڵ	کۆمەڵێک نووسەر	2014
94	ئاشنابوون بە [illegible] 1	[illegible]	2014
95	ئاشنابوون بە [illegible] 2	[illegible]	2014
96	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر	2014
97	ئاشنابوون بە [illegible]	[illegible]	2014
98	ئاشنابوون بە [illegible]	کۆمەڵێک نووسەر	2014
99	ئاشنابوون بە کریشنا مورتی	[illegible] کەمال	2014
100	ئاشنابوون بە [illegible] 1	[illegible] حەسەن	2014
101	ئاشنابوون بە [illegible] 2	[illegible] حەسەن	2014
102	ئاشنابوون [illegible]	[illegible]	2014
103	[illegible]	سابیر عەبدوڵا کەریم	2004
104	[illegible] بۆ [illegible] جەنگ	[illegible] جەلال	2014

105	[illegible]	سۆزان عەلی	2014
106	[illegible]	[illegible]	2014
107	[illegible]	سۆزان عەلی	2014
108	[illegible]	سابیر عەبدوڵا کەریم	2014
109	[illegible]	[illegible]	2014
110	[illegible]	سابیر عەبدوڵا کەریم	2014
111	[illegible]	[illegible]	2014
112	[illegible]	[illegible]	2014
113	[illegible]	[illegible]	2014
114	[illegible]	[illegible]	[illegible]
115	[illegible]	[illegible]	2014
116	[illegible]	[illegible]	2014
117	[illegible]	[illegible]	2014

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

136	ژنێك لەناو سەردەستەی میلیشیاکاندا	دڵشاد محەمەد - هێمن تاهیر	2016
137	مارکس و ڕەخنەی سیاسەت	هاوار محەمەد	2016
138	لەبڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان	یوسف محەمەد بەرزنجی	2016
139	فەلسەفە لەئێستادا	دانا شوانی	2016
140	تیۆری زانینی زانستییانە	دکتۆر حەمید عەزیز	2016
141	مارکس و ئازادی	دانا شوانی	2016
142	شرۆڤەی ئەفسانەی سیزیف	ئیسماعیل ئیسماعیل زادە	2016
143	سەلەفییەت لەکوردستانی ئێران	ماجد خەلیل	2016
144	هەژموونی نەوت	سۆران عەلی	2016
145	دەوڵەت	سمکۆ محەمەد	2016
146	مێژووی ئابوری جیهان	محەمەد چیا	2016
147	لەتوڵەیتوڵەوە بۆ ناوزەنگ	خەڵەف غوفوور	2016
148	پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکان لە تورکیا	محەمەد فاتح	2016
149	دەقی شیعری کوردی لەڕوانگەی سیمیۆلۆژییەوە	د. لوقمان ڕەئوف	2016
150	تیۆری چوارەمی سیاسەت	وریاغەفوری	2016
151	هونەری شێوەکاری نوێ	رامیارمەحمود	2016
152	جیهانگیری لە ڕوانگەی جیاوازەوە	حەسەن بارام	2016
153	پاکستان، گۆڕانکارییەکان	بابان ئەنوەر	2017
154	پەیوەندییەکانی ئێرانو هندستان	ماجد خەلیل	2017
155	چین و ئێران	محەمەد چیا	2017
156	ژنان لەبەهاری عەرەبیدا	ئەرسەلان حەسەن	2017

157	سیستەمی نێودەوڵەتی	ئارام مەحمود	2017
158	رکابەری ئەمریکاو ئێران	کۆشان عەلی زەمانی	2017
159	کاریگەرییەکانی دابەزینی نرخی نەوت	سابیر عەبدوڵڵا	2017
160	پێگەی ئێران لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا	بەختیار ئەحمەد ساڵح	2017
161	مۆریتانیا	شاناز هیرانی	2017
162	هەرێمی کوردستان و ململانێ ناوچەییەکان	ئەنوەر حسێن (بازگر)	2017
163	فەلسەفەی هانا ئارێنت	ئارام مەحمود	2017
164	نەوت بەرامبەر زەوی	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2017
165	پوختەی سەرمایەی مارکس	بابان ئەنوەر	2017
166	چوارینەی دیموکراسی	خالید کەریم محەمەد	2017
167	النفوذ الهلال الشیعی	علی محمد صالح	2017
168	دەسەڵاتی نەرمی قەتەر	ئەرسەلان حەسەن	2017
169	سۆفیزم لە ئاسیای ناوەڕاستدا	عەبدوڵڵا مەلا ئەحمەد ئاوایی	2017
170	لەئیسلامی قورئانەوە بۆ ئیسلامی فەرموده	سۆران سێوکانی	2017
171	مێژووی درۆ	هاوار محەمەد	2017
172	پرسی کورد	ماجد خەلیل	2017
173	پۆست کۆمۆنیزم	ئەرسەلان حەسەن	2017
174	پرۆگرامە ئەتۆمیەکان	جەواد حەیدەری	2017
175	پەیوەندی رووسیاو ئەمریاک	ئەرسەلان حەسەن	2017
176	میواندۆستی	هاوار محەمەد	2017
177	بەرەو ئاشتی	رێبین رەسوڵ	2017
178	رۆشنگەری چییە؟	رێبین رەسوڵ	2017
179	لێکۆڵینەوەی ئەدەبی	یوسف ئەحمەد مەنتک	2017

180	سەرەتایەک لەسەر ئاسایشی سروشتی	ئەرسەلان حەسەن	2017